

Box

KEJSAREVALET I FRANKFURT

1657—1658

OCH

SVERIGES UNDERHANDLINGAR DERUNDER.

AKADEMISK AFHANDLING,

som

med vidtberömda filosofiska fakultetens i Uppsala tillstånd

för filosofiska gradens erhållande

kommer att offentligen försvaras

af

TEOFRON ADOLF SÄVE,

Fil. Kand. af Vestgöta Landskap,

å större gustavianska lärosalen

Fredagen den 21 Maj 1869

p. v. t. f. m.

STOCKHOLM

IWAR HEGGSTRÖMS BOKTRYCKERI

1869.

TILL

MINA FÖRÄLDRAR

MED SONLIG KÄRLEK OCH
TACKSAMHET.

Den westphaliska freden var afslutad. Rom måste nedstiga från sin tron såsom den oinskränkta maktens innehafvare inom andens rike, och tankens frihet var för alltid befastad. De faror, med hvilka Österrike hotat Europa, voro afvärjda. Utom Tyskland upprätthålla Frankrike och Sverige emot det den politiska jämnvigten, och inom det romerska riket är dess magt inskränkt inom trånga gränser genom samma fred, som, i det den gjorde de särskilda furstarne nästan fullkomligt suveräna, bekräftade kejsaredömetts seger öfver kejsaren.

Men om också kejsaremagten erhållit ett fruktansvärdt slag, så var dock det habsburgska husets magt långt ifrån bruten. De långvariga underhandlingar, som föregingo freden, visa, huru motvilligt det ingick den, och då den äntligen blifvit afslutad, gällde den blott den österrikiska grenen af detta hus; den spanska fortsatte ännu med otröttade krafter i Nederländerna striden mot Frankrike. De nürnbergska underhandlingarna antyda, huru ogerna Österrike skulle foga sig efter fredens bestämmelser, och dess sträfvan under de närmast följande åren går ständigt ut på att återvinna den ställning det förlorat.

Frankrike och Sverige, de tvenne magter, som satt skrankorna för Österrikes herrsklystnad, voro i sin ordning långt ifrån benägna att länge njuta af freden. De inre oroligheter, som upprörde eller hotade att uppröra

dem, tvungo dem att vända sig utåt för att söka en afledning för den inre oron, den ära och magt de förvärfvat lockade dem att söka vinna än mera. Så bestämma Österrikes bemödande att återvinna det inflytande det förlorat, Frankrikes och Sveriges att fortgå på eröfringarnas väg, karakteren af den närmaste tidens politiska historia.

Frankrikes och Sveriges till en del förenade intressen sammanstötte ånyo med Österrikes i Tyskland. Det var detta land, hvars styrka kriget i väsendtlig mon brutit, och samma fred, som återgaf det det lugn, det så väl behöfde efter det förfärliga krig, som i trettio år sköflat dess folk och förhärjat dess fält, hade lemnat det utan enhet i det inre, svagt och kraftlöst i det yttre, en öppen tummelplats för de främmande magternas herrsklystnad och eröfringsbegär. Den hade löst de särskilda riksmedlemmarne från det länsherrliga beroende, i hvilket de stått till kejsaren, i det den gaf dem en formlig bekräftelse på deras länshöghet. Den hade gifvit dem en beslutande röst vid riksdagarne i stället för en rådslående. Men hvad de härigenom vunno, förorsakade ett försvagande af centralmagten, hvilken numera blott blef en skugga. Den styrka, det tyska riket såsom ett helt ej vidare kunde gifva, sökte de hädanefter vinna genom att ansluta sig till främmande stater. Denna väg hade freden sjelf anvisat genom att bevilja dem rättighet att sluta förbund, ej blott med hvarandra, utan äfven med utländska magter, och genom att göra de främmande stater, som hufvudsakligen dikterat den nya ordningen, till garantier af samma fred, hvarigenom det bereddes dessa det största inflytande på Tysklands angelägenheter. Detta hade Sverige i osnabrückska fredsfördraget ytterligare befäst genom att taga de landsträckor, som förskaffade det fast fot vid Odern, Elbes och Wesers mynningar, såsom län under det tyska riket, hvarige-

nom det blef lagligen berättigadt, ej blott till säte och stämman i de westphaliska, öfver- och nedersachsiska kretsarne, utan äfven till deltagande uti riksdagens förhandlingar, — Frankrike åter, för stolt att fördraga ens skuggan af ett vasallskap, emottog sitt Elsass under full suveränitet.

De första åren efter freden blefvo dock lugna nog. Mazarins politik, fastän alltid följande traditionerna från Richelieu's dagar, kunde med all sin smidighet och slughet ej uppväga den föregående statskonstens storartade kraft. Och sålunda lyckades hon ej i längden undertrycka det missnöje mot styrelsen och hofvet, som mer och mer gaf sig luft, och parlamentets sträfvan att bereda sig större rättigheter i förening med de storés bemödande att stärka de genom den ökade konungamagten försvagade feodala privilegierna förorsakade de revolutionära rörelser, som fått namnet »la fronde». Frondens långvarighet under det ännu pågående kriget med Spanien förlamade för en tid Frankrikes styrka och beredde de spanska vapnen stora fördelar. Detta var också orsaken, hvarföre ej kardinalen kunde så kraftfullt, som han önskade, verka inom Tyskland, och kejsaren åter, bunden af de bestämmelser i det münsterska fredsslutet, som ålade honom att ej inblanda sig i striden mellan Frankrike och Spanien ¹⁾, förmåddes till en tid att afhålla sig från att understödja Spanien så

---

¹⁾ De innehållas i fredsslutets tredje och fjerde artiklar, de ryktbara, efter begynnelseorden benämnda, »ut eo sincerior» och »circulus» (quidem Burgundicus). Då den förre äfven gällde Sverige, anför jag efter ordalydelsen denna för Tyskland så betydelsefulla artikel: Ut eo sincerior amicitiae mutuae securitas inter Imperatorem, Regem Christianissimum, Electores, Principes et Status Imperii posthac servetur (salvo assecurationis articulo infra descripto) alter alterius hostes praesentes aut futuros, nullo umquam titulo vel praetextu, vel ullius controversiae bellive ratione, contra alterum armis, pecunia, milite, commeatu aliterve juvet, aut illis copiis, quas contra aliquem hujus Pacificationis consortem a quocunque duci contigerit, receptum, stativa, transitum indulgeat.

mycket mer, som dess vapen tycktes krönas med framgång. Snart beherrskade Mazarin åter Paris och Frankrike, men den prins af blodet, som kämpade mot Frankrike under de spanska fanörna, och de många missnöjde inom landet, som blott afvaktade ett olyckligt fälttåg såsom en upprorssignal, gjorde det ögonskenligt, att på vapenlyekan skulle ej blott Frankrikes yttre politiska ställning utan äfven regeringens magt och Mazarins eget välde bero. Det låg således i kardinalens intresse att uppbjuda alla krafter för att kunna med framgång fullfölja kriget, om möjligt bereda Frankrike allianser och framför allt söka hindra Österrike från att komma Spanien till hjälp.

Under tiden sökte Österrike att steg för steg återvinna sitt inflytande. Det kunde visserligen ej motverka de tyske furstarnes bemödande att stärka garantierna för den nyss afslutna freden, hvilket hade till följd uppkomsten af tvenne allianser. Den ena, rhenförbundet, afslöts i Frankfurt am Main i Mars 1651 af de katolska kurfurstarne af Mainz, Köln, Trier och Bayern, biskopen af Münster och pfalzgreffen af Neuburg, hvilka förbundo sig att söka bevara freden och att uppställa trupper till inbördes försvar¹⁾. Sverige för sina hertigdömen Bremen och Verden, hertigarne af Braunschweig, landtgreffen af Hessen och greffen af Hoya ingingo med samma förbindelser följande år alliansen i Hildesheim²⁾. Men det sökte omintetgöra följderna af det kännbara nederlag, som den westphaliska freden tillfogat dess politik genom bestämmelsen, att en riksdag skulle sammanträda för att revidera rikets författning, ge-

¹⁾ Mignet, *Négociations relatives à la succession d'Espagne sous Louis XIV*, tome II, Paris 1835, pag. 13.

²⁾ Mignet säger, a. st. tome II, pag. 13, att denna allians ingicks 1651, den afslöts i Febr. 1652. Jämför Droysen, *Geschichte der Preussischen Politik*, dritter Theil, zweite Abtheilung, s. 87.

nom att år efter år uppskjuta dess sammankallande. Freden hade nämligen stadgat, att en riksdag skulle sammankomma sex månader efter ratifikationernas utväxling. Men Österrike var föga benäget för en riksdag, hvilken genom att binda kejsaremagten medelst fasta och bestämda former enligt de i fredsfördraget uttalade principer skulle ytterligare inskränka dess magt. Ehuru kejsarens kompetens, förrän riksförfattningen blifvit fastställd, sålunda kunde sättas i fråga, inblandade sig dock Österrike öfverallt och förfor, som om kejsaremagten och riket ännu bestode i deras gamla form och som om ej deras förhållande till hvarandra först skulle bestämmas ¹⁾.

Mot Sverige, den ena af de två magter som garanterat freden, visade det sig synnerligen fiendtligt. För att hålla detta rike i ovisshet om freden med Polen, åstadkom det genom sina intriger, att de underhandlingar strandade, som Sverige och Polen förde i Lübeck 1651 och 1652 för att i stället för det gamla stilleståndet åvägabringa en varaktig fred ²⁾. Af tvisterna mellan Sverige och Brandenburg med afseende på gränserna för det svenska Pommern tog det sig anledning, om också härtill ifrigt uppmanadt af kurfursten Fredrik Wilhelm, att, till dess de blefve uppgjorda, vägra Sverige investituren för de nyvunna tyska länderna, hvarigenom Sverige ej kunde erhålla säte och stämman vid riksdagen, ja Björnklou, som blifvit afsänd till hofvet i Wien för att mottaga investituren, fick under ett års tid ej ens företräde ³⁾.

¹⁾ Droysen, a. st. III, 2, s. 63.

²⁾ Att Österrike varit orsak, att dessa underhandlingar ej fört till något resultat, blef uppenbart, då vid Warschaus eröfring 1655 med det polska rikskansliet fredskommissariernas protokoll föllo i Svenskarnes händer.

³⁾ Fryxell, Berättelser ur Svenska Historien, tionde delen, andra afdelningen, s. 124.

Till sin vägran af investituren föranleddes Österrike af en vigtig bevekelsegrund. Kejsare Ferdinand III var gammal och sjuklig, och hans tronföljare var ännu ej vald. Han insåg svårigheten att genomdrifva, att valet fölle på hans son, om Sverige egde säte vid riksdagen¹⁾. Men detta kunde ej förnekas det för alltid, utan blott så länge det ej dragit sina trupper ur Hinter-Pommern, hvilket det höll besatt för att inverka på Brandenburg. Kejsaren beslöt derföre 1652 att sammankalla riksdagen, innan investituren blifvit förlänad, och han lät samtidigt med riksdagskallelsen antyda, att han önskade val af en romersk konung.

Freden hade, om ock i obestämda ordalag, förbehållit åt den första riksdagen, som skulle sammanträda efter dess afslutande, att bestämma, huru valet skulle tillgå²⁾. Att företaga detta, innan riksdagen blifvit hörd deröfver, och låta det verkställas af kurfurstarne enligt det gamla sättet, stred således mot fredsfördraget. Detta var likväl hvad Österrike tilltrorde sig kunna göra efter en rådplägnings i Prag med kurfurstarne, om hvilkas röster det mot lysande löften och förespeglingar lyckats försäkra sig. Under det ständerna voro församlade i Regensburg, sammanträdde kurfurstekollegiet i Augsburg, der kejsare Ferdinands III:s son, Ferdinand, d. 21/31 Maj 1653 blef enhälligt vald, utan att riksdagen deröfver fått yttra sig. Österrikes farhagor för Sverige hade för denna gång varit öfverdrifna; drottning Kristinas personliga tycken och det spanska sändebudet Pimentelli's inflytande hade nämligen vid denna tidpunkt förorsakat ett omslag i hennes politik. Oaktadt alla Österrikes visade fiendtligheter önskade hon nu närma sig till de habsburgska hofven, och hon hade till och med affärdat

1) Jämför Svenska Akademiens Handlingar, nionde delen, s. 261.

2) Droysen, a. st., III, 2, s. 93.

en skrifvelse till kurfurstarne och riksförsamlingen, hvori hon uppmanade till valet af Ferdinand, ja, hon anförde deri, huru väl Österrike sedan århundraden regerat i Tyskland ¹⁾. Sjelfva Frankrike, hvars regering ännu ej återfått full styrka efter de borgerliga oroligheterna, hade uppträdt lamt i att yrka på ett noga iakttagande af fredens bestämmelser ²⁾, och dess sändebud i Regensburg under den tid valet pågick i Augsburg, Vautorte, synes ej hafva varit en diplomat med sådana egenskaper, att han med framgång kunnat föra Frankrikes talan ³⁾.

Med valet hade den österrikiska politiken vunnit sitt närmaste syfte — kejsarevärdighetens fästande för ytterligare en mansålder vid dess hus. Det återstod nu att leda riksdagsförhandlingarna i Regensburg till en för densamma fördelaktig utgång. Detta lyckades så till vida, som det åstadkom, att de viktigaste frågornas afgörande uppsköts till framtiden. Riksdagsbeslutet, »der Reichsabschied» ⁴⁾, afgjorde endast obetydliga punkter, lemnande de öfriga till vidare behandling åt en *riksdeputation*, ibland dem den viktiga frågan om en beständig valkapitulation, hvilken den westphaliska freden uppställt på den första riksdagens dagordning. Riksdagen lemnade således Tyskland i samma formlösa, obestämda och sväfvande tillstånd, som freden, och det var tydligt, att detta sakernas skick skulle vara det fördelaktigaste för Österrike. Splittringen mellan ka-

¹⁾ Menzel, Neuere Geschichte der Deutschen, achter Band, Breslau 1839, s. 274.

²⁾ Schmidt, Mich. Ign., Neuere Geschichte der Deutschen, sechster Band, s. 330.

³⁾ Jämför Memoires du Maréchal de Gramont, Amsterdam 1717, tome second. p. 40. Dessa memoires, utgifna, ej af marskalken och ambassadören i Frankfurt, utan af hans son, äro ofta vilseledande och böra rådfrågas med försigtighet.

⁴⁾ »Der jüngste» har det blifvit kalladt, emedan den följande riksdagen blef beständig och dess beslut ej erhöilo namn af »Abschied».

toliker och protestanter, kurfurstar och öfriga ständer hade under riksdagen framträtt i öppen dag, och då freden blott bestämt *denna* riksdag till att bilda en ny konstitution, så kunde de i freden fastställda principerna för densamma nu betraktas såsom laggda åsido ¹⁾).

Wienerhofvet hade skäl att vara belåtet med den lösning de tyska frågorna hittills fått. Och då det nu åter stadgat sin magt inom Tyskland, uppträder det mera fiendtligt mot de främmande »kronorna», såsom Frankrike och Sverige, de båda fredsgaranterna, kallas med afseende på deras ställning till »riket». Med underhandlingarna om en förmälning emellan den unge konung Ferdinand och infantinnan Maria Teresia hade det återknutit de sekelgamla banden, som förenade hofven i Wien och Madrid. Till Sverige, som låg i strid med staden Bremen, afsändes ett varningsbref, under det samtidigt Bremerboarne, fastän hemligt, uppmanas till motstånd under löften om hjälp och beskydd. Den franskvänlige hertigen af Savoyen förvägras investituren på den del af Montferrat, som freden tillerkände honom, och han beröfvas riksvikariatet öfver Italien, som tillkom honom, men som tilldelas hertigen af Mantua. Och snart nog öfverskrides Münster-fredens artikel *circulus*, i det trupper sändas till krigsteatern i de spanska Nederländerna och i Italien.

Med detta sista hade Österrike tydligt nog kastat stridshandsken åt Frankrike. Det spanskt-fransyska kriget syntes således blifva vidtutseende, och ännu mera hotande för Europas lugn blef det, då en ny hufvudperson syntes vilja framträda i England, hvilket nu under Cromwell återknöt sina kontinentalförbindelser och intog den ställning hvartill dess hängifvenhet för reformationen och

---

¹⁾ Droysen, a. st., III, 2, s. 148.

handelsintresset uppfordrade det. Med anfallet på Sankt Domingo och med Jamaikas eröfring 1655 var dess krig med Spanien förklaradt, och då nu England och Frankrike egde en gemensam fiende var en allians emellan dem oundviklig.

Sålunda stodo Österrike, Spanien, Frankrike och England mot hvarandra. Med oro förutsåg Österrike, hvarest Sverige skulle ställa sig nu, sedan drottning Kristina i kraftfullare händer öfverlemnadt den spira, som varit för tung för henne. Frankrike hade varit dess ständige bundsförvandt under det stora kriget, i kampen mot Österrike hade det vunnit sin politiska betydighet, såsom denne stats motståndare och protestanternes beskyddare hade det i sin hand att bibehålla och föröka den. Ingen af dess mer eller mindre fiendtliga grannar var detsamma vuxen. Danmark hade genom slaget vid Lutter am Barenberge fullkomligt misslyckats i sitt försök att nå en verldshistorisk ställning och måste genom Brömsebrofreden erkänna, att dess gamla inflytande på nordens nord var förbi. Den polska adelsrepubliken var nu, såsom alltid, söndersliten af partistormar. Ryssland, underskattadt såsom det var, egde ej större betydelse för det sjuttonde seklets Europa, än Mongoliet har för det nittonde. Men om också ingen af de nordiska magterna ensam kunde motväga Sverige, skulle ej en koalition af dem alla kunna upprätthålla jämnvigten i nordens nord emot det? Österrike lyckades bilda koalitionen, och hela Karl X Gustafs politik går i sjelfva verket ut på att spränga densamma vare sig med svärdet eller med diplomatin.

Karl X Gustaf vände sig ej mot Österrike. Uppfordrad af Sveriges yttre och inre politiska ställning och egen böjelse att välja en krigisk politik, var det mot Polen, han

vände sina segerrika vapen, för att medelst dem slita de gamla tvister, dem inga underhandlingar syntes kunna lösa. Ryssarnes infall i Polen påskyndade hans eget. För att omintetgöra czar Alexei Michailowitz' plan att vinna fast fot vid Östersjön, hvilken det murkna och af sig sjelf sammanfallande Polen ej syntes skola kunna förhindra, fanns för Svenskarne nämligen blott den utvägen att sjelfva infalla i Polen, gå Ryssarne i förväg och för sig eröfra hela den polska sjökusten, hvarigenom Ryssland äfven från detta håll skulle vara stängdt från hafvet¹⁾ — och Sveriges Östersjövälde vara befastadt.

Det var med full visshet om de framgångar, som skulle följa, som Karl Gustaf började kriget. I de underhandlingar, som han före dess utbrott förde med kurfursten af Brandenburg för att förmå denne sluge furste att med sin förträffliga här förena sig med Sverige, framställde han i ett förslag till allians såsom sina fordringar de polska kustlanden mellan Hinter-Pommern och Riga, från Östersjön till floderna Wartha och Netze, och dessutom suveräniteten öfver Kurland — allt detta utan prejudice för de anspråk han för framtiden kunde få anledning att göra²⁾. De första stora framgångarne syntes lägga ej blott denna betydande landmassa utan hela Polen i Svenskarnes våld. Också tillskar Karl Gustaf i sina tankar allt bredare det bälte, som skulle innesluta Östersjön. Tanken på Polens delning är för första gången uttalad, och kurfursten af Brandenburg är genom fördraget i Wehlau en svensk vasall.

Återtåget från Jaroslaw och de följande händelserna visade, att Polen var lättare att eröfra än att försvara. Eldade af hatet mot främlingarne och af en mer och mer

---

¹⁾ Konungens relation till utskottsstånderna i Göteborg 1658. I rådsprotokollet för den 8 April samma år.

²⁾ Pufendorf, *Res gestæ Caroli Gustavi*, liber II, § 56.

upplågande religionsfanatism, reste sig Polackarne till ett allmänt nationalkrig. Karl Gustafs ställning, nyss så lysande, började blifva oroande. Hans eröfringar i det södra Polen gingo förlorade, den uppresning han sökte dämpa växte med våldsamheten af en lavin, från Ryssland hade han ett anfall att befara och dessutom väntade han en holländsk flottas ankomst till Östersjön. Och Österrike blef allt verksammare i att emot honom bilda en koalition af alla hans grannar, då det ej sjelf, så länge det spanska kriget varade, vågade genom att deltaga i kriget i Polen dela sin styrka. Det underhandlade med General-Staterna, som fruktade för sin Östersjöhandel, med Danmark, hvars konung i ett lyckligt krig såg enda möjligheten att höja den af handfästningarna inskränkta konungamagten, med Rysslands czar, som med vrede sett sig förekommen af Sverige. Redan den 3 Juni 1656 öfverskredo Ryssarne den ingermanländska gränsen.

Fördraget i Marienburg, som hade fälttåget med kurfursten af Brandenburg och slaget vid Warschau till följd, förändrade föga den militäriska ställningen, då Fredrik Wilhelm, hvilkens hufvudsakliga sträfvan gick ut på att upprätthålla jämnvigten mellan de stridande, för att Brandenburs vikt i vågskålen skulle blifva så mycket mera iögonfallande, drog sig tillbaka. Karl Gustaf insåg nu svårigheten att vid sakernas dåvarande läge gå anfallsvis till väga; det ryska kriget brann i hans egna länder, Danmark hotade, hans egna arméer voro försvagade och på kurfursten kunde han ej förlita sig. Sålunda följdes slaget vid Warschau ej af segrar utan af återtåg. Numera trött vid det polska kriget, var han benägen för den fredsunderhandling, som Frankrike, angeläget att bilägga den polska striden för att sätta honom i tillfälle att anfälla Österrike, erbjöd sig att bemedla.

Det svar Johan Kasimir gaf i Lublin åt d'Avaugour och de Lombres, de franska medlarne, på deras förslag om fredsunderhandlingar, visade, huru föga Warschau-slaget qväst Polackarnes öfvermod. Det innehöll, att man ej ville underhandla om annat, än hvad som varit föremål för öfverläggning på kongressen i Lübeck, och att Sverige skulle, innan man skrede till underhandlingarna, återlemna hvad det under kriget eröfrat. Dessutom åtnöjde man sig ej med Frankrikes bemedling, man fordrade dertill Österrikes, Hollands och Danmarks¹⁾. Österrike och Ryssland hade hjälpt vid dikterandet af detta svar, som medlarne knappast vågade framföra till den svenske konungen.

Traktaten med General-Staterna i Elbing, hvarigenom dessa tillsvidare afhöllos från fiendtligheter, stilleståndet i Wilna, hvilket det lyckats Österrike att åvägabringa mellan Polen och Ryssland, hvarigenom dessa båda magter odeladt kunde vända sina vapen mot Sverige, och fördraget i Labiau den 10 November, genom hvilket Karl Gustaf mot afståendet af suveräniteten öfver Ost-Preussen köpte sig fortvaron af det tvetydiga förbundet med kurfursten, äro de följande tilldragelserna af vikt. Med fördraget med furst Rakoczy af Siebenbürgen slutar det händelserika året 1656.

De politiska rörelserna i Europa syntes vid början af året 1657 antaga en större utsträckning, diplomatin blef verksammare och de polska och spanska krigen hotade indraga än flera magter i striden. Spaniorerna hade under den sista tiden visat sig i stånd att såväl göra fransmännen ett kraftigt motstånd i fält som att hålla det inre af Frankrike i jäsning. Den oro, som framkallat »la fronde», var nämligen långt ifrån stillad, och en mindre lycklig utrikespolitik skulle ännu kunna göra henne farlig för rege-

¹⁾ Lettres de Pierre des Noyers, Berlin 1859, p. 241; jfr. Carlson, Sveriges Historia under Karl X Gustaf, s. 180.

ringen. Derföre var kardinal Mazarin så mycket mera angelägen att bringa striderna med Spanien till en lycklig utgång, hvarföre han medelst alla möjliga medel ville förmå Österrike att hålla dess i westphaliska freden gifna förbindelse att ej bistå Spanien. Och derföre sökte han med så mycken omsorg bilägga den nordiska striden, för att Sverige skulle blifva i stånd att anfalla Österrike, hvarigenom dess inblandning i det spanska kriget skulle omöjliggöras. Med Cromwell afslöt han den 13/23 Mars en allians, enligt hvilken Frankrike och England gemensamt skulle föra kriget i Flandern¹⁾. Att Sverige skulle ansluta sig till dessa magter, kalla de evangeliske till vapen och anfalla de habsburgska arfländerna, syntes ingalunda osannolikt, synnerligen som Karl X Gustaf, som nu för tredje gången stod i det södra Polen, dit han gått för att försäkra sig om Rakoczy och för att utföra kriget med denne, med sin armé stod Schlesien ganska nära.

Underrättelsen om kejsare Ferdinand III:s död — han hade aflidit den 23 Mars (2 April) — ökade den allmänna oron ännu mer. Hans son Ferdinand, som i Augsburg blifvit vald till hans efterträdare i kejsaredömet, hade dött redan 1654, hans andre son, Leopold Ignatius, var blott sjutton år, och det var tydligt, att Frankrike, England och Sverige skulle göra allt för att förekomma hans val och uppsätta någon annan furste på tronen. Emellertid fingo Wiener-hofvets underhandlingar genom faran nytt lif, och den allians, som Ferdinand varit nära att afsluta med Polen, kom till stånd den 17/27 Maj²⁾. Konung Leopold förbinder sig att understödja Polen med 16,000 man. Till-

¹⁾ Guizot, Histoire de la République d'Angleterre et de Cromwell, tome II, p. 302.

²⁾ Carlson, a. st. s. 218, framställer denna allians såsom afslutad af kejsaren. Den afslöts åtta veckor efter hans död. Ferdinands död synes hafva påskyndat den.

tråde till alliansen lemnas Holland, Danmark, Ryssland, Tatarerna och några af tyska rikets furstar. Kurfursten af Brandenburg skulle få inträda, såframt han ville förbinda sig att skilja sig från Sverige och åter såsom polsk vasall förena sig med konungen af Polen¹⁾. En försäkran till Österrike om successionen till polska kronan blef dess lön för alliansfördraget²⁾.

Måhända har Karl X Gustaf nu tvekat, om han ej skulle vända sig mot Schlesien, hvartill Frankrike och flera protestantiska furstar uppmanade honom, men faran var för stor. Det väntade fredsbrottet från Danmark, som Österrike, Spanien och Holland lyckats förmå besluta sig för krig, bestämde honom. Då Danmarks krigsförklaring ankom, var han genast färdig att med sin förnämsta styrka gå mot sin nye fiende. Mot Österrike, som snart skred till uppenbara fiendtligheter, i det dess polska undsättningshär under Hatzfeld och Montecuculi inneslöt det af Svenskarne under Würtz ännu besatta Krakau, ville han försvara sig med diplomatins vapen, hvilka han förde lika mästerligt som krigets.

Kejsare Ferdinands död hade blottat Österrike i en af dess svagaste punkter. Det var mot denna, som Karl Gustaf beslöt måtta en väldig stöt, som, om den träffade, skulle störta Österrike från dess mest lysande ställning, kejsaretronen. Tretton regenter af det habsburgska huset, från den förste Rudolf till den tredje Ferdinand, de tio siste i oafbruten följd, hade visserligen beklädt den, men den *gyllene bullan*, »rikets okränkbara och eviga lag» stadgade ett val, hvilket, tillfölje af de långsamma underhandlingar, som merendels föregingo detsamma, lemnade tillräckligt spelrum för främmande inflytande. Att ställa

¹⁾ Londorp, Acta Publica, achter Theil, p. 22.

²⁾ Carlson, a. st. s. 218.

sig i spetsen för ett parti inom Tyskland och medelst detta inverka på valet och förhindra, att det fölle på en österrikisk furste, skulle, på samma gång det stärkte Sveriges inflytande i Tyskland, i väsendtlig mon försvaga Österrikes magt. Lyckades det Sverige att uppsätta en af sina kandidater på tronen, skulle denne för framtiden i Österrike alltid betrakta den slagne rivalen och fienden, och för att hålla sig uppe mot en så mächtig medtäflare, skulle han ständigt vara tvungen att stödja sig på de främmande magter, som uppsatt honom. Lyckades det ej att utestänga Österrike, gaf dock den valkapitulation, som skulle föreläggas den blifvande kejsaren, ett förträffligt tillfälle att fastare, än den westphaliska freden gjort det, binda hans händer och förebygga hans inblandning i Sveriges strider med Polen. Valförhandlingarna kunde blifva långvariga nog, men så länge de varade, skulle Österrike för att undvika anklagelsen för fredsbrott och för att förekomma ytterligare inskränkning af kejsaremagten vara nödsakadt att stå fast vid sina i freden gjorda förbindelser, hvarigenom dess styrka tillsvidare vore förlamad¹⁾.

Jag har anmärkt, att inga svårigheter gjordes från Sveriges sida 1653, då Ferdinand (IV) blef vald till Ferdinand III:s tronföljare. Det var spanskt inflytande, som förmådde drottning Kristina att medhjelpa till hans val. Frankrike var samtidigt för mycket upptaget af inre parti-strider, och kurfurstarne lockades genom fagra löften —

¹⁾ Tanken att utesluta Österrike från kejsarevärdigheten var gammal inom den svenska diplomatin. I den 1642 utgifna märkliga broschyren: *Dissertatio de ratione status in imperio nostro Romano-Germanico* — auctore Hippolitho a Lapide —, som antages vara författad af den yngre Chemniz och som ansågs framställa den svenska regeringens åsikter, föreslås det att låta riksständerna bestämma om kapitulationen och verkställa valet. Om Hippolithus och dess radikala åsikter om kejsaremagten se Hanser, *Deutschland nach dem dreissigjährigen Kriege in politischer, materieller und socialer Beziehung*, s. 93—96.

för att sedermera bedragas. Sålunda lyckades det Österrike lätt nog att denna gång försäkra sig om kronan för sitt hus.

Men den unge tronföljaren dog före sin fader, och vid Ferdinand III:s död var den politiska ställningen en annan. Fronden var bilaggd och Mazarin styrde, fastän oron i landet var långt ifrån stillad, dock utan motstånd Paris och Frankrike. Richelieu's ande besjälade mer än någonsin hans politik, och han hade nu det yppersta tillfälle att anfalla Österrike. Kurfurstarne voro sedan det föregående valet misstänksamme och stodo ej vidare att föras bakom ljustet af löften för framtiden. Sverige slutligen stod mot Österrike nästan i öppet krig.

Härtill kom, att stämningen inom Tyskland var långt ifrån gynnsam för det österrikiska huset. Det var visserligen det förnämsta katolska huset inom kristenheten, men de religiösa meningsstridigheterna voro ej vidare hufvuddriffjädtrar i politiken. Religionskrigens tid i Tyskland var förbi, och detta lands stora behof af lugn och ro efter det långvariga krig, som nyss förhärjat det, kommo katolikerna sjelfva att framförallt eftersträfvat fred. Österrikes fortfarande besittning af kejsaremagten skulle emot det ständigt väpnat en annan katolsk magt, Frankrike. Och i just detta Frankrike trodde sig mången katolik, som i sitt eget af partierna sönderslitna fädernesland ingenstädes kunde finna ett fast stöd vare sig för religiösa eller politiska intressen, kunna finna ett sådant. Ävägabragtes det giftermål, som var å färde mellan Leopold, den förre kejsarens son, ärkehertig af Österrike och konung af Böhmen och Ungern, och infantinnan Maria Teresia af Spanien, skulle Karl V:s gamla vidsträckta besittningar åter förenas i den romerske kejsarens hand och nya fruktansvärda krig uppstå för bevarandet af den europeiska jämnvigten. Protestanterna åter

upphörde aldrig att med missnöje betrakta Österrikes intolerans mot deras trosförvandter bland dess egna undersåtar. De tyske furstarne hade genom freden fått sitt oberoende af kejsaren fastställt, men huru ogerna hade ej Österrike velat fullgöra hvad det genom freden förbundit sig till, och hade det ej visat stor böjelse att inom Tyskland återvinna den magt det förlorat? Och huru iakttog Österrike den efter så oerhördt lidande vunna freden? Det hade förbundit sig att ej inblanda sig i striden mellan Frankrike och Spanien, och det skickade trupper till Nederländerna och Italien. Hade det ej ytterligare utmanat Frankrike genom att till riksvikarie öfver Italien utnämna hertigen af Mantua, som med Frankrike låg i öppen fejd? Var ej konungen af Sverige såsom hertig af Bremen och Pommern en tysk riksfürste? Och det hade ingått förbund med konungen i Polen, med hvilken han förde krig, och handelserna i Krakau visade, att det hade allvar med detta förbund. Hvilken fast garanti skulle de tyska furstarne och ständerna hafva för sina genom freden vunna rättigheter, då de stredo mot detta mäktiga hus intresse, ty svårigheten att erhålla sin rätt gent emot detta ådagalades till fullo af det sätt, hvarpå ständernas många besvär vid riksförsamlingarna blifvit afhjelpade? Fiendtligt mot de kronor, som garanterat freden, och sträfvande efter magtutvidgning, skulle Österrike aldrig upphöra att utströ frön till oenighet och strider, och om valen alltid fölle på prinsar af detta hus, måste detta ovillkorligt leda till försöken att af Tyskland göra ett arfrike — den tyska frihetens undergång. Låge ej under sådana förhållanden den tanken nära tillhands att låta valet falla på en mindre mäktig furste? Svag i förhållande till sin mäktige medtäflare, skulle han hvarken inblanda sig i de främmande staternas angelägenheter ej heller angripa ständernas rätt, utan tvärtom

för att i dem ega ett stöd på billigheten och rättvisan grunda sin magt.

Så gaf sig missnöjet luft. Genom att skickligt underblåsa det, Frankrike hos katolikerne och Sverige hos protestanterne, borde dessa magter lätt nog genom sitt inflytande kunna förmå de tyske furstarne att vid valet gå Österrike förbi.

Då Karl Gustaf erhöll underrättelsen om Ferdinands död, uppgick hos honom genast den tanken att uppmana kurfurstarne att frångå Österrike, och han yttrade till det fransyska sändebudet d'Avaugour, att tiden nu vore inne att utestänga det habsburgska huset från kejsarevärdigheten¹⁾. Han beordrade gunstlingen, grefve Schlippenbach, att afresa till kurfursten af Brandenburg för att söka utforska honom och föreslå honom — dock skulle det se ut, som om Schlippenbach gjorde detta på eget bevåg — att ej välja Leopold. Att agitera för en protestantisk furste vore oklokt, ty detta skulle blott leda till en förening af de nu söndrade katolikerne, som aldrig skulle medgifva, att den romerska kronan bures af en kättare. Han skulle föreslå kurfursten af Bayern. Dessutom borde han påpeka vigten af att förelägga den blifvande kejsaren en kapitulation, genom hvilken den westphaliska freden blefve verkligt garanterad²⁾. Residenten vid deputationsdagen i Frankfurt am Main, Georg von Snoilsky, anbefalldes utforska kurfursten af Mainz, hvilken såsom det romerska rikets ärkekansler och ordförande i kurfurste-kollegiet egde det största inflytande. I hans instruktion äro klagomålen mot Österrike och skälen att frångå detta hus synnerligen vidlyftigt anförda. Han skulle framställa dem ej allenast för kurfursten af Mainz utan äfven för kurfurstarne af Köln, Trier,

¹⁾ D'Avaugour's bref den 9 April, anfördt af Carlson, a. st. sid. 224.

²⁾ Pufendorf, Res gestæ C. G. I. IV, § 41.

Bayern och Pfalz — kurfursten af Sachsen ansågs österrikiskt sinnad, och den åttonde kurfursten, konungen af Böhmen, var Leopold, det österrikiska husets chef —, men offentligt såsom ändamålet med sin beskickning uppgifva den pågående polska fejden¹⁾.

Något senare afsändes slutligen till Frankfurt, der valet skulle förrättas, såsom utomordentligt sändebud presidenten öfver hertigdömena Bremen och Verden, den utmärkte Mathias Björnklou, hvilken redan nu gällde såsom en af Sveriges förnämste statsmän. Axel Oxenstierna och den westphaliska fredskongressen, vid hvilken han varit närvarande såsom sekreterare vid den svenska legationen, hade varit hans lärare i diplomatin, och såsom svenskt sändebud i Wien och Regensburg hade han blifvit ännu mera invigd i de tyska förhållandena²⁾. Några år senare skulle han under Karl XI:s förmyndareregering inträda i rådet, och han blef inom detta den verklige hufvudmannen för det parti, som emot rikskansleren Magnus Gabriel De la Gardie och det fransyska subsidiesystemets öfrige förfäktare genomdref Sveriges deltagande i tripelalliansen³⁾. Inom råds-kammaren kämpande för den politik, som bjöd Svenskarne att i Tyskland stadga sitt inflytande mer genom att ansluta sig till rikets ständer och göra deras intressen till sina egna, än genom att såsom »mercenarii Galliæ» framträda såsom en ursprungligen främmande magt, kämpade han för de grundsatser, som bestämt Karl X Gustaf, hvilkens förtroende han, »samvetsgrann i tänkesätt, pålitlig i ord»⁴⁾, i högsta grad åtnjöt⁵⁾.

¹⁾ Snoilskys instruktion i riksregistraturet för den 31 Maj 1657.

²⁾ Franzéns äreminne öfver Riksrådet Mathias Björnklou i Sv. Akad. Handl., del. IX.

³⁾ Weibull, Sveriges Förbund med Frankrike 1672, Lund 1865, s. 24.

⁴⁾ Animo verecundo, ore probato. Björnklous valspråk.

⁵⁾ Mot de franske ambassadörerne i Frankfurt uppträdde han alltid

Ännu begärligare än Karl X Gustaf omfattade kardinal Mazarin tillfället att begagna sig af det farliga läge, i hvilket Österrike befann sig. Nu såg han stunden vara inne att bereda en lysande seger åt sin statskonst och för alltid förlama Österrike genom att beröfva det dess inflytande i Tyskland. Liksom Karl Gustaf beslöt han att söka störta Österrike från den romerska tronen, ja djerft nog fattar han till och med tanken att med det kejsrerliga diademmet bekröna sin egen unge herrskares hufvud¹⁾.

Inom Tyskland sökte han slugt begagna sig af det stora inflytande, som Frankrike och som han äfven själf personligen egde. De tre andlige kurfurstarne voro förenade med Frankrike genom tacksamhetens band, ty detta land hade man att tacka, att ej biskopsstiften vid Rhen vid fredskongressen i Münster blifvit sekulariserade liksom Bremen och Verden²⁾. Den insigtsfulle och tolerante kurfursten af Mainz, Johan Filip af Schönborn, var en af den tidens utmärktaste statsmän och egde såsom det romerska

---

bestämdt och själfständigt. Gramont, a. st. II, 95, kallar honom också »un Cavalier fort entêté et amoureux de son opinion». Han tillägger, och detta eger måhända full tillämpning på före detta professorn i väl-taligheten: (il étoit) »grand et prolix Ecrivain, et faisant sur toutes matieres des Mémoires en Latin qui ne finissoient point, et qu'il regardoit néanmoins comme des pieces fort necessaires».

¹⁾ Flere författare, deribland Droysen, a. st. III, 2, s. 359, veta omtala, att Mazarin lyckats förmå Cromwell, att i den allians, som »fyra veckor efter kejsarens död» kom till stånd emellan Frankrike och England, förbinda sig att på allt sätt arbeta för att Ludvig XIV skulle blifva vald, eller åtminstone söka förhindra, att valet fölle på någon af huset Österrike. De stödjä sig sannolikt på XIV:de artikeln i alliansfördraget hos Dumont (Corps Diplomatique du droit des gens, tome VI, partie II, p. 178). Men denna text är apokryfisk. I den af Guizot, a. st. t. II, n:o XXIII bland bilagorna, först publicerade allianstraktaten förekommer ej denna XIV:de artikel. För öfrigt afslöts alliansen före kejsarens död. Den undertecknades den ¹³/₂₃ Mars och kejsaren dog den 23 Mars (2 April).

²⁾ Ennen, Frankreich und Niederrhein oder Geschichte von Kurstaat Köln, erster Theil, s. 155.

rikets ärkekansler och kurfurste-kollegiets direktor ett stort inflytande på valfrågan. Men han synes hafva varit fåfång i hög grad, och denna hans svaga sida visste Mazarin att begagna sig af. Kurfursten hade i betydlig mån bidragit till den westphaliska fredens afslutande, och, betraktande denna fred såsom till hufvudsaklig del sitt eget verk, smickrade han sig med att genom sin klokhets och sin insigt hafva skänkt Tyskland det lugn det så väl behöfde och ansåg såsom sin uppgift att för framtiden bevara det. Så länge de spanska och polska krigen varade, hotades Tyskland ständigt att indragas i dem, och skulle Österrike fortfarande bekläda kejsaretronen, vore svårigheten att undvika ett rikskrig så mycket större. Det blef derföre ej svårt för kardinalen att draga kurfursten på sin sida genom att hyckla kärlek för freden och genom att vid hvarje tillfälle betyga den stora högaktning, som han, tidens anseddaste statsman, hyste för kurfurstens politiska talenter¹⁾.

Kurfursten af Köln, Maximilian Henrik, en bayersk prins, sökte kardinalen vinna genom de talentfulle grefvarne Fürstenberg, hvilka förstått tillvinna sig furstens förtroende ända derhän, att han i allt leddes af dem. En grefve Wagner afsändes till hofvet i Köln för att försäkra sig om desse ryktbare bröders tjänster. Men först efter ett personligt möte med den yngre, Wilhelm Egon, i Metz, lyckades det kardinalen att mot utsigt af de mest lysande belöningar öfvertala dem att arbeta för konung Ludvigs val; — vore detta omöjligt att genomdrifva, skulle kurfursten af Bayern väljas²⁾. Kurfursten af Trier, Karl Kaspar von der Leyen, var visserligen benägen för Österrike, men han beherrskades af sin kusin, ärkekansleren, genom hvilkens försorg han erhölet Triers ärkebiskopsstol. Dessutom

¹⁾ Schmidt, Geschichte der Deutschen, zwölfte Theil, Ulm 1797, pag. 11.

²⁾ Ennen, a. st. I, 160.

tvangs han att ställa sig på Frankrikes sida af fruktan, att Frankrike i annat fall skulle med sina trupper besätta hans svagt befästade hufvudstad, som låg dess gränser så nära ¹⁾. Kurfursten af Baiern, Ferdinand Maria, den från trettio-åriga kriget så bekante Maximilians son, ansågs kunna ledas genom sin fransyskt sinnade gemål Adelheid af Savoyen ²⁾. Kurfursten Karl Ludvig af Pfalz hade med sin kurhatt fått hatet mot det österrikiska huset i arf. Till Fredrik Wilhelm af Brandenburg afsände kardinalen ett nytt sändebud, den som arkitekt bekante Blondel, med löften om penningar, om kurfursten ville rösta efter Frankrikes önskan, och med förespeglingar om en allians mellan Frankrike, Sverige, Brandenburg och flere af rikets furstar ³⁾. Till Frankfurt, der Frankrikes intressen vid riksdeputationen bevakades af abbé Gravelle, afsändes en lysande ambassad, bestående af tvenne af Frankrikes förnämste män, hertigen af Gramont, marskalk och pär, och markis Lionne de Fresne, Ludvig XIV:s statssekreterare.

Tillfölje af kurfurstens af Mainz inflytande blefvo de liksom Björnklou emottagne i Frankfurt emot den gyllene bullans bestämmelse, att inga obehörige, allraminst sändebud från främmande magter, skulle få uppehålla sig på den ort, der valet egde rum, ehuru Volmar, ett af de österrikiska sändebuden, »upprörde himmel och jord» för att bullans föreskrift skulle iakttagas. Före sin ankomst till Frankfurt hade de sökt försäkra sig om kurfursten af Pfalz genom en traktat, hvilken var i det närmaste afslutad, enligt hvilken kurfursten mot en penningssumma af 100,000 riks-

¹⁾ Walewski, Geschichte Leopold's I und der hl. Ligue, zweiten Theils erste Abtheilung, Krakau 1861, pag. 199.

²⁾ Menzel, a. st. VIII, 318.

³⁾ Blondels instruktion, dat. den 11¹/₂ Juni, i Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg, zweiter Band, p. 126.

daler förband sig att vid valdagen rösta efter Frankrikes önskan¹⁾.

Under det Frankrike sökte vinna kurfurstarne för sina syften hade emellertid de tre andlige kurfurstarne af Mainz, Köln och Trier sjelfve sammanträdt i Karlich, nära Koblenz, för att komma till ett gemensamt beslut rörande valet. Bøjde för att utesluta konungen af Ungern, tvekade de i valet mellan ärkehertig Leopold Wilhelm af Österrike, konung Leopolds farbror, och kurfursten af Bayern. För att utforska den senare afsändes baron Boineburg, kurfurstens af Mainz kansler och högra hand²⁾, samt grefve Wilhelm af Fürstenberg i Juli till München. Den unge kurfursten syntes ej obenägen att emottaga kejsarekronan, men hans moder, kejsare Ferdinand III:s syster, samt hans österrikiskt sinnade minister grefve Kurtz motverkade hans personliga böjelser och hans ärelystna gemäls inflytande. Boineburg och Fürstenberg erhöilo efter den första audiensen ej ens tillfälle att samtala med kurfursten och fingo under tio dagars tid i »värdshuset, der de suto såsom arresterade», hvarken besök af grefve Kurtz eller någon annan minister³⁾. Detta borde hafva varit en tydlig finger-visning både för de fransyska statsmännen och för ärkekansleren, att kurfursten af Bayern ej gerna kunde uppställas såsom tronkandidat.

¹⁾ Björnklous Diarium för den 23 September. Följer i den Björnklouska brefsamlingen i Riksarkivet med hans skrifvelse till Karl Gustaf af den 3 Oktober. Jfr. Gramont, a. st. II, 31.

²⁾ Droysen, a. st. III, 2, s. 361, yttrar om denne statsman: Er war, »wie man auch von seinem Uebertritt zur römischen Kirche und von seinem Patriotismus denken mag, durch umfassenden Blick und immer erfinderrische Gewandtheit unter den deutschen Staatsmännern jener Zeit einer der bedeutendsten».

³⁾ Boineburgs egen berättelse för Björnklou. Se Björnklous diarium den 19 December 1657 och hans skrifvelse till Karl X Gustaf den 5 Januari 1658.

Kurfursten af Mainz hade utsatt valdagens öppnande till den $\frac{4}{14}$ Augusti. Den $\frac{7}{17}$ hade han gjort sitt praktfulla intåg i Frankfurt, der efterhand beskickningarna från de öfrige kurfurstarne som under valdagens första tid ej personligen infunno sig, församlade sig. Under tiden anlände sändebuden från de främmande staterna. Ungern, Spanien, Frankrike, Sverige, Danmark, Polen, Venedig, Savoyen, Mantua, Modena hade ditsändt ombud att bevaka sina intressen. Den gamla riksstaden företer den ståtligaste anblick. Den prakt, som utvecklas i vapen, dräfter, ekipager, hästar och betjening är utomordentlig. Synnerligen lysande är den fransyska ambassaden, som genom glänsande fester söker representera Frankrikes storhet och utströr guld med fulla händer bland de många, som täfla om dess gunst. Ett undantag i den allmänna stäten gjorde den påfliche nuntien San Felice. Fruktande för ceremoniella konflikter, gjorde han sitt intåg i staden inkognito och sökte i ett karmeliterkloster sin enkla bostad¹⁾.

Härpå började nu partiernas strid. Frankfurt blef, säger en samtida berättelse, den skådebana, på hvilken hela Europa hade sina ögon fästade. Den fråga, som nu skulle afgöras, sammanfattade också i sjelfva verket alla de viktigaste frågorna, som vid denna tid sysselsatte den euro-

¹⁾ Björnklous diplomatiska egenskap i Frankfurt var den af »extraordinarius ablegatus», ej »legatus». En ambassadör, legatus, afsände Sverige först följande år, då grefve Nils Brahe såsom sådan skickades. Snoilsky, det andra svenska sändebudet, var ackrediterad såsom resident vid deputationsdagen. — Gramont, a. st. II, 94, anmärker med vanligt högmot, att svenskarne ej vågat gifva Björnklou och Snoilsky egenskap af ambassadörer utan blott af plenipotentiärer, »car étant glorieux et pauvres ils ne se croyoient pas en état de soutenir la même dépense qu'ils avoient faite à Munster, où en magnificence d'équipage, aussi bien qu'en toutes les formalitez de preséance, ils n'avoient rien cédé au Duc de Longueville et mesuré si bien tous les pas qu'ils faisoient avec lui et les autres Ambassadeurs du Roi, qu'on ne pouvoit pas les accuser de n'avoir poussé l'orgueil Gotique tout aussi loin qu'il pouvoit aller».

peiska politiken. Med denna skulle det afgöras, om det författningsarbete, som den westphaliska freden börjat, men riksdagen i Regensburg uppskjutit till framtiden, skulle bringas till ett slut, som kunde medföra enhet och styrka åt det tyska riket och göra det oberoende af de främmande staternas för detsamma så förderfliga inflytande. Frankrike skulle genom sin diplomati söka ernå, hvad det genom sina vapen på slagfälten ej kunde vinna, en seger öfver det habsburgska Spanien, genom att medelst Tysklands hjälp tvinga Österrike att lemna dess förnämsta bundsförvandt åt sitt öde och afstå från ett allianssystem, som varat sedan Karl V:s dagar. Sverige åter skulle, genom att ställa sig i spetsen för den opposition de tyske furstarne bildade mot kejsaren, medelst denna söka spränga den koalition, hvilken Österrike bragt till stånd för att förhindra dess fortsatta byggande på östersjöväldet, och hvilkens medelpunkt Österrike var. Emot Österrike är det, som striden skall föras, och dess mål är att fortfarande genom att binda kejsarekronan vid sitt hus bibehålla sitt inflytande på den stora tyska staten och om möjligt qvarhålla denna i samma sväfvande och obestämda tillstånd, i hvilket den varit den näst förflutna tiden, och hvilket lemnade just genom denna osäkerhet rörande formerna det yppersta tillfälle för den österrikiska politiken till magtutvidgning. Med befastadt inflytande i Tyskland skulle det kraftigare kunna utföra striden mot de kronor, som genom den westphaliska freden beredt sig ett förmyndareshap öfver Tyskland för att derigenom betrygga sin seger öfver Österrike. De tyska furstarne och ständerna äro korten i de stora magternas händer, det är medelst dem de skola vinna sitt spel. Så är frågan om kejsarevalet och valkapitulationen hufvudfrågan för de båda partier som söndrade Europa, och

hon är ariadnetråden i den labyrinth de vidlyftiga politiska förhandlingarna för denna tid erbjuda.

Valdagen började under lifliga strider. Jag har omnämnt den *riksdeputation*, åt hvilken riksdagen i Regensburg lemnade de frågor den själf ej medhann att behandla. Denna deputation, bestående af ombud från kurfurstarne, furstarne och riksstäderna, sammanträdde i Frankfurt och skulle handla i riksdagens ställe. Genom kejsare Ferdinands död afbrötos dess sammanträden och de fleste ledamöterna lemnade Frankfurt. Kurfursten af Mainz kallade dem att åter sammanträda i Juni. Det lemnades till dem sjelfve att afgöra, om deras fullmagter skulle anses gällande nu, sedan kejsaren dött, och om de egde rätt att fortsätta sina arbeten. Kurfurstarnes deputerade ansågo, att deputationens förhandlingar borde, om ej helt och hållet inställas, dock uppskjutas, tills valfrågan blifvit afgjord. Detta motsatte sig de deputerade för furstarne och städerna, med förklaring, att det romerska rikets trygghet och välfärd fordrade deras närvaro för att under dåvarande farliga tider bevara den så dyrt förvärfvade freden. Dermed fick frågan tillsvidare hvila oafgjord¹⁾.

Men i början af September uppflammade ånyo denna strid mellan kurfurstarnes och de öfriga ständernas ombud. Snoilsky, den svenske residenten vid deputationsdagen, hade redan i Juli inlemnadt till riksdeputationen ett memorial, hvori den underrättas, att Danmark genom sitt infall i Bremen brutit riksfreden, med anledning hvaraf den uppmanas vidtaga lämpliga mått och steg till rikets säkerhet och trygghet. Detta memorial förmådde Björnklou och Snoilsky ärkekansleren, som helst velat att det skulle föredragas för kurfurstekollegiet ensamt, att föredraga för riksdeputationen²⁾. Öfverläggningen blef stormig. Kurfurstarnes depu-

¹⁾ Theatrum Europæum, achter Theil, Frankfurt 1667, s. 57.

²⁾ Björnklous diarium för den 4 September.

terade förklarade, att detta memorial liksom öfriga frågor, som tillhörde deputationen att behandla, kunde uppskjutas tills valet vore förrättadt, och att de sjelfve ej voro befullmäktigade till deputationsdagen, som borde ajourneras, utan till valdagen. I furstekollegiet gaf Österrikes »deputatus anledning till *recontre*» genom att i det närmaste yrka detsamma. De öfrige deputerade genomdrefvo dock, att deputationsdagen skulle, under det valdagen påginge, kunna fortsätta sina göromål, hvilket de kurfurstlige ansågo såsom ett bemödande af de furstlige att inblanda sig i valförrättningen och ingripa i kurfurstarnes regale ¹⁾). Utgången blef dock den, att riksdeputationen qvarstannade i Frankfurt ända tills valet blifvit förrättadt.

Man hade väntat af kurfurstens af Mainz ombud, att de skulle hafva lifligt yttrat sig för deputationens fortvaro. I stället hade Vorburg, hans deputerade i furstekollegiet, iakttagit tystnad under hela debatten, och Mehl i kurfurstekollegiet hade till och med yttrat sig emot det svenska memorialets behandling, hvilket föreföll Björnklou alltför misstänkt för att han skulle låta nöja sig med kurfurstens förklaring, att de handlat mot order ²⁾).

Af behandlingen af denna fråga visade det sig tydligt, att Sverige hade sitt förnämsta stöd i de mindre tyska staterna. Björnklou hade också ej underlåtit något för att bringa dem på sin sida, och i sina första depescher från Frankfurt till konungen framställer han, huru han för att »caressera» ständerna meddelat enskilde af dem sina besvär mot Österrike och de propositioner han ämnade framlägga för riksdeputationen, samt huru han i allmänhet »ställt them

¹⁾ Snoilskys skrifvelse till Karl X Gustaf den 19 September i riksarkivet, Björnklous till Karl X Gustaf den 19 September, *Theatrum Europæum*, VIII, 59.

²⁾ Björnklous diarium för den 12 September.

wärckiet före». Detta sätt att gå till väga är betecknande för Karl Gustafs tyska politik och afsticker mot Fransmännens, ty då desse vid bevakandet af sina intressen ständigt framträda såsom garanter af den westphaliska freden, men på samma gång såsom en stormagt utom riket, ställa sig åter Svenskarne såsom tillhörande samma rike, bevakande i dess intressen sina egna. Under det de deputerade från de mindre furstarne i de svenska sändebuden betrakta sina ledare, uttrycka de sitt missnöje mot den franska ambassaden, hvilken med likgiltighet betraktade dem och blott sökte inverka på de kurfurstliga ombuden¹).

Deputationsdagen förtfor att sammanträda trots de kurfurstliges protester. Deraf visste Björnklou att begagna sig. På Karl Gustafs uppmaning att så mycket som möjligt »agera d'un commun concert med de fransyske ambassadörerne» och att i förening med dem framställa besvären mot Österrike²), öfverenskom han med Gramont och Lionne, att de skulle samtidigt framlägga för riksdeputationen kronornas klagomål och fordringar. Detta skedde i trenne memorial, alla daterade den 22 September, två undertecknade af Björnklou och ställda, det ena till kurfurstens af Mainz, det andra till den ordinarie riksdeputationen, och ett undertecknad af Gramont och Lionne och stäldt till både kurfurstekollegiet och riksdeputationen, i hvilka Österrikes fiendtligheter mot Sverige och Frankrike äro särdeles vidlyftigt anförda. Björnklou visade, huru den osnabrückska freden förband de fredsslutande magterna, att ej under någon förevändning offentligt eller hemligt, hvarken utom eller inom riket, tillfoga hvarandra någon oförrätt eller fiendtlighet. Dock hade Österrike åstadkommit

¹) Björnklou till Karl X Gustaf den 29 Augusti.

²) Karl X Gustaf till Björnklou den 20 Augusti, den 1 September, den 9 September. Riksregistraturet.

afbrytandet af underhandlingarna i Lübeck mellan Sverige och Polen, genom hvilka man velat förvandla det stuhmsdorfska stilleståndet till en varaktig fred. Under förlitande på Österrikes hjälp hade det varit, som konung Johan Kasimir sedermera visat sig så likgiltig för att på fredlig väg lösa tvisterna mellan Sverige och Polen, hvarigenom konungen af Sverige slutligen blifvit förmådd att söka slita dem med vapnen. Österrike hade vidare förmått Ryssland att anfalla Sverige, och, ej åtnöjande sig dermed, hade det sökt upphetsa mot Sverige fursten af Siebenbürgen, de zaporogiske Kossakerne, Turkarne, Tartarerna och Danskarne. De fredsunderhandlingar, som strax efter slaget vid Warschau blifvit inledda af de franske medlarne i Lublin, hade afbrutits genom de stora fordringar, som konungen af Polen framställt, dertill uppmanad af hofvet i Wien. Genom det kejserliga sändebudet Lisolas intriger ledde de underhandlingar, som fördes i Danzig hösten 1656, ej heller till något resultat. Österrikes syftemål med dess uppträdande i Polen vore sannolikt att genom att underblåsa kriget försvaga Polen, för att det en gång skulle kunna lägga det under sin krona. Då faran af en sådan magt-tillökning vore alltför påtaglig, för att ej Polens grannar skulle sätta sig deremot, hvilket fruktansvärdt krig skulle ej kunna uppstå? Österrike hade vidare uppeggat Danmark till krig mot Sverige, och danska trupper hade ostrafadt fått genomströfva det romerska riket tillhöriga Bremen, liksom polska Mark och Pommern. Vidare hade Österrike efter att hafva slutit ett förbund med Polen skridit till uppenbara fiendtligheter mot Sverige utan riksdagens och ständernas hörande¹⁾. Med uppmaning till kurfurstarne

¹⁾ Åttonde artikeln i den münsterska freden stadgade, att riksdagen skulle höras för ingående af förbund eller börjande af krig. Österrike hade så mycket mindre bort undgå att foga sig efter denna artikel, som

och ständerna att taga detta Österrikes beteende i öfvervägande, framställer Björnkrou slutligen såsom Sveriges fordran, att ständerna skulle afhålla Österrike från att inblanda sig i de polska och danska oroligheterna och förmå det att gifva ersättning för den skada det tillfogat Sverige. Såsom medlem af det tyska riket fordrar Sverige vidare ständernas bistånd till att skydda de besittningar, det egde inom Tyskland, och till att återtaga det af Danskarne eröfrade Bremerverde. Vidare begär det en fast garanti för de länder och de rättigheter det egde inom det romerska riket. Björnkrou slutar sitt långa memorial med förklaring, att om ej konungen af Sverige erhöle den hjälp, som han enligt rikets konstitutioner egde att bekomma, skulle han blifva nödsakad att på annat sätt se sig om efter skydd¹⁾.

Ungefärligen lika uppställt var det memorial, som de franska sändebuden inlemnade till kurfurstekollegiet och riksdeputationen. Det visade, huru Österrike genom att

konung Leopold företog kriget såsom konung af Böhmen och ej såsom konung af Ungern, och som han offentligt förklarat, att han inlåtit sig i detsamma »pro conservanda pace Germanica» och för att afstyra »barbarorum irruptionem in Imperio», hvarigenom han förklarat det vara en riksangelägenhet. Den åttonde artikeln innehåller: *Gaudeant sine contradictione jure suffragii in omnibus deliberationibus super negotiis imperii, præsertim ubi leges ferendæ vel interpretandæ, bellum decernendum, — — — nec non ubi pax et foedera faciendæ, aliæ ejusmodi negotia peragenda fuerint, nil horum aut quicquam simile posthac unquam fiat vel admittatur, nisi de comitali liberoque omnium imperii statuum suffragio et consensu — — —*.

¹⁾ — — »Quod si ut hactenus ita posthac etiam, prævalentibus artibus et inveterata auctoritate Austriacorum, tam necessaria res censebitur supervacanea et indigna Statuum consilio, atque ita S. R. M:tæ Sueciæ communis securitatis et auxilii, quod vigore Imperialium Constitutionum membris Imperii in tali casu præstari debet, diutius relinquatur expers, ipsa sibi de necessaria sui conservatione quovis modo obtinenda prospicere adigitur». Björnkrou's memorial till riksdeputationen. Björnkrou's båda memorial äro intagna hos Londorp, a. st. VIII, 174—180, och i Theatrum Europæum, VIII, 61—73.

sända trupper till Nederländerna och Italien brutit den riksfred, för hvilken Frankrike gjort så mycket. Österrike hade underblåst oron och upproret i Frankrike och på mångfaldigt sätt sökt uppväcka kriget. Detta allt hade det gjort utan att rådfråga ständerna, hvilka det ej heller rådfrågat vid utnämmandet af hertigen af Mantua till riksvikarie öfver Italien. Memorialet slutar med en uppfordran till kurfurstarne och ständerna att hålla sina förbindelser, undvika att göra sig skyldiga till mened, och tillse, att konungen af Sverige och hertigarne af Modena och Savoyen, hvilka alla Österrike förorättat, kunde erhålla en billig upprättelse, och att den österrikiska armén återkallades från Italien¹⁾.

Den hufvudsakliga följden af dessa memorial blef visserligen blott en liflig polemik, då Österrike ej dröjde med att framkomma med sina svaromål, hvilka stiliserades af den hetlefrade Volmar. Men de bidrogo dock att göra valfrågan mera invecklad och att fördröja hennes afgörande, då de gäfvo uppslaget till en åsigt, som snart började uttalas, att man ej borde skrida till valet, förrän den på dubbelt sätt brutna riksfreden blifvit återställd och de krigförande magterna blifvit försonade²⁾.

Österrike hade redan lidit tvenne nederlag. De franska och svenska sändebuden hade fått tillstånd att tvärt emot den gyllene bullans bestämmelse vistas i Frankfurt under valförhandlingarna, och deputationsdagen hade trots allt motstånd beslutit att ej inställa sina arbeten. Dessa nederlag följdes snart af ytterligare tvenne. Då valkollegiet skulle konstitueras och ombudens fullmagter företagas till granskning, önskade de böhmiska sändebuden äfven inlemna

¹⁾ Memorialet hos Londorp, VIII, 182, 183, och i *Theatrum Europæum*, VIII, 76—78.

²⁾ Walewski, a. st. II, 1, 233.

sina fullmagter. Detta afstyrktes af ärkekansleren på grund af den gyllene bullans stadgande, att Böhmen blott skulle ega rätt att deltaga i sjelfva valet, men ej i behandlingen af preliminärfrågorna. Volmar motsatte sig denna kurfurstens af Mainz förklaring, det kom till votering i valkollegiet den 28 Oktober, och, då Köln, Trier och Pfalz förenade sig med Mainz, blef majoritetens beslut ett afslag på de böhmiska sändebudens begäran, hvarigenom Böhmen således tillsvidare var uteslutet från valkollegiets sessioner¹⁾.

Kurfursten af Mainz, som synes hafva menat ärligt med sitt fosterland, såg i riksfredens bevarande den enda möjligheten att skänka Tyskland lycka och lugn och det förnämsta målet för en tysk statsmans sträfvande. Gramont och Lionne hade snart nog funnit, att de aldrig skulle lyckas vinna honom för Frankrikes planer, förrän de öfvertygat honom, att Frankrike verkligen allvarligt sökte freden²⁾. För att derföre visa, huru ifrigt hofvet i Paris efterlängttade freden med Spanien, föreslogo de kurfursten att anmoda kurfurstekollegiet att åtaga sig en fredsbehandling mellan de båda krigförande magterna. Afsigten var tydlig. Först och främst vunno de derigenom den inflytelserike ärkekansleren på sin sida. Vidare hoppades de, om fredsunderhandlingarna skulle föregå valet för att få bestämmelserna om ett strängt iakttagande af freden införda i den valkapitulation, som skulle besvärjas af den blifvande kejsaren, och då det stod i deras egen magt att göra dem långvariga, att vinna tid för att ytterligare öka Frankrikes inflytande och förringa Österrikes, under det Frankrike under ett fortsatt interregnum alltmera skulle vänja furstar och ständer vid sin ledande hand. Och då slutligen under-

¹⁾ Björnklous diarium för den 29 Oktober. Jfr. Walewski, a. st. II, 1, 233, 234.

²⁾ Gramont, a. st. II, 39.

handlingarna skulle afbrytas — hvilket var att förutse — såsom ej ledande till något resultat, skulle skulden för krigets fortsättande falla på Österrike.

Kurfürsten af Mainz blef förtjust öfver att få spela hufvudrollen i denna fars. Han upptog genast förslaget och inbjöd den spanske ambassadören, grefve Penneranda, som vistades vid Leopolds hof, att komma till Frankfurt för att inleda underhandlingarna. Spanioren, som i förslaget blott såg en fransysk »finesse», svarade helt kallt, att han ej egde någon fullmakt och att han måste stanna hos konungen af Ungern, som för tillfället behöfde alla hans tjänster¹⁾. Utan att låta modet falla efter denna likgiltighet, som Penneranda visat för freden, föredrog ärkekansleren ärendet i kurfurstekollegiet och föreslog, att frågan om freden skulle föregå den om valet. I ett sammanträde den ²/₁₂ November blef detta, då de andlige kurfurstarnes ombud jämte Pfalz' och Brandenburgs — Brandenburgs dock under vissa villkor — biföllo förslaget, trots de bayerska och sachsiska sändebudens lifliga motstånd äfven beslutadt²⁾.

Af utgången af dessa preliminära frågor trodde man sig kunna se den blifvande utgången af valet. De tre andlige kurfurstarne ansågos vara vunne af Frankrike, och kurfürsten af Pfalz hade nu förbundit sig att mot 100,000 riksdaler rösta såsom Frankrike önskade, hvarpå han lemnat en skriftlig försäkran, som enligt öfverenskommelse mellan honom och de franska sändebuden blifvit för ömse-sidig säkerhets skull öfverlemnad i Björnklous förvar³⁾. Lyckades det Frankrike och Sverige att vinna kurfurstens

¹⁾ Björnklous diarium för den 21 Oktober.

²⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 14 November. Conclusum tertie sessionis in Collegio Electorali, N:o XX bland bilagorna hos Walewski, a. st.

³⁾ Björnklous diarium för den 23 September.

af Brandenburg röst, eller kunde de förmå kurfursten af Bayern att uppträda såsom medtäflare mot konung Leopold, så skulle det österrikiska huset för denna gång gå miste om tronen.

Men desse furstar voro långt ifrån vunne för Frankrikes och Sveriges syften. Karl X Gustaf hade, sedan Danmarks krigsförklaring tvungit honom att lemna den polska krigsskådeplatsen, varit synnerligen angelägen, att kurfursten af Brandenburg skulle stå fast vid det gamla förbundet med Sverige. Genom Schlippenbach hade han förespeglat honom fördelarne af ett förbund mellan Sverige, Brandenburg och Frankrike, riktadt mot Österrike, Danmark och Polen, och, alltid frikostig, då det gällde att bortskänka länder, som han ej egde, hade han, för att uppväga de anbud, som han antog, att Österrike lika frikostigt skulle göra kurfursten i det svenska Pommern, erbjudit delar af Schlesien och Westphalen, under förklaring, att han sjelf för att ej väcka »ombrage» blott skulle taga sin skadeersättning i Oldenburg, Norge och Skåne ¹⁾. Något senare föreslog han kurfursten en fred med Polen, på villkor, att Fredrik Wilhelm skulle få det kungliga Preussen mot Hinter-Pommern, som i stället skulle afträdas till Sverige ²⁾ — ett förslag, som, då det innebar ett afstående från ett land, hvars eröfring Sverige i främsta rummet afsett med kriget, visar af huru stor vigt Karl X Gustaf nu betraktade fortvaron af förbundet med Brandenburg.

Men hvarken dessa förslag, ej heller de löften, som gäfvos kurfursten af de franska sändebuden, först af d'Avaugour och sedan af Blondel, för att förmå honom att närmare ansluta sig till Frankrike, inverkade på honom.

¹⁾ Carlson, a. st., s. 286. Pufendorf, Res gestæ C. G. 1. IV, §. 29.

²⁾ Karl X Gustaf till Schlippenbach den 25 Juli. Riksregistraturet.

De fleste af hans rådgifvare — skrifver Blondel till Mazarin den 24 Augusti — voro bestuckne af Lisola, och kurfursten sjelf blef mer och mer benägen för en förlikning med Polen, om en sådan kunde bereda honom samma fördelar, som ett fortfarande anslutande till Sverige. Desto ifrigare sökte Österrike, Polen och Danmark förmå honom att helt och hållet gå öfver på sin sida. Men fastän Lisola erbjöd honom det svenska Pommern, ville han ej binda sig vid Österrike och dess bundsförvandter, likasom han ej velat binda sig vid Frankrike och Sverige. Han vill ej undvika den »fransyska ligans Scylla för att falla i den österrikiska Charybdis».

Att stadfästa kurfursten i den suveränitet öfver Ost-Preussen, som han erhållit genom fördraget med Karl Gustaf i Labiau, syntes förödmjukande för Polackarnes stolt-het och fosterländskärlek. Men då de insågo svårigheten att fördrifva Svenskarne ur det polska Preussen, om desse understöddes af Brandenburg, och då underrättelserna från den danska krigsteatern visade, huru svag den hjälp vore, som de hade att påräkna af Danmark, blefvo de mer och mer benägne att gifva efter för Fredrik Wilhelms fordringar, synnerligen som Österrike syntes tveka att på ett kraftigare sätt uppträda mot Sverige. Den 9 September under-tecknades fördraget i Wehlau, — Österrikaren Lisola hade varit medlare — gonom hvilket kurfursten, försonande sitt affall från sin länsherre genom att svika sin bundsförvandt, erhöll den så begärligt eftersträfvade suveräniteten öfver Ost-Preussen, hvarigenom grunden till Preussens blifvande storhet var laggd. Till de polska och kurfurstliga ländernas skydd mot Sverige förbundo sig Polen och Brandenburg att lemna hvarandra hjälptrupper ¹⁾. Närmare

¹⁾ Droysen. a. st., III, 2, s. 353.

bestämdes detta fördrag genom Brombergerfördraget den 27 Oktober.

Genom traktaten i Wehlau hade kurfursten af Brandenburg tydligt nog visat, hvilken ställning han för framtiden ämnade intaga till det nordiska kriget. Hans åsigt om kejsarevalet var känd genom ett hans bref till kurfursten af Köln, hvaraf en kopia kommit i Fransmännens händer. I detta bref förklarar han nämligen, att blott det österrikiska huset vore vuxet att bära kronan, och han uppmanar kurfursten af Köln att mera se på rikets väl än på sitt eget hus förstoring ¹⁾. Men de franske statsmännen likasom Karl X Gustaf hade det oakadt hoppats kunna förmå Fredrik Wilhelm att handla i öfverensstämmelse med Frankrikes och Sveriges intressen, och ännu efter fördraget i Wehlau uppgafs ej detta hopp helt och hållet, då kurfursten genom traktaten ingalunda förbundit sig med Österrike och Danmark, likaså litet som han förbundit sig med Polen att anfälla Sverige. Det stora misstroende, som Brandenburg såväl som Polen vid denna tidpunkt hyste mot Österrike, gaf ett sken af sannolikhet åt kurfurstens förklaring till Blondel, att han, »en foi de prince qui ne veut point de reproche», med afseende på valet ännu vore fullkomligt fri, och att det vore hans önskan att uppgöra en sådan valkapitulation, att kejsaren ej blefve mächtigare i Tyskland, än dogen vore det i Venedig ²⁾.

¹⁾ Björnkrou till Karl X Gustaf den 3 September.

²⁾ Blondel till Mazarin, Königsberg den ^{24 Sept.}_{4 Okt.}, i Urkunden zur Geschichte Friedrich Wilhelms.

Orsaken till kurfurstens misstroende mot Österrike får sökas längre tillbaka. Kurfursten hade såsom pris för sin röst vid 1653 års val fördrat det schlesiska furstendömet Jägerndorf, på hvilket Brandenburg egde arfsanspråk, men hvilket Österrike 1623 med våld intagit och sedan dess behållit, och dessutom betalandet af en penningssumma, den breslauska

Var man emellertid osäker om kurfursten af Brandenburg, så skulle man snart blifva ännu osäkrare om kurfursten af Bayern. Jag har omnämnt utgången af Boineburgs och Fürstenbergs resa till München i Juli, hvilken bort visa, huru ovisst det vore, om Bayern skulle låna sig för Frankrikes och Sveriges syften. Sedan dess hade Österrike hunnit att mer och mer bearbeta hofvet i München, men om Frankrike genast velat använda hela sitt stora inflytande och, stödjande sig på den unge kurfurstens personliga böjelser, förklarar sig skola använda all sin magt för att genomdrifva hans val, så hade det troligen förmått Bayern att uppträda som tronkandidat. Nu røjde sig i stället en osäkerhet i de franske diplomaternes åtgärder i Frankfurt; de arbetade med fasthet och ihärdighet emot konung Leopold, men de tycktes sjelfve tvehogsne med afseende på hvem, som skulle sättas i hans ställe.

I förslaget att bringa kejsarekronan på konung Ludvig XIV sjelf sågo Gramont och Lionne snarare en nyck af kardinal Mazarin än en utförbar politisk plan, och de vågade aldrig i Frankfurt öppet arbeta för sin konungs kandidatur. Kurfursten af Mainz hade till och med uppmanat dem att offentligt förklara, att deras afsigt blott vore att öfverflytta kronan till ett annat furstehus¹⁾. Men att kardinalen ålaggt dem att arbeta henne i Ludvigs händer, är otvifvelaktigt. Björnklou tyckte sig finna af alla deras

skulden. Österrike hade beviljat dessa fordringar, men efter valet återtagit sitt löfte. Utan att vara fullt försäkrad om furstendömet och om skuldens betalande, ville ej kurfursten ånyo ansluta sig till Österrike, och detta åter såg i Brandenburgs förändrade ställning till Sverige, hvilken snart nog skulle tvinga Brandenburg att söka Österrikes hjälp, en utsigt att utan medgifvanden kunna förmå kurfursten att ställa sig på dess sida och afgifva sin röst för Leopold. Se Droysen, a. st., III, 2, s. 366.

Twisten om Jägerndorf löstes först af Fredrik II genom de schlesiska krigen.

¹⁾ Björnklous diarium för den 22 September.

»miner och discurser» hvad de hade »in mente reservatum», och man finner deruti en förklaring på deras i början synbara likgiltighet att antaga sig kurfurstens af Bayern sak och deras benägenhet deremot att vilja genomdrifva, att valet skulle falla på pfalzgreffen af Neuburg. Karl Gustaf betraktade denna de franske ambassadörernes hållning med missnöje. Kurfursten af Bayern var den ende furste, hvars val han ansåg skulle kunna genomdrifvas mot Österrike. Frankrikes syfte att bringa kronan-på Ludvig XIV hade han för egen del ingenting emot, men han ansåg det vara omöjligt. »Skulle Frankrijk», skrifver han till Björnkrou, »kunna gå uppå en sådan säker footh till att nå Romerska Cronan, så kan iagh nogh unna honom och gierna effter min förmåga contribuera. Men iagh fruchtar att han icke kan emportera'n, helst medan honom så mycket uti vägen ligger Aurea Bulla, hwilken dieterar att han måste wara en Tysk, som till Keijsare kan wällias, alltså ser iagh icke, huru thet kan gåå, synes alltså bäst att man allena sökier till att bringa keijsaredömmet uppå en annan och then som icke är uthaf huuset Österrijk»¹⁾. Men ett kraftigare hinder för konung Ludvigs val än den främmande nationaliteten och den gyllene bullan var fruktan för den unge furstens personliga ställning. Mächtig och oinskränkt inom sitt eget land, skulle han såsom kejsare utan tvifvel söka inskränka de tyske furstarnes magt. Hvad Ludvig skulle hafva vunnit genom kejsarekronan, är tvifvelaktigt. Såsom

---

¹⁾ Karl X Gustaf till Björnkrou den 9 September. Riksregistraturet. — I samma bref omtalar Karl Gustaf ett annat fransyskt förslag, att nämligen förmåla ärkehertig Leopold med »Mademoiselle» (prinsessan af Orleans) och sätta kronan på deras hufvud. Ärkehertigen var den, som de andlige kurfurstarne helst skulle sett föra kejsarespiran. Förslaget visar, huru svårt de franske statsmännen i sjelfva verket hade för att fatta ett bestämdt beslut i fråga om hvem, som skulle blifva Frankrikes kandidat.

chef för oppositionen inom riket, hade han lika stort inflytande, som om han beklädde rikets högsta värdighet.

Frankrikes förslag att uppsätta pfalzgreffen af Neuburg på tronen var äfven utförbart, och Karl Gustaf varnade, fastän förgäfvades, för alla bemödanden i denna riktning på grund deraf, att dessa blott skulle göra kurfursten af Brandenburg mindre böjd för att gå Österrike förbi, då det gällde att uppsätta Brandenburgs gamle medtäflare om det jülichska arvet på tronen. »Blefve pfalzgreffen kejsare, åte han på en enda riksdag upp sitt land och fölle sedan de tyska staterna till tunga», hade Boineburg yttrat ¹⁾, och i den unge furstens ringa landområde låg äfven ett ytterligare hinder mot att bereda honom den lysande värdighet, hvilken hans utmärkta personliga egenskaper gjorde honom fullt vuxen. Emellertid var det för honom, som de franske ambassadörerna vid början af underhandlingarna i Frankfurt tycktes arbeta, hvarigenom deras sak genast skadades hos både Brandenburg och Bayern. Möjligen ville de genom att yrka på pfalzgreffens kandidatur känna sig före, under det de efterhand skulle förskaffa honom röstöfvervigt, för att slutligen vid valet, under påpekande af hans obetydliga magt, skjuta honom å sido för att i stället framställa konung Ludvig XIV sjelf. Så uppfattade Björnklou pfalzgreffens kandidatur.

Snart insågo de franske statsmännen omöjligheten att leda valet derhän, att det fölle på Ludvig. Om Pfalz-Neuburg talas nu ej vidare, utan det är för Bayern, som de vilja använda sitt stora inflytande. Men för att genomdrifva den bayerske kurfurstens val var hans eget samtycke af nöden, och detta var långt ifrån lätt att erhålla. En dyrbar tid hade förflutit, innan Fransmännen kunnat be-

¹⁾ Björnklous diarium för den 12 Augusti

sluta sig för honom, och denna hade Österrike förstått att begagna sig af, för att helt och hållet intaga hofvet i München för sina afsigter.

»För att öfvertyga sig, om kurfursten af Bayern hade nog själshöghet att tänka på kejsaredömet», sökte Mazarin sjelf att inleda en underhandling med det bayerska fursteparet, först genom en italiensk sångare vid namn Otto Melani, hvilken varit anställd vid hofkapellet i München, och hvilken, såsom personligen känd af kurfurstinnan, kunde, utan att väcka misstankar hos hennes österrikiskt sinnade omgifning, närma sig henne. Melani öfverlemnade till kurfursten en skrifvelse från konung Ludvig, i hvilken kurfursten inbjudes att mottaga Frankrikes och dess bundsförvandters hjälp att ernå kejsarekronan. En allians föreslås, hvori Ludvig vill förbinda sig att bistå både med vapen och penningar, och dessutom utlofvar han att bidraga till alla utomordentliga utgifters betalande under de första åren af kurfurstens kejsaretid. För att sluta denna traktat uppmanas kurfursten att personligen infinna sig i Frankfurt. Kurfursten synes hafva vacklat mellan begäret att upphöjas till den lysande värdigheten, hvilket den ärelystna kurfurstinnan i hög grad underbläste, och försigtigheten, som bjöd honom att åtnöja sig med den lugnare ställningen såsom kurfurste och kejsarens bundsförvandt. Hans svar på Ludvigs bref var ett uttryck af denna hans obeslutsamhet. Det var affattadt i allmänna ordalag, som hvarken inneburo bifall eller afslag. Men kurfurstinnan talade ett helt annat språk, och detta jämte Melanis förklaring, att kurfursten blott af klokhet återhölle sig från att bestämdt uttala sig, hvilket han ej skulle underlåta att göra, då han funne tiden gynnsam, invaggade Fransmännen i hoppet, att hans tvekan blott vore förställning ¹⁾).

¹⁾ Walewski, a. st. II, 1, 249—251, Gramont, a. st. II, 60—62.

Från denna tanke veko de knappast efter ett ytterligare försök att draga kurfursten på sin sida, hvilket fullkomligt misslyckades. I Oktober blef nämligen kurfurstens af Köln öfvermarskalk, Frans Egon af Fürstenberg, på Frankrikes begäran afsänd till München för att förmå kurfursten till en öppen förklaring. Återkommen, lät han påskina, att kurfursten med glädje skulle mottaga kronan. Denna Fürstenbergs antydan väckte oro hos den vankelmådige kurfursten af Bayern, en skrifvelse afsändes till hans sändebud i Frankfurt, grefve Herman af Fürstenberg, den tredje af bröderne med detta namn, hvari grefve Herman uppmanas att förehålla brodern, att han understått sig att i Frankfurt utsprida, det kurfursten skulle hafva förklarat för honom, att han mottoge kronan, då han i stället ej sagt honom annat, än han sagt Boineburg och Wilhelm af Fürstenberg i Juli ¹⁾. Och strax derpå förklarade det bayerska sändebudet dr. Oexel i fullsatt kurfurstekollegium, att om ock alla kurfurstarne satte kronan på hans herre, så skulle denne dock skaka sitt hufvud, tills hon fölle för hans fötter ²⁾.

Det var, för att ej nämna kurfursten af Pfalz, hvilken ledd af hat och snikenhet låtit sälja sig för fransyska penningar, till de tre andlige kurfurstarne, som Frankrike satte sin förnämsta tillit, och af dem hufvudsakligen till kurfursten af Mainz, såsom den inflytelserikaste. Både Gramont och Lionne hyste, oaktadt alla den misstänksamme Björnklous varningar, för honom det största förtroende. Men då de trodde, att han handlade i fransyskt intresse, handlade han i detta intresse blott så till vida, som det sammanföll med hvad han ansåg vara Tysklands. Såsom Tysklands betraktade han i främsta rummet freden, hvilken

¹⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 5 Januari 1651.

²⁾ Gramont, a. st. II, 65.

vore oundgänglig för att bota de oerhörda skador, som kriget förorsakat, och hvilkens fortvaro var honom, den gode kurfurstbiskopen, så mycket kärare, som han betraktade den såsom sitt eget verk. Denna fredskärlek bestämde helt och hållet hans och hans kanslers, Boineburg, politik. Kurfursten var böjd för ett val efter Frankrikes önskan, om freden blott på detta sätt stode att vinna. Den ställning, som Tyskland intog i det europeiska statssystemet, var den af en mellanställning emellan Frankrike, Sverige, Österrike, Spanien och Danmark, af hvilka de fyra senare i sin egenskap af riksmedlemmar uppfordrade riket till deltagande i de krig, hvilkas skådeplats det i alla händelser till följd af sitt läge hotades med att blifva. Med Österrikes fortfarande besittning af kejsaremagten skulle kriget blifva så mycket oundvikligare. De främmande magternas stora inflytande var i högsta grad förderfligt, men kejsaremagten i de österrikska och spanska hofvens hand gjorde Frankrikes och Sveriges motställning nödvändig för Tysklands frihet och trygghet. Det önskligaste vore att låta valet falla på en furste, som ej bure någon främmande krona och till följe deraf ej förde riket i strider för intressen, som ej vore dess egna, och som med en magt, bunden af en sträng valkapitulation men dock tillräcklig att uppehålla tronens glans, ej skulle inskränka de särskilde riksmedlemmarnes sjelfständighet, utan i stället, genom att på deras väl grunda sitt eget, göra de främmande magternas inflytande öfverflödigt. Men ville Österrike skilja sig från den spanska politiken, som i intet afseende berörde Tysklands sanna intressen, ville det genom antagandet af den valkapitulation, som skulle föreläggas detsamma, erkänna freden och garantera ständerna deras friheter, då funnes det icke längre något skäl att gå dess hus förbi.

Dessa synas de åsigter hafva varit, som bestämde kur-

fursten af Mainz och hans »ireniska» politik. Vi hafva sett, huru han jämte de båda andre kurfurstbiskoparne efter sammankomsten i Karlich afsändt Boineburg och Wilhelm af Fürstenberg till München för att försäkra sig om kurfursten af Bayern, och huru det österrikiskt sinnade partiet vid hofvet gjort denna plan om intet. I stället hade ärkekansleren, och detta med Frankrikes vetskap, afsändt ett af sina råd, Blume, till Prag för att öfvertala konung Leopolds farbroder, ärkehertig Leopold Wilhelm, att framträda såsom tronkandidat. Men ärkehertigen, hvilken, svag och obeslutsam som han var och dessutom utan egna länder, skulle hafva blifvit ett riksöfverhufvud efter de tyske furstarnes sinne, afböjde anbudet med förklaring, att ett familjfördrag inom det österrikiska huset stode i vägen för honom ¹⁾. Kurfursten af Mainz, numera öfvertygad, att ingen tysk furste skulle kunna uppställas mot Leopold med utsigt till framgång, har kanske från denna tid ej vidare haft någon afsigt att motarbeta Leopolds val, om han ock ville begagna sig af Frankrike och Sverige för att genom dem lättare kunna genomföra sina egna planer, kejsaremagtens ytterligare inskränkning genom en sträng valkapitulation och stärkandet af garantin för riksfreden. Derföre hade han ej vägrat medverka till den ordinarie riksdeputationens fortvaro, för att i de mindre furstarne ega en motvigt mot kurfurstekollegiets verldslige medlemmar, eller till de böhmiska sändebudens uteslutande från kollegiets sessioner, hvilket allt både bidrog att föra den stolte och andryge Gramont och den sluge Lionne bakom ljuset och att komma det österrikiska partiet att förtvivla om segern. Och för att lättare kunna utverka en sådan kapitulation, som han önskade, och förmå den blifvande kejsaren att samvets-

¹⁾ Björnklaus diarium för den 18 Augusti 1657.

grannare än Ferdinand III hålla rikets lagar i helgd, sökte han skaffa sig stödet af en väpnad union af tyske furstar.

Redan de närmaste åren efter den westphaliska freden visade sig hos de tyske furstarne en stor benägenhet att stärka garantierna för den nyss afslutade freden. Freden hade medgifvit dem full frihet att sluta förbund, ej blott med hvarandra utan äfven med främmande magter. Af denna bestämmelse visste de att begagna sig, och sålunda ingingo furstarne vid Rhen i Mars 1651 sitt förbund, och exemplet följdes året derpå af någre af furstarne i det nordvestra Tyskland jämte Sverige, hvilka afslöto den hildesheimska alliansen. Till skenet lofvade dessa allianser deltagarne ingenting annat, än hvad den westphaliska freden utlofvat, en garanti för furstarnes fri- och rättigheter och inbördes försvar, i händelse af fiendtliga anfall, men då freden blott uttryckte detta i allmänna ordalag, fastställde deremot allianserna uppsättande af en bestämd truppstyrka, och deruti låg i sjelfva verket en fastare garanti och ett ytterligare band på kejsaren, som i de båda förbunden nödvändigt måste betrakta särskilda stater i staten.

Åren 1654 och 1655 förnyade furstarne vid Rhen sitt förbund. I Februari 1656 synes kurfursten af Mainz hafva fattat tanken att förena rhenförbundet med det hildesheimska ¹⁾, då målet för båda var detsamma och man blott genom en fast förening tycktes skola kunna mot kejsaren upprätthålla rikets fred. Efter Ferdinands död sökte han i förening med kurfurstarne af Köln och Trier och pfalzgreffen af Neuburg att förmå Frankrike, Nederländerna och de braunschweig-lüneburgska och kasselska furstehusen att inträda i deras väpnade liga. Men då Braunschweig och Kassel vägrade att inträda deri utan Sveriges och Brandenburgs

---

¹⁾ von Rommel, Geschichte von Hessen, erster Band, s. 241.

deltagande, måste han äfven inbjuda dessa magter, ehuru han tvekade med afseende på Sverige, af fruktan att möjligen indragas i dess krig.

I en skrifvelse till rikets råd redan den 20 Juni 1657 omnämner konung Karl Gustaf den inbjudning, som de andlige kurfurstarne jämte husen Braunschweig och Hessen-Kassel låtit utfärda till honom och kurfursten af Brandenburg, att deltaga i en »defensionsallians emoth them, som wele oss uthi alles wåre Tyske länder angripa och göra skada»¹⁾. Huru fördelaktig en sådan allians än skulle hafva varit för Karl Gustaf, så tyckes han dock ej hafva hyst mycket förtroende för densamma. Han gaf emellertid Snoilsky fullmakt att underhandla med de katolske furstarne, men med instruktion att ej lyssna till något förslag, som ej innehölle ett skydd för Sveriges tyska provinser mot alla, som komme att anfalla dem, utan undantag för sjelfva Österrike²⁾.

Underhandlingarna om denna allians, som slutligen skulle leda till det ryktbara rhenförbundet, fördes i Frankfurt samtidigt med valförhandlingarna och lika så långsamt som dessa. Det visade sig snart, att det ingalunda var de katolske furstarnes afsigt att medgifva Sverige en så vidsträckt garanti, som Karl Gustaf fordrade. Ett förslag till allians, som uppsattes af de andlige furstarne och som är dateradt Juli 1657, innehåller visserligen, förutom förbindelsen att upprätthålla den westphaliska freden, att förbundsmedlemmarne skulle ömsesidigt försvara hvarandras besittningar, så vida de vore garanterade af samma fred, men med den väsendtliga inskränkningen, hvilken gjorde Sveriges deltagande i alliansen illusoriskt, att de fritoges från förbindelsen att försvara besittningar, hvilka till-

¹⁾ Karl X Gustaf till Rikets Råd den 20 Juni 1657. Riksregistraturet.

²⁾ Snoilskys fullmakt i riksregistraturet för den 18 Juni.

hörde förbundsmedlemmar, som för tillfället förde krig, hvarigenom de skulle vara fritagne från att skydda Sveriges för fiender mest blottställda tyska provinser, Bremen och Pommern. Frankrikes skydds rätt öfver Tyskland är i förslaget bestämdt uttalad; konungen af Frankrike skulle nämligen hafva att på allt sätt försvara och bistå dem, som ville upprätthålla och försvara den westphaliska freden, eller dem, hvilka kurfurstarnes auktoritet eller furstarnes friheter låge om hjertat, mot alla, som ville anfalla dem och freden, eller hindra dem i utöfvandet af deras rätt ¹⁾.

På ett förslag af denna lydelse kunde ej Björnklou och Snoilsky ingå. Men äfven de franske statsmännen visade sig i början likgiltige för underhandlingarna för denna allians. Valfrågan var för dem hufvudsak; löstes hon efter Frankrikes önskan, var det deras afsigt att genast sluta alliansen, men skulle Österrike segra och vägrade man Frankrike den satisfaktion det begärde, så ville de ej genom de band alliansen pålade känna sig hindrade från att med vapen i hand utkräfvä, hvad de ansågo vara en upprättelse, och genom att infalla i kurfurstarnes land skaffa sig en ersättning för allt det guld de utstrött för valet ²⁾. Tills vidare fordrade de för Frankrikes inträde i alliansen en förbindelse af de andlige furstarne att afhjelpa kronornas besvär, att förhindra, att Österrike finge kejsarekronan, samt slutligen, att Sverige skulle upptagas i alliansen ³⁾. Då man fruktade att genom att upptaga Sverige indragas i dess polska och danska krig, och då Frankrike och flere af de tyske furstarne blott syntes föra underhandlingarna för skenets skull, framskredo dessa långsamt

¹⁾ Detta alliansförslag medföljer Björnklous bref till Karl X Gustaf den 10 Oktober 1657.

²⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 20 Oktober.

³⁾ Björnklous diarium för den 23 Oktober.

nog. Björnkrou började slutligen betvifla de andlige furstarnes allvar med inbjudningen till Sverige och Frankrike att deltaga i alliansen, misstänkande, att de blott »trainee electionen metu appropinquantium armorum Gallicorum att imellertid vänta någon favorablare conjunctur att med hast och oförseendes fortsätta electionem Principis Austriacorum», och att de blott derföre »ville hafva sin allians med Ständerna till att kunna conjunctis Imperii viribus wisa kronorne tänderne»¹⁾.

Emellertid öfverraskades Björnkrou och Snoilsky i slutet af November af ett mera tillmötesgående förslag. De braunschweigiska och de hessiska sändebuden förklarade under en sammankomst med de svenska, att kurfursten af Mainz hade tydligt nog låtit märka, att om Bremerverde utrymdes eller återeröfrades, så skulle Bremen och Verden kunna inneslutas i alliansen och förbundsmedlemmarne åtaga sig att försvara dem mot Danmark. Och emedan konungen af Sverige såväl i Bremen som i Pommern kunde få flere fiender än Danmark och Polen, såsom t. ex. Holland, Brandenburg och Österrike, så ville man förbinda sig att biträda i försvaret mot dem, så vida Sverige »nu ville trädas in och låta alliancen perfectioneras cum exceptione Dani et Poloni».

Detta meddelande, som i de öfriga sändebudens närvaro och å deras vägnar gjordes af det hessiska sändebudet Schwartzkopf, kom Björnkrou genast att misstänka, att kurfursten af Mainz fått underrättelse, att Österrike ämnade infalla i Pommern och att Brandenburg stode färdigt till fredsbrott, samt att kurfursten gjort detta förslag i tanke, att det, såsom innehållande för litet, skulle förkastas af Sverige, hvarefter kurfursten kunde, då kriget bröte

¹⁾ Björnkrou till Karl X Gustaf den 7 November.

löst, helt och hållet draga sig undan med förklaring, att Svenskarne ej varit beredde att antaga anbudet, då det erbjöds. Han förklarade sig derföre hafva order att underhandla på denna grundval och begärde genast af Karl Gustaf nya förhållningsorder med afseende på denna Schwartzkopfs proposition ¹⁾.

Var denna proposition kurfurstens af Mainz, så förändrade han den snart nog. Några dagar efter ofvannämnda sammankomst yttrade han nämligen, att Bremen och Verden kunde »sättas i fredligt stånd», då Bremerverde blifvit utrymdt ²⁾. På frågan, om Pommern, förutom de öfriga svenska provinserna i Tyskland, kunde innefattas i alliansen och åtnjuta dess skydd emot alla, som derefter, äfven i förening med Polackarne, anfölle konungen af Sverige, svarade kurfursten, att Pommern och de öfriga provinserna kunde innefattas »cum pleno foederis effectu contra quoscunque, etiam Austriam, såvida Austria et quicumque alii non occasione belli Polonici sed ex alia causa vel prætextu gripa the Svänske Provincierna an» — hvilken förklaring innebar en högst betydlig förändring af Schwartzkopfs förslag ³⁾.

Så stod frågan om Sveriges deltagande i alliansen vid 1657 års utgång. Emellertid hade underhandlingarna ländt Sverige till den största fördel, ty, jämte Österrikes hittills lidna nederlag vid valdagen, bidrogo de att hos hofvet i Prag väcka fruktan och tvifvel om valets lyckliga utgång,

¹⁾ Björnkrou till Karl X Gustaf den 28 November. Jfr Pufendorf Res gestæ C. G. l. IV, s. 49.

²⁾ Den nedersachsiska kretsen hade afskickat ett sändebud till konungen af Danmark, med uppmaning att utrymma det af Danskarne besatta Bremerverde, och med löfte, att kretsen i detta fall skulle söka förmå Karl Gustaf att utrymma Holstein. Beuningen till generalstaterne den ¹⁵/₂₅ November, hos Becker, Samlinger till Danmarks Historie under Kong Frederik den Tredies Regiering.

³⁾ Björnkrou diaryum för den 5 December.

hvarigenom de afhöllo det från att följa Brandenburgs och Polens uppmaningar att kraftigare uppträda mot Sverige, då det måste befara, att ett anfall på Sveriges tyska besittningar skulle förminska dess utsigter att ernå kejsarekronan och dessutom på visst sätt göra rhenalliansen berättigad. Så hade det, vid frågan om att biträda den allians, som den ¹⁸/₂₈ Juli blifvit afslutad mellan Danmark och Polen, och hvilken var riktad mot den gemensamme fienden Sverige, från Österrikes sändebud i Frankfurt infortrat betänkande, i hvad mon dess deltagande i alliansen skulle skada konung Leopolds utsigt för valet. Betänkandet innehöll, — det är dateradt den ^{30 Okt.}/_{9 Nov.} — att om det lyckades Sverige att utverka rhenalliansens garanti för Bremen och Pommern, så blefve de andlige kurfurstarne nödsakade att betrakta Österrikes anfall på dessa provinser såsom ett fredsbrott; vunne ej Sverige denna garanti, så skulle det dock såsom biträdande alliansen veta att försäkra sig om de i densamma deltagande furstarnes vänskap, och i båda händelserna skulle ej ringa hinder uppställas mot Leopolds val ¹⁾. Det ovissa i Österrikes politiska ställning till Tyskland kom det nu att tyeka, och denna tvekan räddade Karl X Gustaf, som nu, der han med en hand full folk låg så godt som innestängd på den jylländska halfön, vid ett gemensamt anfall af Österrike, Brandenburg och Polen skulle hafva varit förlorad. Ty sällan har Sveriges politiska ställning varit så äfventyrlig som vid slutet af året 1657.

Den 1 Juni var det som Danskarne utfärdat sin krigsförklaring. Den 20 hade den träffat Karl Gustaf, som redan då skilt sig från den siebenbürgske fursten och blott afvaktade den för att uppbryta från Preussen för att från

¹⁾ Gutachten der geheimen Räte über das Bündniss gegen Schweden. N:o XXI bland bilagorna hos Walewski, a. st.

Tyskland föreskrifva Danmark lagar. I forcerade marscher hade han, »nordens ljungeld», fört sina fåtalige och i trasor klädde krigare ¹⁾ öfver Pommern och Mecklenburg, och den 23 Juli stod han redan i Holstein. Hans segerrykte ilade före honom och satte allt i förskräckelse. Danskarne fördrefvos af Wrangel ur Bremen, der de dock kanske af sigtligt lemnades i besittning af Bremerverde, oemotståndligt framträngde konungen sjelf i Holstein; Itzehoe, antändt af svenska granater stod i lågor, den danska hären förskingrades eller tillfångatogs, och vid Augusti månads slut hade Danmarks riksmarsk måst taga sin tillflykt till Fredriksoddes murar. Modfäldt af de snabbt på hvarandra följande motgångarne, önskade Danmark redan nu underhandla om fred ²⁾.

Mer lysande hade fälttåget ej gerna kunnat börja. Men bakom Karl X Gustaf hota farorna. Med fördraget i Wehlau hade kurfursten af Brandenburg ställt sig bland Sveriges fiender. De svenska garnisonerne i West-Preussen voro svaga, och mot detta land satte sig en österrikisk här under Montecuculi i marsch. Vor-Pommern, som låg öppet för fienden, härjades vidt och bredt af Czarnecki med hans polska röfvareskaror, i Livland inföll Lithauern Gosiewski, och sjelf skulle Karl Gustaf varit innestängd på den danska halfön, om hans motståndare besatt Holstein och om en holländsk flotta förenat sig med den danska för att afskära honom från förbindelsen med Sverige. Hans ställning var så mycket betänkligare, som tillfället att anfalla honom borde vara desto mera lockande för hans fiender vid

¹⁾ »Si les Dannois eussent scû en quel estat le Roy de Suède revenoit de la Pologne, ils auroint pû facilement achever de le ruiner. Ce qui fait voir, que la reputation et la crainte que l'on a d'un conquerant fait quelquefois plus de progresz que ses veritables forces». Mémoires du Chevalier de Terlon, Paris 1681, tome I, p. 117.

²⁾ Carlson, a. st. s. 292.

denna tidpunkt, som de derigenom kunde hafva utsigt att ej blott omöjliggöra alla hans djerfva eröfringsplaner, utan äfven afgörande inverka på den europeiska politiken i dess helhet. Frukten af det fälttåg, som de med Engelsmännen förenade Fransmännen under året fört mot Spaniorerne i Flandern, var ringa. Missnöjet i England mot Cromwell var deremot stort, och de många fransyske ädlingarne, som jämte engelske kavaljerer stodo i Spaniorernes leder, voro ett ojäfaktigt vittnesbörd, huru hatad Mazarins styrelse var ¹⁾. Huru fördelaktigt skulle det ej hafva varit för Österrike att med sina allierade just nu genom ett kraftigt anfall tillintetgöra den lilla svenska hären i Danmark, hvarigenom det så väsendtligt skulle hafva stärkt Spaniens motståndskraft samt en gång för alla hafva tillbakakastat de hatade Svenskarne från Tyskland?

Det var med sin diplomati, som Karl X Gustaf sökte afvärja de faror, som hotade, och bereda sig sjelf tid att fullfölja de framgångar han vunnit i Danmark. Han förde lifliga underhandlingar med Frankrike och England för att förmå dessa magter att lemna subsidier, så framt de ej ville verksamt ingripa i striden; med Fredrik Wilhelm af Brandenburg sökte han fortfarande att stå på en vänskaplig fot, under det han dolde sitt missnöje med kurfursten, som nu genom fördraget i Wehlau till Sverige intagit en så väsendtligt förändrad ställning. Med Polen och Ryssland önskade han sluta fred. Han hade, då han började fälttåget mot Danmark, kvarlemnadt Schlippenbach och Bengt Oxenstierna med fullmakt att underhandla om fred med Polen, och han synes redan nu hafva varit beredd att återlemna West-Preussen, fastän mot ersättning på annat håll. En underhandling inleddes af det fransy-

¹⁾ Droysen, a. st. III, 2, s. 367.

ska sändebudet de Lombres, men de Lombres sjelf måste lemna utan afseende det svar han erhöll på sina fredsförslag. Emellertid ville man begagna sig af den kallsinnighet, som uppstått hos Polackarne mot Österrike, och man hoppades genom den franskvänliga drottningen af Polen göra Polackarne mera benägne för ett fredsförslag. Karl Gustaf afsände en fransysk sekreterare, Akakia, till de Lombres, med förklaring, att han vore beredd att mot ersättning afstå från Preussen. Akakia återkom med berättelse, att drottningen förklarat honom, att Polackarne vore benägne för fred, förutsatt att Österrike och dess öfrige allierade deri inbegreps ¹⁾.

Medgåfve Karl X Gustaf detta, skulle underhandlingarna med Polen antaga karakteren af en allmän fredskongress; men denna, hvilken Österrike ville åsfadkomma, bemödade sig Karl Gustaf åter att förebygga. Han önskade att avsluta en särskild fred med Polen och en särskild med Ryssland för att af den återstående fienden, Danmark, kunna taga sin ersättning. Dessutom skulle en fredskongress, genom att uppställa fasta garantier för den blifvande freden, för framtiden allt för mycket binda hans händer. Men på samma gång han ville undvika ett allmänt fredsslut, ville han visa Polackarne, huru ifrigt han eftersträfvade freden och huru hindret för den stode att finna i Österrike. Han återsände derföre Akakia, med förklaring, att han ville medgifva, att Polens allierade finge *assistera* vid fredsun-
derhandlingarna, men ej *intervenera* ²⁾. Med detta ringa medgifvande ville ej Polackarne låta sig nöja, och då Karl Gustaf sedermera blott föga modifierade detsamma, och Polackarne synbarligt blott afvaktade för sig mera gyn-

¹⁾ Pufendorf, Res gestæ C. G., I. IV, § 33.

²⁾ Blondel till Mazarin den 17/27 November. I Urkunden zur Geschichte Friedrich Wilhelms. — Pufendorf, Res gestæ C. G., I. IV, § 33.

nande konjunkturer för underhandlingarna, så fortskredo dessa långsamt nog. Likväl bidrogo de, då Polackarne stundom visade sig ingalunda obenägne för fred, i sin mon att afkyla Brandenburgs och Österrikes stridsifver¹⁾. Från tanken att behålla Preussen hade Karl Gustaf emellertid vid slutet af året fullkomligt afstått, och hans fordran af landvinningar består nu blott i det polska Livland, Kurland och Semgallen². Så hade hans planer nu blifvit reducerade från att vid det polska krigets början hafva åsyftat ingenting mindre än att lägga under Sveriges välde hela kuststräckan från Hinter-Pommern till Riga, mellan Östersjön och floderna Wartha och Netze.

Lika fruktlöst som Karl X Gustaf bemödade sig om freden med Polen, lika fruktlöst bemödade han sig om en fred med Ryssland, hvilken han snart fann att han aldrig skulle vinna, utan att Österrike förhölle sig neutralt. Hans underhandlingar med England och Frankrike tycktes ej heller vilja krönas med framgång. Han hade hoppats att få sina ständigt växande penningbehof afhjelpa genom att förmå protektorn af England att lemna subsidier eller lån³⁾. Han underhandlade med honom om en stor allians emot Österrike, om en engelsk flottas afsegling till Danmark, om subsidier och lån, och Cromwell hade gifvit godt hopp om allt, men utan att förbinda sig till något.

¹⁾ Akakia till Mazarin, Berlin den 4/14 Januari 1658. I Urkunden zur Geschichte Friedrich Wilhelms. Jfr. Carlson, a. st. s. 303.

²⁾ Carlson, a. st. s. 304.

³⁾ Karl Gustafs penningbehof uppväckte hos honom tanken att mot ersättning afstå Preussen till Frankrike, hvilket vid denna tid umgicks med planen att efter Johan Kasimirs död uppsätta konung Ludvigs broder, hertigen af Anjou, på polska tronen. Skulle denna ersättning utgå i penningar, »skulle wij fuller kunna begiära in emoth 20 millioner gåendes gradatim ned till halfparten». Karl X Gustaf till Björnklo den 15 Oktober. Riksregistraturet.

I sjelfva verket såg protektorn ogerna de stora framgångar, som Svenskarne vunnit i Danmark, och han fruktade, att genom Danmarks försvagande Sveriges inflytande i Norden skulle blifva för stort. Han hade lofvat utrusta en stor flotta för att hålla Holländarne i tygeln, i händelse de ville blanda sig i de danska angelägenheterna¹⁾, och Karl Gustaf hade hoppats kunna begagna sig af denna för en landstigning på de danska öarna²⁾, men äfven detta hopp bleknade, då Cromwell i November förklarade, att hans flotta visserligen vore färdig, men att man ej vågade låta henne utlöpa vid en så sen årstid, och att hans rådgifvare ansett, att man ej kunde företaga något före våren³⁾.

Man har ansett, att Karl X Gustaf, som under hela sin regering sträfvade att förskaffa Sverige en fullkomligt sjelfständig politisk ställning, isynnerhet bemödat sig om att bereda det en sådan i förhållande till Frankrike. Det är riktigt så till vida, som han under den första tiden af sin regering med försigtighet undvek allt, som kunde synas innebära ett beroende af denna magt, och som han tydligt nog lät förstå, att han blott lät bestämma sig af hvad som var Sveriges intresse. Han hade sett, att det var Frankrike, som i första rummet skördade frukterna af Svenskarne stora ansträngningar under trettioåriga kriget, och på fredskongressen hade detta lands sändebud bidragit dertill, att Sveriges vinst jämnförelsevis blef så ringa, för att Frankrikes skulle blifva så mycket större. Ett beroende var tryckande för Karl X Gustafs stolte ande, och tanken på Sveriges dyrtförvärfvade storhet och ära och dess segervana härar förmådde honom att välja denna sjelfständiga och oberoende politik, som åt hans korta regering skänker en

¹⁾ Pufendorf, Res gestæ C. G., l. IV, § 84.

²⁾ Carlson, a. st. s. 297.

³⁾ Pufendorf, Res gestæ C. G., l. IV, § 84.

så hög grad af intresse. Men han kunde ej undgå att känna, att det blott såsom Frankrikes bundsförvandt varit möjligt för Sverige att diktera ena hälften af den nya ordning, på hvilken den westphaliska freden satte sigillet, och den allmänna politiska ställningen i Europa anvisade med nödvändighet Sverige, såsom den ena af de kronor som garanterat freden, dess plats inom det europeiska statssystemet vid Frankrikes sida.

Vid Karl X Gustafs tillträde till regeringen var förhållandet mellan Sverige och Frankrike ej närmare bestämdt genom någon traktat, om ej den westphaliska freden får betraktas såsom en sådan. De försök, som den franske ministern Chanut gjort under drottning Kristinas regering att på grundvalen af freden upprätta en nära allians mellan de båda kronorna, hade misslyckats, och d'Avaugour sökte förgäfvos under året 1656 att bringa å bane ett förbund, hvilket hade till mål att draga Karl X från Polen och i stället vända hans vapen mot kejsarens arfländer. Det var ej det vågade i ett anfallskrig mot Österrike, som återhöll Karl X Gustaf, hvilkens djerfhet ej ryggade tillbaka för något, från att antaga anbudet af subsidier och allians, utan medvetandet, att det vore fördelaktigare för Sverige att omedelbart arbeta för utvidgandet af dess besittningar vid Östersjön, än att medelbart söka befästa dem genom att ännu en gång kasta dess trupper in i Europas center. Och han insåg alltför väl, att Frankrikes och Englands, hans så kallade vänners, intresse för Sverige blott bestode i att genom detta i öster sysselsätta det österrikiska huset för att bereda sig sjelfva andrum att fullfölja sina egna eröfringar från det spanska i Flandern. Detta ådagalades fullkomligt genom de följande händelserna, och då Sverige, nedtyngdt af krigens bördor, blott med den största ansträngning uppehöll den ojämna striden mot de

många fienderne, och då således ett infall i arfländerna ej gerna kunde komma i fråga, sökte Frankrike och England, som dock dragit de största fördelar af dess strid, blott genom sin diplomati förebygga Sveriges fullständiga nederlag, hviket lika litet skulle hafva öfverensstämt med deras intressen, som om det alltför mycket ökat sin magt och sitt inflytande.

Hade Österrike afhållit sig ifrån all inblandning i den nordiska striden, så skulle Karl Gustaf aldrig hafva sökt Frankrikes hjälp. Men ju mer hans ställning invecklades, ju mer det blef tydligt, att den koalition, mot hvilken han kämpade, hade sitt förnämsta upphof i Österrike, hvilket, sedan det förmått Danmark till fredsbrött, sjelf skridit till uppenbara fiendtligheter, och ju mer han insåg svårigheten att utan fred med någon af sina fiender eller utan allianser kunna afvärja de öfverhängande farorna, desto mera benägen blef han att närma sig Frankrike. Till en början är det blott subsidier han eftersträfvat och en defensivallians, men slutligen uppkastar han sjelf förslaget till en offensivallians, som, om den kommit till stånd, skulle hafva beredt det sjuttonde århundradet ett nytt trettioåriga krig.

Den serie af underhandlingar, som Karl X Gustaf förde med Frankrike för att förmå det att verksamt understödja Sverige i den nordiska striden, inleddes i Paris genom Klas Tott¹⁾, hvilken till en början hade att yrka på utbetalandet af en penningssumma, som Sverige hade att fordra af Frankrike sedan trettioåriga kriget, och hvilken utgjorde den sista återstoden af de subsidier, som Frankrike i dess senaste med Sverige afslutade allians förbundit sig att lemna²⁾. Men redan vid utbetalandet af denna, hvartill Frankrike

¹⁾ Pufendorf, Res gestæ C. G., I. IV, § 46.

²⁾ Dessa resterande subsidier uppgingo enligt Adlersparre, Historiska Samlingar, femte delen, sid. 208, noten, till den betydliga summan af 993,445

var förpligtadt, gjordes svårigheter, som läto ana än större vid beviljandet af Totts på konungens order gjorda begäran om nya subsidier för det pågående kriget. Brefven i riksregistraturet, som röra de franska förhållandena, innehålla under senare delen af året 1657 ständigt fordran af penningar, de månde nu betraktas såsom subsidier, gåfvor eller lån¹⁾. Karl X Gustaf gör Mazarin ett alliansförslag på grundvalen af den föregående alliansen mellan Frankrike och Sverige och det förslag, som Frankrike själf gjort genom d'Avaugour 1656, och Björnklou får befallning (d. 15 Okt.), vid ryktet, att kardinalen ämnade göra en resa till Frankrikes östra gräns, att möta honom vid den för att underhandla om detta förslag. De subsidier, som Björnklou skulle begära, finge ej understiga 600,000 rdr om året²⁾.

Kardinalens resa blef ej af. Björnklou skulle i stället underhandla med de fransyske ambasadörerne i Frankfurt. Han framställde obilligheten deraf, att Sverige ensamt måste uthärda bördan af krigen utan att erhålla någon undsättning af Frankrike och England, hvilka dock hade den största fördel deraf, att Sverige i öster sysselsatte Österrike, och antydde redan nu, att konung Karl Gustaf hellre än att lemnad utan hjälp duka under skulle söka rädda sig genom att ansluta sig till Österrike³⁾. Han får till svar, att man skrivit till Paris om alliansen, och att man väntade på order och fullmakt att underhandla.

Men fullmagten lät länge vänta på sig. Vid betraktandet af denna Frankrikes obenägenhet att vilja förbinda

rdr. Sekreteraren Courtin hade i början af året 1657 fått befallning att söka utbekomma 273,445 rdr. genast; ville man erlägga detta, skulle konungen rabattera något af det återstående.

¹⁾ Se t. ex. skrivelserna till Courtin den 17 September, till Terlon den 14 Oktober, till Courtin den 29 Oktober.

²⁾ Karl X Gustaf till Björnklou, Wismar den 15 Oktober. Riksregistraturet.

³⁾ Björnklous diarium för den 23 Oktober.

sig till någon hjälp, vare sig i penningar eller annat, uppstod hos Karl Gustaf tanken att närma sig Österrike. Medelst Österrike trodde han sig kunna komma till fred med Ryssland, ånyo fästa kurfursten af Brandenburg vid sig och få andrum att med heder draga sig ur de polska angelägenheterna ¹⁾. Sitt förhållande till Frankrike och England betraktar han som ett slaveri, som han ej vidare vill fördraga; han önskar blifva försäkrad om Österrikes vänskap, och han vill öfvertyga det om, att han ej vidare ämnar blanda sig i saker, som kunde vara detsamma emot ²⁾.

Början till ett närmande till Österrike gjordes af Björnklou, som lät antyda för ett af de österrikiska sändebuden, friherre Plettenberg, som fordom varit kejserlig envoyé i Stockholm, ett möjligen blifvande omslag i Sveriges politik. Björnklou sammanträffade med Plettenberg flera gånger, först i hemlighet för att ej hos Frankrike och Tysklands protestanter väcka misstankar. Men då han märkte Frankrikes obenägenhet att lemna Sverige subsidier, ansåg han det ej längre vara skäl att dölja dessa sammankomster, utan i stället genom dem »blåsa på de franska sändebudens eld, att the måtte värma kardinalen, som värket dref». ³⁾ Österrikarne i Frankfurt betviflade i början allvaret med denna Sveriges visade benägenhet att komma till förlikning, anseende den »olik med H. K. M:ts humeur och actioner», och likaså ansågo Spaniorerne Sveriges och Frankrikes intressen vara för mycket sammanflätade för att kunna så hastigt söndras från hvarandra. Emellertid trodde hofvet i Prag, att det borde fästa afseende vid det uppslag, som gjordes af Björnklou, så mycket mer som det äfven från

¹⁾ Pufendorf, Res gestæ C. G., I. IV § 47.

²⁾ Karl X Gustafs handbref till Björnklou, Wismar den 19 Oktober. Riksregistr.

³⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 27 Oktober.

ett annat håll fick underrättelse om Karl X Gustafs önskan att närma sig det. Han hade nämligen gifvit grefve Schlippenbach befallning att skicka Habbæus, Schlippenbachs handsekreterare, som var nära känd af den inflytelserike österrikiske ministern Schwarzenberg, till Prag för att i största hemlighet medelst Schwarzenberg framställa Karl Gustafs förlikningsförslag¹⁾. Habbæus anlände, erhöll, fastän han kommit utan kreditif, audiens, och satte, då ändamålet med hans resa blef känt, kurfursten af Brandenburg i ej ringa bryderi, hvilken samtidigt afsändt ett särskildt sändebud till Prag för att uppfordra Österrike att verksammare uppträda i den nordiska striden²⁾.

Jag vågar ej afgöra, om denna Sveriges visade önskan att närma sig Österrike bidrog att afhålla det från att denna höst anfalla Sveriges tyska provinser. I någon mån har den dock medverkat dertill, om man får sluta något af Plettenbergs förklaring till Björnklou, enligt hvilken ett förslag att anfalla, som varit under rådplägning i Prag, till stor del fallit vid betraktandet af de utsigter till förlikning, som gäfvos af Sverige. Men säkert är, att förhållandena i Frankfurt bestämde Österrike för denna vacklande och obestämnda hållning, som var nära att kosta det dess inflytande i Polen, som gjorde kurfursten af Brandenburg förtviflad, och som slutligen gaf Karl Gustaf tid att tillkämpa sig freden i Roeskilde. Jag har ofvan (sid. 49) påpekat det betänkande, som Österrikes sändebud i Frankfurt afgifvit rörande biträdandet af alliansen mellan Danmark och Polen. Konung Leopolds utsigt att ernå kejsarekronan ansågs ännu i Prag så ringa, att ett ganska starkt parti inom regeringen, hufvudsakligen representeradt af ministrarne Marte-

¹⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 29 December; Pufendorf, Res gestæ C. G., I. IV, § 47.

²⁾ Droysen, a. st. III, 2, s. 370.

nitz och Schwarzenberg, misströstad, att Österrike skulle kunna genomdrifva Leopolds val, om det fasthölle vid sina gamla planer rörande den yttre politiken, hvarföre det yrkade, att Österrike skulle afstå från Leopolds kandidatur och i stället föreslå ärkehertig Leopold Wilhelm, hvilken egde större utsigt att vinna kurfurstarnes röster. Ärkehertigen, som Kur-Mainz sjelf föreslagit, skulle i denna händelse utan tvifvel blifva vald, och han kunde sedermera efter fyra eller fem års regering afsäga sig kronan, då Leopold, som under tiden haft tillfälle att genomföra Österrikes planer med afseende på Polen och norden, under mera gynnande omständigheter kunde erhålla henne¹⁾.

Österrike tvekade att anfälla de svenska provinserna oaktadt alla uppmaningar dertill. Ty sådana fattades ej. Ifriga föreställningar gjordes af Spanien, som till och med hotade, af Danmark, hvars sändebud, Ahlefeld, förklarade, att hans konung, lemnad i sticket, blefve nödsakad att antaga den fred som erbjöds, af kurfursten af Brandenburg, som nu syntes vilja afkasta masken. Wehlau-fördraget hade fullkomligt lossat de lösa banden, som förenat Fredrik Wilhelm med Sverige, och då han genom detta fördrag fått Polens sanktion på den suveränitet, hans föregående förbund med Karl X Gustaf förskaffat honom, och hvilken han betraktade såsom ett *conditio sine qua non* för sin stats sjelfständighet, och då han blott i Sveriges försvagande hade en säkerhet för bibehållandet af densamma, så sökte han på allt sätt stärka koalitionen mot Sverige för att medelst den kunna undandraga sig Karl X Gustafs hämnd. Den ovilja han hyste mot Österrike fick gifva vika; men intagen af misstroende emot det, vågade han ej utan att vara fullt förvissad om dess bistånd börja kriget mot Sverige, så mycket mer som det syntes vara

¹⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 8 December.

Österrikes afsigt att låta händelserna sjelfva drifva honom dertill¹⁾, hvarigenom det sjelf tills vidare undveke att öppet framträda och hvarigenom det skulle undgå anklagelsen af fredsbrott, hvilken det fransyskt-svenska partiet i Frankfurt skulle framställa för att hindra Leopolds val. För Karl X Gustaf visade han ännu skenet af en vänskap och ursäktade sig, att han tvungen af sin ställning ingått förlikning med Polen, med förklaringen, att derigenom i sjelfva verket ingenting skett, som vore förfördelande för konungen, och att han sjelf för det närvarande måste föga sig efter tidsomständigheterna, och att man stundom för att lugna sinnena måste sätta vissa rykten i omlopp²⁾. Till Köpenhamn skickade han en kammarherre för att i hemlighet underhandla om en offensivallians, och en sådan afslöts redan den 30 Okt., enligt hvilken kurfursten förband sig att understödja konungen af Danmark med alla sina trupper³⁾, men hvilken han dock dröjde att ratificera för att först blifva förvissad om Österrikes hjälp.

Men då hofvet i Prag dröjde med att öppet uttala sig, då dess armé låg så godt som overksam i Preussen, och då underrättelsen ankom, att Svenskarne stormat det starkt befästade Fredriksodde (d. 24 Okt.), fattades kurfursten af oro, hvilken ännu mera ökades vid underrättelsen, att 4000 man svenska trupper blifvit sammandragne på Wollin⁴⁾. Han afsände i slutet af November ett särskildt sändebud till Prag, en friherre Löben, för att begära en bestämd förklaring, men Löben fick återresa utan att hafva erhållit en sådan och kunde vid sin återkomst till Berlin i stället berättta, att han i Prag sett Schlippenbachs sekreterare föra

¹⁾ Jfr Droysen, a. st. III, 2, s. 366.

²⁾ Pufendorf, Res gestæ C. G., l. IV, § 33.

³⁾ Pufendorf, De rebus gestis Friderici Vilhelmi, liber VII, § 9.; Becker, a. st. I, 386.

⁴⁾ Pufendorf, Res gestæ F. V., l. VII, § 11.

hemliga underhandlingar¹⁾. Då kurfurstens sändebud vid Leopolds hof anmärkte de hemliga underhandlingar, som fördes med Sverige, fick han till svar, att konungen af Ungern ej stode i fiendtligt förhållande till Sverige²⁾. Men snart nog blefvo Österrikarne mera benägne för att förena sig med Brandenburg. Lisola och Montecuculi fingo order att på allvar underhandla med kurfursten i Berlin, och underhandlingarna togo sin början med det nya året. Orsaken till detta Österrikes omslag får sökas i det nya skede, i hvilket valfrågan kommit vid årets slut.

Det stora förtroende, de fransyske ambassadörerne i Frankfurt satte till kurfursten af Mainz, hade börjat aftaga. De hade ej lyckats förbinda honom till något, och det enda, de med afseende på honom hade att bygga på, var den förhoppning han gifvit dem, att om kurfursten af Bayern ville emottaga kejsarekronan, så skulle kurfursten af Mainz ej sätta sig emot hans val. Efter grefve Frans af Fürstenberg resa till München i Oktober borde de franske statsmännen haft skäl att betvifla kurfurstens af Bayern benägenhet att låna sig som verktyg för deras planer, men de fasthöllo ännu vid hoppet, att kurfurstinnans ärelystnad och kurfurstens svaghet skulle besegra grefve Kurtz' och det österrikiska partiets inflytande. Men då tiden framskred och då de började fatta misstroende till ärkekansleren, beslöto de, för att förvissa sig om, att de ej förgäfves utströdde sitt guld och satte sitt anseende på spel, att hertigen af Gramont skulle afresa till München för att personligen samtala med kurfursten³⁾. Utan att underrätta kurfursten af Mainz om ändamålet med sin resa, hvilken man förklarar skola gälla Heidelberg och kurfursten af Pfalz,

¹⁾ Pufendorf, Res gestæ F. V., l. VIII, § 12.

²⁾ Droysen, a. st. III, 2, s. 371.

³⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 5 December.

afreste Gramont, fast besluten att ej åtnöja sig med ett sådant »aprilesvar», som Fürstenberg erhållit. Den obeslutsamme kurfursten hade ännu ej fattat sitt parti, och oakadt all sin vältalighet och slughet lyckades det ej Gramont, som på ett mästerligt sätt med krigarens öppenhet förstod att förena hofmannens finhet och list, att förmå kurfursten att bestämdt uttala sig. Lika förgäfvessökte han vinna grefve Kurtz, som öppet förklarade, att han aldrig kunnat råda sin furste att antaga kronan, ej heller någonsin skulle göra det. Kurtz lät till och med förstå, att Österrike redan vore försäkradt om Kur-Mainz, och att, äfven om kurfursten af Bayern eftersträfvade kejsarekronan, så skulle han aldrig kunna erhålla henne¹⁾. Med ett »aprilesvar» fick den stolte hertigen anträda sin återfärd till kurfurstinnans stora förtviflan, och hans egen barm skulle blifva så mycket större, då kurfursten af Bayern och grefve Kurtz i ett bref till det bayerska sändebudet i Frankfurt, Ooxel, förklarade, att de ej kunnat gifva hertigen något kategoriskt svar, utan att de ville hafva fria händer med afseende på valet. Men ifall någon skulle understå sig att uttyda detta svar annorlunda, än kurfursten förstode det, så skulle Ooxel i kraft af detta bref förklara, att Gramont ej fått någon annan resolution än Boineburg och Fürstenberg i Juli²⁾.

Gramont och Lionne insågo nu, att de bort fästa mera afseende på Björnklous varningar, än de gjort. Desto större var deras missnöje med kurfursten af Mainz, hvilken de betraktade såsom orsaken till »hela kräftegången». De misstänkte, att han under hela tiden varit i godt förstånd med Österrike, och att han långt förut insett, att det skulle

¹⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 9 Januari 1658.

²⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 5 Januari. Jfr. om denna Gramont's resa Walewski, a. st. II, 1, 252, och Gramont's memoires, II, 69—82.

lyckas Österrike att genom Kurtz och gamla kurfurstinna förmå kurfursten att afstå från kandidaturen, men att han det oaktadt uppehållit dem med halfva löften¹⁾. De bebeslöto att tills vidare afhålla sig från alla underhandlingar med ärkekansleren, men fortfarande qvarstanna i Frankfurt, tills konung Leopolds ankomme. Ty denne väntades nu, sedan det blifvit känt, att presidenten i rikshofrådet, grefve Oettingen, ett af de österrikiska sändebuden, i hemlighet afrest från Frankfurt, för att såsom man trodde försäkra konung Leopold, att ärkekansleren numera stode på hans sida. Vid underrättelsen om förberedelserna till konung Leopolds resa till Frankfurt blef det än mera sannolikt, att detta varit ändamålet med Oettingens beskickning, ty det ansågs tydligt, att konung Leopold ej skulle inställa sig vid valdagen utan att vara förvissad om kurfursten af Mainz. En öppen brytning mellan ärkekansleren och de franska sändebuden var nära, och Mazarin måste sjelf ingripa för att återställa hvad hans sändebud voro på väg att förstöra. I största hast afsände den listige kardinalen en af sine förtrogne med en skrifvelse till kurfursten, hvori denne i de förbindligaste ordalag försäkrades om det stora förtroende konungen af Frankrike satte till kurfurstens vänskap²⁾ — och det goda förhållandet var, till skenet åtminstone, återställt mellan Fransmännen och den genom smicker så lätt vunne kurfursten.

Det var ej blott det nederlag, som den franska politiken lidit i München, som förändrade ställningen i Frankfurt. Hade valet genast blifvit företaget, skulle sannolikt det franskt-svenska partiet segrat, men valets fördröjande hade gifvit Österrike tid att ordna dess hjälpmedel. Obenägenheten emot det inom Tyskland blef mindre, ju längre

¹⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 9 Januari 1658.

²⁾ Gramont, a. st. II, 84, 85.

tiden framskred, hvartill i betydlig mon bidrogo rörelser i Turkiet, föranledda af Turkarnes förhållande till Rakoczy, hvilka läto inse Tysklands behof att i öster hafva en stark magt såsom värn mot kommande invasioner. Dertill kom en spansk infants födelse, hvarigenom all fruktan upphörde för en blifvande förening af de båda habsburgska husens besittningar. Kurfursten Johan Georg af Sachsen, som ständigt stått på Österrikes sida och som allvarligt protesterat mot deputationsdagens fortsättande och mot bemedlingen i det spanska kriget, hade framträdt allt mera bestämdt för konung Leopold. Han öfverenskom om gemensamma mått och steg med kurfursten af Brandenburg, med hvilken han hade (d. 1 Dec.) en personlig sammankomst¹⁾, och denne senare fann nu vid Österrikes synbara obenägenhet att verksamt vilja understödja Danmark rådligast att äfven i valfrågan ställa sig på dess sida. Sålunda syntes efter Gramont's resa till München de fyra verldslige kurfurstarne af Bayern, Sachsen, Brandenburg och Böhmen vara ense i hufvudfrågan. Nu vågade också kurfursten af Trier, som ständigt lutat åt Österrike, men som af fruktan för Frankrike hittills fogat sig efter ärkekansleren, gå öfver. Och då ärkekansleren sjelf yacklade, och då det slutligen lyckades den påflige nuntien San Felice att öfvertala honom att i en skrifvelse till påfven — den är daterad d. $\frac{4}{14}$ Jan. — öppet förklara sig för Leopold²⁾, så syntes Österrikes seger vara afgjord. Förvissad om kejsarekronan, anträdde Leopold sin resa till valdagen den $\frac{20}{30}$ Januari.

Både Frankrike och Sverige insågo nu, huru ringa utsigterna voro att utestänga Österrike. Dock hoppades de ännu kunna det genom att i stället för kurfursten af Bayern föreslå pfalzgreffen af Neuburg. Men hufvudsakligen gå

¹⁾ Pufendorf, Res gestæ F. V., l. 7, § 33.

²⁾ Walewski, a. st. II, 1, 256.

deras följande underhandlingar ut på att försäkra dem om, att den blifvande kejsaren ej skulle inblanda sig i deras krig och att den redan så inskränkta kejsaremagten ytterligare omgärdades genom en sträng valkapitulation. Härmed inträda förhandlingarna i Frankfurt i ett nytt skede.

Karl X Gustafs ställning blef naturligtvis betänkligare, i samma mån som Österrikes inflytande växte. Desto angelägnare blifver han om Frankrikes subsidier eller ock om en förlikning med Österrike. Björnklou, som meddelat kurfursten af Mainz de svenska underhandlingarna med Österrike, får gång på gång befallning att uppmana kurfursten att medverka till denna förlikning¹⁾. Den fredsälskande kurfursten, som med samma nöje åtog sig att medla mellan Sverige och Österrike, som mellan Frankrike och Spanien, hade redan, innan han blifvit uppfordrad dertill, afsändt en skrifvelse till konung Leopold med uppmaning till förlikning, och då Björnklou gjort anmärkningar vid vissa ställen i skrifvelsen, hade han med iakttagande af dem afsändt en ny²⁾. Detta kurfurstens deltagande i underhandlingarna blef ej utan följd, ty Leopold fann sig föranlåten att lofva ärkekanslern att ingenting företaga mot Sverige före sin ankomst till Frankfurt³⁾.

Sökte Karl X Gustaf att »amusera» Österrike, så blef han i sin ordning amuserad af Frankrike. Blott med vackra ord hade de franska sändebuden svarat Björnklou på alla hans uppmaningar att avsluta alliansen med Sverige eller att påskynda afsändandet af en penningssumma, som kardinalen slutligen lofvat gifva. Dessa penningar, 200,000 rdr, voro i sjelfva verket afskickade till Frankfurt, der de enligt

¹⁾ Karl X Gustafs skrifvelser till Björnklou den 31 December 1657, den 20 Januari 1658, den 23 Januari. Riksregistr.

²⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 9 Januari.

³⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 16 Mars.

löfte skulle utbetalas till Björnklou, men Gramont hade fått befallning att ej utlemna dem förr, än det visat sig, att Frankrike ej utan Sveriges bistånd kunde bestämma öfver ställningen i Tyskland¹⁾. Efter Gramont's återkomst från München och under det brytningen med ärkekansleren varade, syntes Fransmännen mera benägne att föga sig efter de svenska sändebuden. Än förklarade de, att de väntade på order och fullmakt att afsluta alliansen med Sverige, än hette det, att kuriren från Paris redan vore på väg med penningarne, hvarföre Björnklou ombedes att hålla dem i Frankfurt i godt hopp, som af svenska regeringen fått assignation på denna länge väntade penningssumma.

Med afseende på alliansen mellan furstarne vid Rhen förklarade Lionne, att Gramont och han nu fått order att afsluta den med de andlige kurfurstarne och med alla andra inom det romerska riket, som ville inträda i samma allians. Oaktadt detta Lionne's yttrande och oaktadt de franska sändebuden förklarat, att de ej skulle inlåta sig i underhandlingar, utan att Svenskarne äfven deltog deri, började dock Björnklou misstänka, att de förde särskilda underhandlingar med Boineburg, med hvars herre de snart nog blifvit försonade, och med det kölnska sändebudet Wilhelm af Fürstenberg²⁾. Detta väckte hans oro, ty han insåg, att Fransmännen, om de kommit i godt förstånd med de katolske furstarne, skulle söka att undvika Sverige och protestanterne, hvarigenom det skulle blifva ännu svårare för Sverige att genomdrifva antagandet af de vilkor, det uppställt för sitt inträde i rhenalliansen.

Björnklou förlorade tålmodet. Han förklarade öppet för hertigen af Gramont, att han ansåg, att Frankrikes lik-

¹⁾ Pufendorf, Res gestæ C. G., I. IV § 46.

²⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 23 Januari.

giltighet att förena sig med Sverige grundade sig på den allmänna åsigten, att Karl X Gustafs ställning vore förtviflad. Han hade hört, att man på den franska sidan ej traktade efter annat än fred, och det derföre, att konungen af Sverige »wore inwecklad med många fiender och kunde hvarken komma med them till frijd eller nu knappast bringa 3,000 man fotfolk i feldt, fordrande therhos en stoor summa penningar.» Frankrike och Sverige voro visserligen ej sinsemellan förbundna genom någon ny allians, men något fanns likväl »qvar af instrumenti pacis tenor att necessitera kronorna till en strictam correspondentiam och att stå för hvarannan.»¹⁾

Och nog funnos anledningar till missnöje och oro. Frankrike ville ingenting göra, och Sveriges vänner i Tyskland stodo färdige att helt och hållet »släppa verket.» Och ej underligt, ty Sveriges ställning var i sanning förtviflad. Krig med Ryssland, Polen och Danmark, och ringa utsigter att komma till fred — Rysslands czar hade till och med kastat de svenske fredsunderhandlarne i fängelse. Brandenburg stod numera främst bland dem, som yrkade på ett gemensamt anfall mot Sverige. Och Österrike, som hittills återhållits af fruktan för kejsarevalets utgång, borde ej vidare hafva anledning att frukta, att ett krig mot Sverige skulle inverka derpå. Hvad skulle väl följderna blifvit, om den allians, hvarom man sedan början af Januari underhandlat i Berlin, nu kommit till stånd och ställt 30,000

¹⁾ Björnkrou till Karl X Gustaf den 30 Januari.

I samma bref berättar Björnkrou: Lionne kom och omnämnde bland annat, »att hans frände greve Servient hade honom sagt till lärdom, när han reste hijt, at effter Domini Sueci wore suspicaces, skulle han alltid realiter och utan finesse gåå med them om och wara wiss uppå, at the då gjorde thet samma igen».

»Ego (Björnkrou) hade lärdt dels af gr. Servient i Münster, dels af honom Hr. Lionne här uthi hans comportement emoot Chur Maintz, at gåå och agera cum prudenti diffidentia.»

Österrikare, Polackar och Brandenburgare under Fredrik Wilhelms befäl att anfälla den svenske konungen med hans högst 12,000 man? Afskuren från Sverige, skulle hans nederlag hafva blifvit Sveriges Pultava.

Men Österrike tvekade. Förhållandena i Frankfurt synas ännu hafva återhållit det från att afsluta offensivalliansen¹⁾. Medan denna dess obeslutsamhet afhöll de i Berlin underhandlande magterna från att begagna sig af det gynnande tillfället, förstod Karl X Gustaf att handla. Sedan den 24 Oktober svajade det svenska baneret från Fredriksoddes vallar, öfver Bältens vågor slår naturen sjelf en bro, och Karl Gustaf, djerf nog att föra sin armé öfver det frusna hafvet, angriper Danmark i hjertat af dess magt på öarna. Den 30 Jan. går han öfver Lilla Bält, hvars is bugtar under hans sqvadroner, slaget vid Ivernäs gör honom till herre öfver Fyen, öfver Tåsing och Langeland går han vidare och utan att rygga tillbaka för Stora Bält, för första gången i mannaminne möjligt att öfvergå på is, fortsätter han öfver Låland och Falster sitt segertåg och står redan d. 11 Febr. på Själlands jord. Det oerhörda vågspelet, som samtiden ansåg skulle blifva en saga för efterverlden, hade lyckats, den lilla svenska armén var räddad och det arma Danmark bad förfäradt om fred. Stolt kunde Björnklou förklara för den förvånade Gramont, att »de 3,000 till fot», som nyss betraktats såsom tillspillogifne, voro på väg att eröfra ett konungarike, och han, den svenske plenipotentären, saknade ej nu fullmagten af ambassadör för att

¹⁾ Det danska sändebudet i Berlin, Ahlefeld, skrifver till sin konung den 6/16 Januari: »Dass sonsten der zu Copenhagen anwesender Ungarischer Minister E. K. M. von Anmarsch derselben Völcker Hoffnung gemacht, fehlet so weit, dass selbige — — noch stille in den Quartieren liegen — — — — — also dass ich daher billich in Zweifel stehe, ob es ihnen jemals ein Ernst gewesen oder noch seye vor passirter Käyserl. Wahl sich wärcklich und in der That zu conjungiren — —.» Londorp, VIII, 222.

i sina förmak mottaga de i hast vänskapliga tyska stater-
nes sändebud, som kommo för att betyga sin glädje öfver
konungens af Sverige »herrlige victorier».

Dessa victorier, »ett comportativ för de klentrogne, för
fienderne ett hjertestygn», »förvände och altererade råd-
slagen öfverallt.» De evangeliska sändebuden i Frankfurt
fingo nu mod, och de beredde sig att inlemna en skrift till
kurfurstekollegiet med yrkande på kronornas upprättelse. I
Berlin verkade underrättelsen om segrarna som ett åskslag.
Montecuculi förklarade sig nu vara sinnad att afsluta alli-
ansen mot Sverige, hvilken äfven genast afslöts och hvilken
satte kurfursten af Brandenburg i spetsen för en här af
32,000 Österrikare, Polackar och Brandenburgare att an-
falla Karl Gustaf från Tyskland¹⁾. Ahlefeldt ilade till Kö-
penhamn för att afhålla konung Fredrik från att sluta fred²⁾,
Montecuculi gick att föra sina trupper mot Pommern, och
kurfurstens regementen vid Rhen och i Westphalen mar-
scherade mot Elbe. Men allt kom för sent för att rädda
det olyckliga Danmark, som i hoppet om Österrikes, Bran-
denburgs, Polens, Rysslands och Hollands hjälp börjat kri-
get. Lemnadt utan hjälp och förkrossadt af de motgångar
det lidit, hade det redan d. 17 Februari sett sig nödsakadt
att underteckna freden i Tosterup.

Det är intressant att betrakta Karl X Gustaf under
dessa kritiska dagar af hans lif. Under det alla hans freds-
underhandlingar felslogo, under det han dagligen hade att
vänta underrättelsen om de fiendtliga magternas slutliga
förening, och medan det ännu var ovisst, om vinterkölden
skulle göra en öfvergång till öarna möjlig, var han sjelf
långt ifrån att misströsta. Det är ej tanken på blifvande

¹⁾ Droysen, a. st. III, 2, s. 375.

²⁾ Blondel, Berlin den ¹⁶/₂₆ Februari. I Urkunden zur Geschichte
Friedrich Wilhelms.

förluster af Sveriges nyvunna provinser vid Östersjön, som kommer honom att uttala sitt missnöje öfver Frankrikes likgiltighet att understödja honom eller Österrikes obenägenhet för en förlikning, utan det är tanken på svårigheten att förmå Polen att afträda Preussen, hvars eröfring han hufvudsakligen afsett med sitt polska krig. Men han tröstar sig med hoppet att i stället af Danmark taga sin ersättning. Då han föreslog Frankrike en offensivallians mot Österrike, var det till en början långt ifrån hans allvar att vilja ingå på en sådan, hvilken han föreslog blott och bart för att Frankrike skulle »ambiguera deröfver och finna en resolution hos honom att gripa Österrike an»¹⁾. Efter eröfringen af Fyen uppmanar han Björnklou att påskynda underhandlingarna med Österrike, och då det var tydligt, att Österrike hade föga allvar med dem, skulle han ifrå så mycket mera, på det att »verlden måtte få spörja hans intention till riksfredens bevarande»²⁾. Efter ankomsten till Låland och med Stora Bält bakom sig synes han hafva beslutit att sjelf angripa Österrike, om det ej ville ingå på den förlikning han erbjöde och om Frankrike och England ville förena sig med honom, i hvilket fall han skulle kunna handla med eftertryck och genom segrar vunna mot Österrike försäkra sig om en fördelaktig fred med Polen, i hvilket land han ej vidare vill föra kriget³⁾. Under sin marsch öfver Låland drömmer han om hela Danmarks och Norges eröfring, och han gifver befallning till sina sändebud i England att erbjuda Bremen åt protektorn, som i stället skulle hålla General-Staternes flottor på afstånd⁴⁾. Samma dag han landstiger på Själland, öfverlägger han med sina råd-

1) Karl X Gustafs handbref till Björnklou, Flensburg den 28 Januari. Riksregistr.

2) Karl X Gustaf till Björnklou, Odense den 2 Februari. Riksregistr.

3) Karl X Gustaf till Björnklou, Nakskow den 7 Februari. Riksregistr.

4) Karl X Gustaf till abgesandterne i England den 7 Februari. Riksregistr.

gifvare, om han skulle antaga Danskarnes anbud af fredsunderhandlingar under Terlon's och Meadowe's bemedling, eller om han skulle fullfölja hela Danmarks eröfring¹⁾.

För första gången under sin fältherrebana försigtig, ryggar han ändtligen vid betraktande af de faror, som omgifva honom. Han har för många fiender bakom sig, med Själlands besittning följde ej de skånska och norska fästningarnas, en storm på Köpenhamn kan misslyckas och isen kan hvart ögonblick bryta upp, då han måste befara att innestängas af General-Staternes flottor²⁾. Och då den danska regeringen ej heiler vågade gå till det yttersta, utan, oviss om tiden, när de allierades hjälp skulle anlända, och, fruktande den jäsande oron bland Köpenhamns befolkning, beviljade hvad han begärde, fann han det rådligast att antaga freden.

Men med blicken fästad på Preussen är det, som han underhandlar i Tosterup och Roeskilde. Med snart som han hoppades vunnen fred med Ryssland och tryggad från den danska sidan, skulle han kunna tvinga Polen till att bevilja hans fordringar, om Österrike ville ingå förlikning, men utan denna eller utan att vara förvissad, att Tysklands ständer skulle förmå Österrike till att draga dess trupper ur Polen, kan han ej utan att »ruinera sig sjelf» ingå i

¹⁾ Carlson, a. st. s. 323.

²⁾ Han redogör sjelf i den märkliga skrifvelsen till Björnklou, Roeskilde den 2 Mars, (se riksregistr. och Adlersparres samlingar, del. V) för de skäl, som förmädde honom att »quittera the stora avantager han hade att Dannemarecks Rijke alldheles behålla». Skulle, säger han slutligen, Sverige förenas med Danmark, så blefve Danmark sätet för konungaresidenset och Sverige blott ett appendix till Danmark. »Män såsom Danne-marck igenom thesse provinciars separation, som nu genom freden till Sverige kommer, blifwer såledhes förswagat och redigerat in ordinem att medh tijden Dannemareck sielf ultro skal sökia Sweriges protection om icke alldheles medh tijdhen combinerar sigh medh Swerige, så skeer sådant alt sine majori invidia och Gudh kan gifva oss framdheles läghenhet att hantera sådhant werck betre än som nu — —».

detta land, der hvarje fälttåg utgjorde hans officerares och soldaters förtviflan. Björnklou får befallning att i ett nytt memorial, om möjligt i förening med Fransmännen, hos ständerna yrka, att Österrike skulle gifva Sverige upprättelse och förbinda sig att hvarken inom eller utom riket oroa det. Detta är det »ena af de medhell, som Gudh och naturen förlänar,» det andra är att förnya den gamla alliansen med Frankrike, och »dher nu Frankrijke vigou-reusligen med oss anspänner, skall dhett ske, at icke allenast huuset Österrijke icke skall efter sin lusta — — — oss förörätta kunna, uthan ock eadem opera ännu kunna kommas till wäga, dhett Kungens i Ungern acception och wahl till Romerska Chronan skulle studsas och i dhett stället Pfaltz-Greffven af Neuburg dhertill befordras. — — — Wore iagh med Frankrijke och medh Engellandh richtig, bröt iagh genast löös»¹⁾. Och med tanken derpå beordrar han sina sändebud i England att påskynda afslutandet af alliansen mellan Sverige och England mot Österrike, dock så, att »effter vi i Jesu namn resolverade äro, 10,000 £ i subsidier i månaden efterlåtes»²⁾. Sitt råd kallar han till en rådplägnings i Göteborg³⁾, der han ämnar möta detsamma, liksom han dit utlyser ett utskottsmöte af sina ständer till d. 2 April.

Allt djerfvare stiga hans tankar. Han måste gå »quo fata trahunt». Hans styrka ligger i hans armé, som han ej kan underhålla i sina tyska af genommarscher och plundringståg utsugna provinser; att upplösa densamme vore att ställa sig vapenlös mot de fiendtliga anfall, som han förutser och som han till följd af hela sin ställning måste

¹⁾ Karl X Gustaf till Björnklou, Kjöge den 20 Februari. Riksreg.

²⁾ Karl X Gustaf till abgesandterne i England, Kjöge den 21 Februari. Riksreg.

³⁾ Karl X Gustaf till rådet den 20 Februari. Riksreg.

söka förekomma. Kan han ej blifva försäkrad om Österrikes vänskap, så måste »wi,» heter det nu, »slåss så uthan som innom Romerska Riket och hela Instrumentum pacis settias uthi den störste hazard, ty media consilia kan iagh icke mera tagha, saaken står uti krisi, thet *ware sigh at Franckrike will gå med eller icke*, så måste jagh endera therahn eller Österrike måste leggja waphen nedher så innom som uthom Romerska Riket. Fast heela Romanum Imperium rueradhe uppå migh, så kan jagh icke råka uti större fahra än som jagh igenom een ellack menage af tijdhen min armée siälf skulle ruinera och falla uthi.»

De tyska riksständerna böra dock först öfvertalas att förmå Österrike att gifwa honom upprättelse och garantera krönorna deras besittningar i Tyskland; vilja de ej detta, böra de hålla sig neutrala och i ingen måtto gynna Österrike utan tillåta, att han med vapen sjelf skaffar sig upprättelse. Frankrike måste man än en gång söka öfvertala till ett manligt beslut, och en allians bör åvägabringas mellan Hessen, Würtemberg, Pfalz och Neuburg för att åstadkomma »en division i riket». Kurfurstens af Brandenburg nederlag betraktades såsom en afgjord sak, ty denne furste, skrifver han, »måste antingen tagha partie medh migh och gifwa migh försäkring, eller och måste han renunciara til the alliancer, som emoot migh giordhe äro och quittera sin armée antinghen migh eller till konunghen uti Franckerike eller then samma heel och hållen afdancka, ty elliest moste wij först ihop och kasta honom öfverendha.» Polackarne fruktar han ej, utan snarare ser han i händelse af ett fälttåg i de österrikiska arfländerna i dem en hjälp, ty komma de manstarke till undsättning, skola de »mehra ruinera the Österrikiska landhen än som jagh sielf.»

Således ser han sig nödsakad att bereda sig på nya krig. Den närmaste krigsplanen är den, att sända Wrangel

med en del af armén till Livland eller Preussen, sjelf ämnar han till en början att gå genom Mecklenburg mot Brandenburg, der tvinga kurfursten till »raison» och så gå vidare mot Havelberg och Elbe. Men allt detta under förutsättning, att Ryssland ville sluta fred¹⁾.

Man väntar, att de allierade efter alliansens afslutande skulle skynda till Danmarks undsättning. Så blef dock ej förhållandet. Montecuculi, som lemnat Berlin för att föra sina trupper mot Pommern, stannade lugnt qvar hos dem i deras vinterqvarter¹⁾ i Posen och svarade blott med vackra ord kurfursten af Brandenburg på alla dennes böner att Österrikarne skulle sätta sig i marsch. Kurfursten, hvilkens regementen i Westphalen voro på väg mot Elbe, blef orolig. Snart kom underrättelsen om freden i Roeskilde, Montecuculi rörde sig ej ur stället, och dertill inberättades det från Frankfurt, att Oettingen och Volmar förklarar, att det aldrig varit Leopolds afsigt att bispringa Danmark²⁾, under det att det samtidigt förmäldes från Polen, att Österrikarne der sköto skulden för dröjsmålet med den danska undsättningen på honom såsom förbundstruppernas öfverbefälhafvare. Kurfurstens oro växte, han började misstänka, att Österrike genom att uppföra Brandenburg ville köpa sig Sveriges vänskap, för att kunna begagna sig af dess inflytande vid kejsarevalet³⁾, och han såg redan i tankarne Karl Gustaf och hans soldater inom sina landamären. Han hoppades dock, att Frankrike, som behöfde hans röst i Frankfurt, skulle för en tid afhålla Sverige från att anfälla sig, men han fann sig likväl tvungen att afsända en skrifvelse (10 Mars) till den svenske konungen, hvori han beder honom att med det första fort-

¹⁾ Karl X Gustafs skrivelser till Björnklou, daterade Roeskilde den 2 Mars och Ringsted den 2 Mars.

²⁾ Droysen, a. st. III, 2, s. 377; Pufendorf, Res gestæ C. G., I. V, § 49.

³⁾ Droysen, a. st. III, 2, s. 378.

sätta de inledda men för en tid afbrutna fredsunderhandlingarna med Polen, i hvilkas bringande till ett lyckligt slut han ser sin enda räddning¹⁾.

Österrikes orörlighet återhöll således kurfursten från att anfalla Karl X Gustaf, och utan Österrike och Brandenburg kunde Polackarne ej företaga något. I sjelfva verket hade konung Leopold under sin resa från Prag till Frankfurt gifvit Montecuculi order att anfalla Pommern, men denna befallning måtte hafva blifvit återtagen vid tanken på ställningen i Frankfurt. Konung Leopold var ung och obeslutsam, det kabinett, som omgaf honom, var deladt i partier, och deraf låter sig dess vacklande hållning förklaras²⁾.

Konung Leopolds resa gick ej fort. Den 20 Jan. hade han börjat den, men först d. 9 Mars kunde han hålla sitt intåg i Frankfurt. Under afvaktan på hans ankomst hade förhandlingarna legat nere. Björnklou och Lionne hade dock d. 22 Febr. till kurfurstekollegiet ingifvit hvardera sitt memorial, hvori de, med klagan öfver att deras föregående memorial blifvit lemnade utan afseende, upprepade sina i dem framställda besvär och yrkade, att desamma skulle afhjelpas, innan valet företoges, och bekräftas genom den valkapitulation, som skulle föreläggas den blifvande kejsaren³⁾.

Vid konung Leopolds ankomst till Frankfurt var ärkekanslern den ende af kurfurstarne, som personligen befann sig på valorten. Men efter hand kommo de öfrige eller deras representanter. Kurfursten af Trier anlände d. 13 Mars, kurfursten af Sachsen d. 1 April, prins Moritz af Nassau, som skulle företräda kurfursten af Brandenburg, d. 2 April. Kurfursten af Bayern, hvilkens svaga helsa ej medgaf

¹⁾ Droysen, a. st. III, 2, s. 378.

²⁾ Om partierna se Pufendorf, Res gestæ C. G., I, V, § 47.

³⁾ Theatrum Europæum, VIII, 353, 354; Londorp, VIII, 233.

den långa resan till Frankfurt, representerades af Fürstenberg. Men innan kurfurstekollegiet blef fulltaligt, inföll påskhögtiden (i början af April), då kurfurstarne af Mainz och Sachsen lemnade Frankfurt. Men efter deras återkomst och då kurfursten af Köln d. 17 och kurfursten af Pfalz d. 21 April med sina följn intågat i Frankfurt, var kollegiet fulltaligt. Dess sessioner följa nu hastigt på hvarandra, men så är också ett år förflutet, sedan kejsare Ferdinand aflidit och det heliga romerska riket blef utan öfverhufvud. Frankfurt företer nu en ståtligare anblick än någonsin. Kurfurstarne med sina sviter af hvad deras stater egde stort och lysande, af hofmän, uppvaktande ädlingar, pager och lifdrabanter, sökte omgifva sig med den största möjliga prakt, och de främmande staternes ambassadörer följde exemplet. Björnklou, som ej egde fullmakt af ambassadör, undgick derigenom nödvändigheten att täfla i granna livréer och hästar med de öfrige, men då det något senare blef fråga, att Sverige skulle sända grefve Nils Brahe såsom utomordentligt sändebud till Frankfurt, kan han ej underlåta att påpeka, att, derest grefven skulle kunna »componera något till K. M:ts respect, så ville det behöfwas godh equipage och tämelige penningar till förtäringen.» Åtminstone borde grefven kunna täfla med den danske ambassadören grefve Ranzau, som var den »som stod sig slättast.» Och dock uppträdde grefve Ranzau på Frankfurts gator med aldrig mindre än fyra »carretter», hvardera förspänd med sex hästar. Sessionerna, som höllos på det gamla rådhuset »der Römer», följdes af bankett på bankett, och den gamla och rika kejsarestaden gjorde i sin ordning allt för att under kurfurstarnes och ambassadörernes vistelse derstädes erbjuda en storartad anblick¹⁾.

Emellertid sökte Björnklou enligt Karl X Gustafs befallning att förmå Frankrike att afgifva en bestämd för-

¹⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 22 Maj.

klaring rörande alliansen mellan Sverige och Frankrike. Han föreställde Lionne i ett samtal d. 28 Mars, huru konung Karl Gustaf enligt fredsfördraget i Roeskilde ej kunde låta sin armé qvarstanna i Danmark längre än till d. 1 Maj, och att konungen, om han ej innan dess erhållit viss-het om Frankrikes afsigt, nödgades göra Österrike större eftergifter, än som kunde vara öfverensstämmande med de båda kronornas fördel. Lionne förklarade sig beredd att genast avsluta alliansen och lemnade ett förslag till en sådan, men detta innehöll till Björnklous stora förvåning blott, att alliansen skulle vara riktad mot Danmark, med hvilken stat freden redan var avslutad¹⁾. Det blef mer och mer tydligt, att Frankrike ville undvika att närmare förbinda sig med Sverige, hvilket skulle kosta den sparsamme kardinalen betydliga subsidier, och att dess syfte med afseende på Sverige blott utgick på att mer och mer inveckla Sverige i kriget med Polen för att från denna sida sysselsätta Österrike, på det att Frankrike sjelf så mycket lättare skulle kunna tillgodose sina intressen i Nederländerna. Att ernå sina önskningar i Tyskland hoppades det kunna utan Sveriges hjälp, och genom rhenalliansen, för hvars bringande till stånd det nu med ifver bedref underhandlingarna, trodde det sig för framtiden kunna hålla den blifvande kejsaren i tygeln.

Slutligen meddelade de franske ambassadörerne, att de fått order från Paris att underhandla med Björnklou om ett alliansförslag, som Karl Gustaf genom Terlon gjort kardinalen, men äfven att öppet förklara, att Frankrike ej ville deltaga i ett krig mot Österrike, hvilket skulle hafva till följd, att deltagarne i rhenalliansen skulle från Frankrike vända sig till Österrike. Och genom just denna allians kunde Frankrike hoppas att för framtiden »både vid riks-

¹⁾ Björnklous diarium den 28 Mars.

dagen och eljest tillbakahålla kejsarens ambition och particulardesseiner.» Genom ett krig med Österrike skulle Frankrike blifva nödsakadt att dela sin styrka, hvarigenom det ej kunde operera mot Spaniorerne med det eftertryck som erfordrades, och dessutom kunde det till följd af sitt läge ej anfälla de österrikiska arfländerna utan att låta sin armé marschera midt igenom Tyskland. Emellertid önskade Frankrike en allians med Sverige, och det ville framställa tvenne förslag dertill. Det ena vore, att Sverige skulle anfälla de österrikiska arfländerna, i hvilken händelse Frankrike skulle gifva subsidier, det andra, att Frankrike och Sverige afslöte en offensivallians att hafva i beredskap, i händelse rhenalliansen ej komme till stånd, eller förbundsmedlemmarne ej stode fast vid sina förbindelser¹⁾.

Detta var således allt hvad Sverige kunde erhålla. En offensivallians, i händelse det ej skulle lyckas Frankrike att utan Sveriges hjälp genomdrifva sina planer, och löften om subsidier, hvilka voro ganska ovissa, så länge Mazarin satt vid det franska statsrodret, om det ensamt ville inlåta sig i en strid, hvars utgång var tvifvelaktig, men hvilken skulle så länge den varade bereda Frankrike en ofantlig fördel. Ej underligt, att Karl X Gustaf blef missnöjd öfver denna utgång af underhandlingarna, och att han, då sekreteraren Courtin, som i Paris underhandlade med kardinalen, ej kunde erhålla mera, stod i beredskap att återkalla honom, hvilket skulle hafva föranledt en öppen brytning mellan Sverige och Frankrike²⁾.

Stödet af Frankrike, »det ena af de medhell, som Gudh och naturen förlänade», hade sålunda ramlat. Det andra återstod, det att söka åstadkomma en förlikning mellan

¹⁾ Björnkrou till riksamiralen Karl Gustaf Wrangel den 6 April, riksarkivet; till Karl X Gustaf den 10 April.

²⁾ Pufendorf, Res gestæ C. G., I. V, § 48.

Sverige och Österrike och att förskaffa sig en garanti af de tyska riksständerna, att ej Österrike vidare skulle blanda sig i Sveriges angelägenheter.

Men huru förskaffa sig denna garanti nu, då ingen riksdag sammanträdde? Det var endast riksdagen, som skulle kunna lemna en sådan, och om äfven dess utskott, riksdeputationen, var tillsammans, så egde detta ej rätt att garantera de främmande kronorna något. Det återstod således blott kurfurstekollegiet, som i den kapitulation, det egde att förelägga den blifvande kejsaren, — att denne skulle blifva Leopold, derom var nu intet tvifvel — kunde tillgodose Sveriges intressen, lika så väl som Frankrikes, och förbinda Österrike till att ej vidare oroa Sverige. I rhenalliansen, hvilkens syfte just var att tillse, att valkapitulationen toges i akt, skulle Sverige kunna erhålla den garanti det önskade. Men Karl X Gustaf synes ej hafva satt mycket förtroende till denne allians. I sin skrifvelse till Björnklou från Roeskilde d. 2 Mars befallde han honom att blott för formens skull fullfölja underhandlingarna med de tyske furstarne rörande den. Han var då nämligen fullt besluten för kriget och synes hafva ansett, att ett deltagande i alliansen skulle hindra honom från att anfalla Österrike. Denna befallning väckte oro hos Björnklou, som, ehuru han knappast trodde, att alliansen någonsin skulle »komma medh lijfwet i dagsliuset», dock, då han såg med hvilken ifver Fransmännen sökte påskynda den, ansåg, att »man borde marschera med hopen.» Han föreslog derföre konungen i en skrifvelse d. 3 April, att Sverige skulle ingå i densamma, men med det vilkor, att det måtte tillåtas det, i händelse det ej på annat sätt kunde erhålla en satisfaktion af Österrike, att sjelf sine læsione pacis skaffa sig en sådan af Österrike.

Lika ifrigt som Frankrike sökte påskynda alliansens

afslutande, lika ifrigt bemödade sig Österrike, för hvilket den var »liksom sand i ögonen», att omintetgöra den, då det såg, att den skulle afskära det från möjligheten att bispringa Spanien, förutom det, att den gäfvade den största styrka åt oppositionen under de följande riksdagarne. Brandenburg understödde det. Braunschweig och Hessen-Kassel hade nämligen fordrat Fredrik Wilhelms deltagande i alliansen, och kurfurstens sändebud deltog på grund deraf i förhandlingarna, fastän utan att hafva företett några fullmagter, och de visade, genom att idkeligen framkasta den ena svårigheten efter den andra mot de förslag som gjordes, Brandenburgs benägenhet att omintetgöra hela alliansen.¹⁾ Fredrik Wilhelm ogillade den på det högsta, dervid ledd förutom af partiintressen äfven af tanken på det nesliga beroende, i hvilket hans tyska fädernesland stod till främmande magter, och hvilket det är denne furstes stora ära att under hela sin regering hafva sökt befria det ifrån. Han är vid denna tidpunkt den ende tyske furste, som låter bestämma sig af hvad som är Tysklands sanna intresse. Det är under dessa händelserika år, som han grundlägger den preussiska staten, och han är medveten om, att han ej kan grundlägga densamma på den tyska territorialpolitikens trånga område allena.

Det var af de tyske furstarne hufvudsakligen ärkekansleren, — äfven han ledd af en patriotism, men himmelsvidt skild från Fredrik Wilhelms — som ifrade för ett hastigt afslutande af rhenalliansen. Jag har (sid. 33) omnämnt hans bemödande att bilägga striden mellan Frankrike och Spanien och huru han ej lyckades förmå den spanske ambassadören Penneranda att inlåta sig i några underhandlingar. Nu gör han ett ytterligare försök, i det han jämte kurfursten af Köln föreslår, att kurfurstarne sjelfve skulle afsända sändebud till Paris och Madrid för att begära full-

¹⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 10 April.

magter för Frankrikes och Spaniens sändebud i Frankfurt att under kurfurstekollegiets bemedling underhandla om fred. Men Penneranda, som ansåg förslaget blott åsyfta att förlänga valförhandlingarna och under tiden undandraga Spanien Österrikes hjälp i Flandern, »refuserade med stor vedervilja» att lemna pass åt det sändebud, som skulle afgå till Madrid, utan hvilket detta ej kunde komma öfver den spanska riksgränsen¹⁾.

Sveriges bemödande att ernå fred med Österrike söker ärkekansleren lika ifrigt att befrämja och lika förgäfvess. Österrikes förhoppningar om en lycklig utgång af valet hade stigit, och i samma mån de stigit, hade det blifvit mindre benäget för fred. Den 13 Mars ratificerade Österrike det fördrag, som i Febr. blifvit afslutadt i Berlin²⁾, det hindrade genom Lisola alla Sveriges bemödanden att komma till en fördelaktig fred med Polen³⁾, och det gaf slutligen Montecuculi order att förena sig med Czarnecki och infalla i Pommern och Holstein⁴⁾. Björnklou, outtröttlig att skrifva långa latinska memorial, hade ej heller underlåtit att fästa kurfurstekollegiets uppmärksamhet på Österrikes ånyo visade fiendtligheter i en skrift, som han inlemnade till detsamma d. 22 April⁵⁾.

Sedan midten af April höllos i kurfurstekollegiet de förberedande öfverläggningarna om den kapitulation, som skulle föreläggas den blifvande kejsaren. De första artiklarne af

¹⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 13 April; jfr Gramont, a. st. II, 116, 117.

²⁾ Droysen, a. st. III, 2 s. 382.

³⁾ Se t. ex. Extrait d'une lettre de Mir de Lombres à Posna le 8 Avril 1658: »Les Autrichiens, pour empescher la paix, piquent d'honneur le Roy de Pologne sur le point de l'omission du titre de Suède et du changement de son sceau». Riksarkivet.

⁴⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 27 April.

⁵⁾ Memorialet, det var det fjerde i ordningen, finnes hos Londorp, VIII, 253, och i Theatrum Europæum VIII, 375.

gjordes snart, äfven den, om hvilken skulle erhålla riksvikariatet öfver Italien, då hertigens af Mantua utnämmande till vikarie förklarats olagligt. Vikariatet beslöts nu efter Frankrikes önskan skola tillfalla hertigen af Savoyen¹⁾. Liffigare blef striden, då det blef fråga om den XIII artikeln, eller Frankrikes fordran, att den blifvande kejsaren skulle förbinda sig till att ej understödja Frankrikes fiender. Debatterna derom visa kollegiet deladt i två partier, det ena bestående af Mainz, Köln och Pfalz, som yrkade, att man för riksfredens skull borde föga sig efter Frankrikes önskan, det andra af Sachsen, Bayern och Trier, som ifrigt understödde Österrike. Afgörandet berodde, då konung Leopold såsom kurfurste af Böhmen ej egde rätt att deltaga i kollegiets förberedande förhandlingar, på Brandenburg. Brandenburg, som under alla dessa valförhandlingar följde samma till utseendet vacklande politik, som det följt under de två första åren af Karl Gustafs polska krig, och som nu liksom då i sjelfva verket upprätthöll jämnvigten, söktes af båda partierna. Det förklarade sig slutligen för Frankrike, men med den inskränkning, att kapitulationen ej skulle hindra Österrike från att understödja Spanien mot England, Frankrikes allierade²⁾.

Med öfverläggningarna om valkapitulationen gick bemödandet att åvägabringa en allmän fred hand i hand. Den 24 April uppsatte kurfurstekollegiet skrivelser, som skulle affärdas till konungarne af Sverige, Polen, Ungern och kurfursten af Brandenburg, med uppmaning att bilägga de för den allmänna riksfreden så hotande striderna i Polen.

¹⁾ Kejsare Leopold I:s valkapitulation, art. IV. Kapitulationen finnes införd hos Dumont, Londorp och i Theatrum Europæum.

²⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 1 Maj; jfr Droysen, a. st. III, 2, s. 396.

Särskildt ålades Sverige och Polen att ej med genommarscher oroa någon af det romerska rikets stater ¹⁾).

En session, den var i början af Maj, hotade att göra hela valet om intet. Kurfurstarne af Bayern och Pfalz hade alltsedan kejsare Ferdinands död legat i tvist med hvarandra om riksvikariatet öfver Tyskland. Detta hade af ålder tillkommit Pfalz, men Bayern gjorde anspråk derpå, på grund deraf, att, då Bayern af kejsare Ferdinand II erhöll Pfalz' kurvärdighet, hade det äfven erhållit alla de företrädesrättigheter, som af ålder tillkommit Palz, och den westphaliska freden, som återgaf Pfalz den kurvärdighet det förlorat, hade ej gjort någon ändring deri. Det bayerska sändebudet Oexel, som uppläste en skrift i denna fråga, förolämpades i sittande kurkollegium af den hetlefrade kurfursten af Pfalz. Förolämpningen var fullständig, och man fruktade för ett krig mellan Bayern och Pfalz. Österrike och Spanien ville begagna sig af tillfället att uppväcka en allmän villervalla i Tyskland samt underblåste elden, och blott med svårighet lyckades det kurfurstekollegiet att förebygga alla farliga följder ²⁾).

Sedan kurkollegiet sysselsatt sig med de bestämmelser i valkapitulationen, som rörde Frankrike, företog det till behandling Sveriges fordringar. Den outtröttlige Björnklou

¹⁾ Skrifvelserna äro intagna i Theatrum Europæum, VIII, 408 ff.

²⁾ Händelsen, som hotade blifva allvarsam, var löjlig nog. Då Oexel vid uppläsandet af sin skrift kom till orden, att kurfurstens farfader såsom en rebell förverkat kurdigniteten, förlorade Pfalzaren tålmodet. Med orden »ich kann diesen Schimpf nicht leiden» steg han upp från sin plats för att rycka skriften ur Oexels hand »och effter Oexel ryckte skriften undan, fattar H. C. Dht uthi Oexels stora bleckhorn och giuter blecket dels på den bayerska skriften, dels på bordet och dels på them som therom sutte, men bleckhornet snörde H. Churf. Dht effter Oexel, som bockade sig och blef hässligen demigrerat uthi ansigtet och på kragen. Thermed stodo alle Churförstarne och Gesandterne opp och blef allarm i Rådhet. Oexel såg uth som en Morian och läste lijgewäl sin text uth.» — Efter Boineburgs och Jehnas berättelse för Björnklou. Björnklous diar. den 6 Maj.

hade den 4 Maj ingifvit ett nytt memorial, — det var det femte — deri han ånyo framställde Österrikes fiendtligheter mot Sverige, under begäran af en garanti för Sverige, att det för framtiden ej skulle blifva förorättadt af Österrike. Han fördrade, att det skulle uttryckligen utsättas i kapitulationen, att kejsaren skulle vara förpligtad att såväl inom som utom riket underhålla en uppriktig fred med Sverige, afstå från alla mot Sverige ingångna förbund och på intet sätt blanda sig uti det polska kriget. För den händelse att kurfurstekollegiet ämnade välja konungen af Ungern, föreslog han såsom det bästa medlet att upprätthålla freden i Tyskland, att kurkollegiet allvarligt skulle uppmana konung Leopold att ännu före valet förnya freden med Sverige. Han visade, huru Karl X Gustaf varit benägen för fred med Polen, och huru han vid fordran, att Österrike skulle erhålla tillträde till fredskongressen, i Januari samma år afsändt fullmäktige med behörig fullmakt att underhandla såväl med Österrike som med Polen, men att hans kommissarier till följd af Lisolas intriger ännu ej kunnat erhålla pass för att gå till Preussen, der underhandlingarna skulle föras. Frankrike hade erbjudit sin bemedling, Sverige och Polen, de båda magter, som voro mest intresserade af kriget, hade antagit densamma, men det oaktadt hade Österrike förkastat den.¹⁾

Detta memorial blef nu föremål för behandling. Man hade föreslagit att gifva Sverige samma säkerhet som Frankrike, d. v. s. man skulle förmå kejsaren att förbinda sig till att ej understödja Sveriges fiender, men detta förslag föll, då de brandenburgska sändebuden förklarade, att de skulle återtaga sitt votum för Frankrikes säkerhet, om man bifölle förslaget²⁾, hvilket utan tvifvel skulle hafva till följd,

¹⁾ Theatrum Europæum VIII, 415, 416, Londorp VIII, 284, 285.

²⁾ Droysen, a. st. III, 2, s. 396.

att West-Preussen afträddes till Sverige och att Brandenburg i händelse af ett krig med Sverige vore afskuret från Österrikes hjälp. I stället beslöt kurfurstekollegiet d. 8 Maj, att det skulle söka åvägabringa fred mellan Österrike och Sverige, och det uppdrog åt kurfurstarne af Mainz och Sachsen att i kollegiets namn uppmana konungen af Ungern att ingå fred. Desse båda furstar — kurfursten af Sachsen synes äfven uppriktigt hafva önskat fred — vinnlade sig omsorgsfullt om sitt uppdrag. De gingo konung Leopold rakt på lifvet och begärde ett bestämdt svar på de frågor de hade att göra honom, nämligen, om han utan dröjsmål ville arbeta på freden i Polen, om han ville medgifva, att Frankrike blefve medlare, om han såsom sin egen skadeersättning fordrade polska länder, och slutligen, om han eftersträfvade successionen till den polska kronan¹⁾.

Dessa frågor voro ej så lätta att besvara. Att Österrike eftersträfvade successionen till den polska tronen, var allmänt känt, Sveriges eröfringar i Polen hoppades det vid denna tid genom en rysk-holländsk allians förebygga²⁾, och att öfverlemna bemedlingen af en fred, deri det var i högsta grad intresserad, åt sin gamle fiende Frankrike, ville det på intet vis. Och dock tycktes det vara nödvändigt att rätta sig efter kurfurstekollegiets önskan, såvida valet någonsin skulle kunna förrättas.

De österrikiske statsmännen svarade undvikande under framkastande af tvifvel, om Sverige verkligen hade det allvar att ernå fred, som Björnklou lät påskina. För en fredsunderhandling vore konungen af Ungern benägen, och denna skulle kunna försiggå i Polen.

Men kurfurstarne släppte denna fråga ej så lätt. Björnklou stod alltid till hands att förse dem med goda argument

¹⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 11 Maj.

²⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 22 Maj.

och repliker att bemöta alla Österrikes inkast, och han visade, att det just varit Österrike, som hittills förhindrat freden i Polen. Då Österrikarne förklarade, att Leopold sedan sju månader tillbaka afsändt ambassadörer för de polska underhandlingarna och att han befallt Lisola uppmana Polackarne att lemna pass åt de svenske underhandlarna, kunde Björnklou upplysa, att de svenske kommissarierna ännu d. 4 Maj ej fått någon underrättelse om passen¹⁾. Då Österrike ifrigt uppmanade kurfursten af Mainz att skynda med valet, blef svaret en förklaring af Mainz, Köln och Sachsen, att valet ej kunde ske, förrän konungen af Ungern medgifvit den franska bemedlingen²⁾. Då det österrikiska partiet, med stöd af den gyllene bullan, ånyo började yrka, att de främmande magternas sändebud skulle, under öfverläggningarna om valkapitulationen med den blifvande kejsaren, aflägsna sig från Frankfurt, beslöts det i kurfurstekollegiet d. 28 Maj, på grund af ett prejudikat från Ferdinand IV:s val, hvilket Spaniens minister fått öfvervara, »per majora» då Brandenburg ställde sig på Mainz', Kölns och Pfalz' sida, att de främmande ministrarne skulle få qvarstanna till dagen före den då valet skulle ske³⁾. Och för att vederlägga de inkast, som de österrikiske ministrarne Kurtz — en broder till den bayerske ministern med detta namn — och Porcia gjorde mot Karl X Gustafs allvar med freden, kunde nu kurfursten af Mainz framlägga Björnklous fullmagt att underhandla med Österrike och dessutom en egenhändig skrifvelse från konung Karl Gustaf till kurfursten, hvori kurfursten ombedes att fortfarande arbeta för förlikningen mellan Sverige och Österrike⁴⁾.

¹⁾ Pufendorf, Res gestæ C. G., l. V, § 52; jfr. des Noyers, a. st. p. 403.

²⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 22 Maj.

³⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 29 Maj.

⁴⁾ Karl X Gustafs skrifvelse »ad Electorem Moguntinum» i riksregistraturet för den 16 Maj.

Österrikarne voro i hög grad förbittrade så väl öfver den XIII artikeln i valkapitulationen som öfver kurfurstar- nes inblandning i den polsk-svenska frågan. Vistelsen i Frankfurt kostade konung Leopold med hans stora hofstat — personligen sysselsatte sig denne mest med att spela käckglor — ofantliga summor, och det oaktadt tycktes kur- fursten af Mainz blott vilja fördröja valet. De fortsatta öfverläggningarna om valkapitulationen stegrade bitterheten ännu mera; man hade kommit till den XXXVI artikeln, hvori man ville införa, att, om den blifvande kejsaren hand- lade emot kapitulationen och ej läte rätta sig efter kur- furstekollegiets varningar, så skulle kurfurstarne oförtöfvadt skrida till ett nytt val¹⁾ — en bestämmelse så mycket viktig- gare, som ett brott mot kapitulationen eljest ansågs kunna försonas genom en »absolutio papæ». Men alla Österrikarnes klagomål hjälpte till intet; ärkekanslern förklarade obe- vekligt, att om konungen af Ungern ville hafva kejsarekro- nan, så måste han antaga kapitulationen sådan den blefve²⁾.

Emellertid hade Karl X Gustaf lemnat skådeplatsen för sitt lysande fälttåg och återvändt till Sverige för att i Göteborg möta rådet och utskottsriksdagen — ej utan oro för sina tyska provinser, hvilka han väntade skulle anfallas³⁾. Han synes hafva lemnat Danmark, fast besluten att fullfölja eröfringarna från Polen, men i händelse att Österrike och Brandenburg skulle ställa sig i hans väg, ville han vända sig mot dem.

Den 4 April öfverlade han i Göteborg första gången

¹⁾ Droysen, a. st. III, 2 s. 397. Den XXXVI artikeln, sådan den slut- ligen blef antagen, utsäger ej detta, men han gifver kurfurstarne rätt att välja kejsare, närhelst de finna det vara nödvändigt för bevarandet af rikets grundlagar och valkapitulationen.

²⁾ Björnkrou till Karl X Gustaf den 5 Juni.

³⁾ Memorial från Karl X Gustaf till Wrangel, Malmö den 12 Mars. Riksregistr.

med sitt råd. Riksdrotset Per Brahe uttalade sig bestämdt för kriget mot Österrike, sedan K. M:t först »quocunque modo» försäkrat sig om Brandenburg, »helst efter det att uthan någon sådan resolution arméen inthet skulle kunna subsistera.» Riksrådet Krister Bonde rådde till förlikning med Österrike och till delning af Polen, men till krig med Österrike, om det ej ville gå in på denna förlikning. Med desse rådsherrar förenade sig de öfrige, och förgäfvos påpekade Karl Mörner Sveriges behof af fred. Beslutet blef, att, om ej freden stode att åvägabringa med Österrike och Brandenburg, så skulle man föra armén in i kurfurstens land och »göra dhett, som raison de guerre dicterar.»¹⁾ Till samma resultat ledde äfven de närmast följande öfverläggningarna²⁾.

Utskottsriksdagen ledde ej heller till någon förändring af konungens beslut. Den 21 April afgåfvo de tre stånden sitt svar på konungens proposition, som innehöll frågan om hvad som borde företagas mot Österrike. Landtmarskalken, landshöfding Gustaf Soop, förklarade adelns underdånigste betänkande vara, att Österrikes injurier ej stode att lida, utan ställde detta stånd till K. M:ts disposition, om man ej, derest man ej kunde komma till en billig traktat, måtte bruka de medel som naturen gåfve. Presterne synas hafva varit mest böjde för fred, men äfven de förklarade genom sin talman, biskop Enander, att, ehuru de helst önskade att K. M:t måtte få fred och blifva hemma i landet, så måste man dock, då freden ej stode att vinna, styra våld med våld. Borgareståndets talman, Stockholmsborgmästaren Prytz, framställde likaså, att, derest K. M:t ej kunde genom traktat komma till ett fredligt utslag, så stode ej annat råd

¹⁾ Rådsprotokollet för den 4 April.

²⁾ Rådsprotokollet för den 15 April.

att finna, än att bruka det som »naturen, raison och allt folks gillande dieterar»¹⁾).

Fred med Österrike och Brandenburg, eller, om denna ej stode att vinna, ett anfallskrig, var således konungens, rådets och ständernas mening. Deraf bestämdes äfven den närmast följande politiken. I en egenhändig skrifvelse till Björnklou d. 5 April visade konungen, huru viktigt det vore, att Österrike och de tyska ständerna försäkrade honom om freden, och ville Österrike ingå en förlikning, så kunde det polska kriget snart slutas genom en delning af Polen mellan Sverige, Österrike, Brandenburg, Ryssland och Kossakerne. Detta skulle Björnklou »menagera», dock så, att ej Brandenburg deraf bekomme en »otidig ombrage». Till Frankfurt skulle öfverstekammarherren grefve Nils Brahe afgå såsom ambassadör för att jämte Björnklou med konungen af Ungern underhandla om fred. I ett bref till Schlippenbach, skrifvet den 5 April, säger sig Karl Gustaf ännu vilja erbjuda kurfursten af Brandenburg sin vänskap, oaktadt allt som passerat, mot vilkor, att kurfursten upplöste sitt förbund med Polen och lemnade konungen fritt genomtåg genom sina länder²⁾. Till kurfursten sjelf afsänder han en vänskaplig skrifvelse — den är daterad d. 10 April — såsom svar på kurfurstens af den 10 Mars. I ett senare bref till Schlippenbach, hvilken vid denna tid uppehöll sig i Pommern, säger han sig vara böjd för en uppriktig vänskap med kurfursten, om denne afstode från alla med Sveriges fiender ingångna förbund. Schlippenbach skulle »sondera» kurfursten, om han ville inlåta sig i en traktat med Sverige och fördenskull sända underhandlare till Hamburg eller till Neu-Brandenburg, dit Karl Gustaf i sådant fall ville sända sina ombud, försedda med

¹⁾ Rådsprotokollet för den 21 April.

²⁾ Karl X Gustaf till Schlippenbach den 5 April. Riksregistr.

fullmagter.¹⁾ Ty att sjelf afsända en beskickning till en furste, som stod i allians med hans fiender, ansåg Karl Gustaf ej vara öfverensstämmande med sin värdighet. Slutligen får Schlippenbach befallning att ej utan konungens uttryckliga order gifva några löften eller framkasta några förslag, hvilka kunde väcka »ombrage» hos Sveriges vänner och gifva ämne till misstydingar²⁾. Detta förbud hade Karl Gustaf skäl att göra. Ty grefve Schlippenbach, som var van att tala och handla efter eget hufvud, hade kort förut utan konungens order haft en sammankomst i Prenzlau med kurfurstens minister Schwerin, hvarunder Schlippenbach, utom det att han rådt till att afsända en beskickning till Holstein, dit den svenske konungen var att snart förvänta, yppat mera af Karl X Gustafs planer, än konungen sjelf önskat³⁾, hvilket väckt hans missnöje i hög grad och något senare kom honom att mot gunstlingen utfärda en arresteringsorder⁴⁾, hvilken dock aldrig måtte blifvit verkställd.

Under afvaktan på resultatet af underhandlingarna med Österrike och Brandenburg är det hufvudsakligen de danska förhållandena, som upptaga konungens uppmärksamhet. I beredskap att, i händelse Österrike afsloge alla fredsambud, inlåta sig i ett vidtutseende krig, var det gifvet, att han med glädje skulle omfatta det förslag, som konung Fredrik gjort om afslutandet af en närmare allians mellan

¹⁾ En fullmakt finnes för Schlippenbach och vice presidenten i wismarska tribunalet David Mævius i riksregistraturet för den 8 Maj.

²⁾ Karl X Gustaf till Schlippenbach den 2 Maj. Riksregistr.

³⁾ Pufendorf, Res gestæ C. G., I, V, § 63; jfr. brefvet till Schlippenbach den 2 Maj.

Droysen, a. st. III, 2, s. 395, säger: *Zugleich bat Schlippenbach dringend um eine Besprechung mit Schwerin, die in Prenzlau stattfand. Då denna konferens egde rum utan konungens order och på Schlippenbachs eget beväg, så har denne sannolikt ej bedt så enträget derom.*

⁴⁾ Jfr. Terlon, a. st. I, 226.

Danmark och Sverige, en allians, som, om den blifvit en verklighet, skulle genom att hafva stängt Östersjön för General-Staternes flottor helt och hållet betryggat Karl X Gustaf från denna sida. Men underhandlingarna derom och om den så kallade *nebenrecessen*, eller förklaringen öfver åtskilliga i det roeskildska fredsfördraget obestämdt uttryckta punkter, visade tydligt både svårigheten i att för-
må Danmark att bryta dess föregående allianssystem och dess obenägenhet att göra några medgifvanden åt Sverige, äfven der de voro befogade. Jag förbigår alla dessa välbekanta underhandlingar¹⁾, hvilka gäfvö Karl X Gustaf ett giltigt skäl att låta sina trupper stanna i Danmark, hvärifrån han enligt fredsfördraget skulle hafva återkallat dem före den 1 Maj.

Under häftiga strider hade man emellertid i Frankfurt genomgått hela valkapitulationen. Men en revision, en andra läsning, återstod, och med denna, hvilken kurfursten af Böhmen egde rätt att öfvervara, skulle den mera officiella delen af valförhandlingarna börja. Den 12 Juni gjorde konung Leopold sitt inträde i kurfurstekollegiet såsom »coelector», och samma dag mottogo kurfurstarne på rådhuset, der Römer, den trohetsed af Frankfurts borgerskap, som den gyllene bullan föreskref. Alla främlingar hade nu måst lemna staden med undantag af de främmande sändebuden²⁾.

Dagen för sjelfva valets förrättande var ej ännu bestämd, men det var tydligt, att lång tid ej återstode. Det österrikiska partiet var angeläget att påskynda valet, det använde till och med hotelser, och man såg d. 13 tvenne kompanier österrikiskt fotfolk marschera förbi Frankfurt,

¹⁾ Se förutom Carlson en akademisk afhandling: Om orsakerna till Karl X Gustafs anfall på Danmark 1658, af J. G. af Geijerstam, Stockholm 1854.

²⁾ Theatrum Europæum VIII, 446; Björnkrou till Karl X Gustaf den 12 Juni.

på hvilkas standarer de tre kronorna glänste med omskriften: aut coronam, aut bellum, aut mortem. Ärkekansleren och Svenskarne åter gjorde allt hvad de kunde att fördröja valet, för att möjligen vinna tid att tvinga Österrike till de förbindelser de ville pålägga det, och Björnkrou, som numera satte sitt hopp till den väntade svenske ambassadören Nils Brahe och det dröjsmål de underhandlingar borde förorsaka, som denne hade fullmakt att föra, afsände till Brahe ett bref, med uppmaning, att ej låta sig afhållas deraf, att hans ekipering såsom ambassadör ej vore i ordning, utan inkognito skynda till Frankfurt¹⁾. Genom de furstliges representanter vid deputationsdagen trodde sig Björnkrou kunna framställa ytterligare hinder. Han uppsökte Sachsen-Altenbergs, Wolfenbüttels, Kassels och Württembergs gesandter, målade för dem farorna för riksfreden, om valet företoges, förrän freden blifvit afslutad och garanterad, och föreslog, att furstarne skulle begära af kurfurstekollegiet, att detta utsåge deputerade för att konferera med furstarne om valkapitulationen och rikets säkerhet²⁾. Naturligtvis understöddes han på bästa sätt af Snoilsky. Trodde sig Björnkrou, om han lyckades förmå de furstlige att blanda sig i kurkollegiets angelägenheter, ej vinna annat derpå, det borde han dock vinna, att Brandenburg, hvilket han förutsåg skulle ifrigast hålla på kurfurstarnes rättigheter

---

¹⁾ Björnkrou till grefve Nils Brahe den 12 Juni, Riksarkivet.

²⁾ Björnkrou till Karl X Gustaf den 15 Juni. »Die fürstlichen Deputirten waren die natürliche Opposition gegen die Präeminenz der Kurfürsten». Droysen, a. st. III, 2, s. 406. — Man bör ihogkomma, att riksdagen i Regensburg, som enligt westphaliska freden egt att behandla frågan om en beständig valkapitulation, öfverlemnade denna till riksdeputationen; jfr. afhandlingen sid. 7. En anhållan af de i deputationen representerade furstarne och ständerna att blifva hörda med afseende på den kapitulation, med hvars utarbetande kurfurstarne nu sysselsatte sig och hvilket de ansågo böra tillkomma dem uteslutande, var således helt naturlig.

och motsätta sig de furstliges fordran, skulle ådraga sig de mindre tyska staternes missnöje.

Underhandlingarna om rhenalliansen hade under tiden fortgått och närmade sig nu sitt slut. Kurfurstarne af Mainz och Köln yrkade oupphörligt, att Sverige skulle förklara sig, om det ville ingå i alliansen, i hvilken händelse alliansfördraget när som helst kunde undertecknas. Jag har påpekat, huru föga böjd Karl X Gustaf i sjelfva verket var för denna allians, och detta hade förmått Björnklou och Snoilsky, hvilken senare dock erhållit order att afsluta den, att söka draga ut på tiden med underhandlingarna. I flera skrivelser till konungen hade de begärt nya förhållningsorder, men de hade ej erhållit svar. Under afvaktan på detta hade de uppehållit afslutandet genom att fordra, att Frankrike skulle underskrifva före Sverige, hvilket de franska sändebuden förklarat sig ej vilja göra, och vidare genom att bestämdt förklara, att de ej kunde ingå den, om Brandenburg, som, sedan det ingått en allians riktad mot Sverige, måste betraktas såsom Sveriges fiende, äfven skulle inträda deri. Brandenburg åter hade furstarne vid Rhen svårt för att kunna utesluta¹⁾.

Fördelaktig för Sverige skulle denna allians utan tvifvel vara. Det är sannt, att den ej utlofvade en garanti för Sveriges tyska provinser »ratione belli Polonici et reipublicæ Polonicæ». Men den tycktes nu vilja skydda dem mot Österrike och Brandenburg²⁾. Blevde alliansen afslutad, så skulle oppositionen mot kejsaren i alliansen, synnerligen om Frankrike och Sverige inträdde deri, hafva det fastaste stöd, och de båda kronorna skulle alltid ega att påräkna förutom öfrige furstar de tre kurfurstarne af Pfalz, Mainz och Köln.

¹⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 19 Juni.

²⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 5 Juni.

Inträdde ej Sverige, så skulle ej Frankrike låta sig afhållas deraf, utan ensamt inträda, hvarigenom det skulle erhålla ett större inflytande i Tyskland, än som kunde vara öfverensstämmande med Sveriges intresse. Och slutligen skulle denna allians närma Sverige och Tyskländs katolske furstar till hvarandra.

Dessa skäl måtte hafva bestämt Karl X Gustaf. Han gaf nämligen omsider tillåtelse att afsluta alliansen, oförkränkt den garanti som den westphaliska freden lemnat för Sveriges alla tyska provinser, och med uttryckligt vilkor, att Brandenburg uteslötes ¹⁾.

I kurfurstekollegiet hade man börjat den andra läsningen af valkapitulationen. Den tycktes ej vilja gå fort, ty ännu den 18 Juni hade man ej medhunnit mera än den första artikeln. Österrikarne voro ytterst otålige, och Trier, Bayern, Sachsen och Brandenburg ämnade i sjelfva kurkollegiet förehålla ärkekansleren, som synbarligen förhalade tiden, ärendenas långsamma gång ²⁾. Missnöjet skulle snart stiga till sin höjd. Dünkirchen hade efter en häftig strid fallit, med hvilket Spaniorernes förlust af West-Flandern var gifven, och dertill kom nu underrättelsen, att Karl X Gustaf ankommit till Flensburg, och ryktet, att Fransmännen ämnade framtränga mot Namur. Österrike hade således skäl nog att önska valet snart afslutadt för att få fria händer mot Frankrike och Sverige, men den XIII artikeln förstörde allt. Då man efter förnyade öfverläggningar om denna den viktigaste artikeln i hela valkapitulationen ändtligen kommit till votering, röstade Mainz, Köln och Pfalz för Frankrike, men Trier, Sachsen och Bayern emot. Brandenburg åter tvekade och uppsköt med att afgifva sitt votum, och då

¹⁾ Karl X Gustaf till Björnkrou den 31 Maj. Riksregistr.

²⁾ Björnkrou till Karl X Gustaf den 19 Juni.

sålunda tre röster stodo mot tre och frågan ännu ej syntes fullt utredd, så tog sig ärkekansleren, dels deraf och dels för att invänta den svenske ambassadörens ankomst, anledning att uppskjuta valet för ytterligare tre veckor¹⁾. Österrikarnes förbittring var utomordentlig, men det franskt-svenska partiets skulle snart blifva lika stor, då Brandenburgs representanter omsider den 23 Juni afgåfvo sitt votum rörande den XIII artikeln, hvilket blef det afgörande. Det lydde, att Österrike ej skulle ega rätt att understödja Frankrikes fiender, men med förbindelse för Frankrike och dess bundsförvandter att ej understödja kejsarens, de tyske furstarnes eller rikets fiender²⁾. Genom denna tillsats hade Brandenburg ställt Karl X Gustaf isolerad i den blifvande striden.

Nu var tillfället inne för Björnklou och Snoilsky att begagna sig af de furstliges sändebud. De hade lyckats bearbeta dem för sina afsigter, och de förmådde nu ej blott medlemmarne af riksdeputationen, utan äfven alla andra sändebud i Frankfurt från tyska furstar och ständer, att anhålla hos kurfurstekollegiet att blifva rådfrågade om valkapitulationen och riksfreden. Men Brandenburg kom äfven nu med ett inpass. Det fordrade att få se sändebudens fullmagter rörande denna sak. Sådana funnos ej, och då Sachsen, Bayern och Trier förenade sig om Brandenburgs yrkande, så förmådde ej Mainz, Köln och Pfalz genom-

¹⁾ Theatrum Europæum, VIII, 453. Droysen, a. st. III, 2, s. 405.

²⁾ Droysen, a. st. III, 2, s. 405; Theatrum Europæum, VIII, 453; Björnklou till Karl X Gustaf den 28 Juni. Se vidare XIV artikeln i valkapitulationen: — — Nos nullatenus immiscebimus in bella, quæ in Italia et Circulo Burgundico geruntur, — — — ea tamen conditione, ut vice versa Corona Galliae ipsiusque Confoederati pari modo neque nostris, Imperii, aut Domus nostræ Germanicæ vel cujusvis Electoris, Principis aut Status conjunctis vel separatim hostibus nullum auxilium — — sub quavis via aut modo præstet.

drifva, att kollegiet fästade afseende på sändebudens önskan¹⁾).

Missnöjet i Frankfurt hade nu stigit till sin höjd. Österrike och Spanien hade i det längsta hoppats, att den XIII artikeln ej skulle antagas, men han stod dock nu i kaptulationen till följd af Brandenburgs votum. Fransmännen åter hade trott sig kunna genomdrifva mycket mera vid valet, än det hittills lyckats dem, och till och med den XIII artikeln's vikt var nu väsendtligt förringad genom Brandenburgs inkastade »*clausula reciproca*», som undanryckte Sverige Frankrikes och Englands stöd. Riksdeputationen slutligen ansåg sig förnärmad af kurfurstekollegiets vägran att bevilja den, hvad den ansåg sig enligt westphaliska freden hafva rätt att fordra. Inom kurfurstekollegiet tvistade Bayern och Pfalz, och stor var Sachsens, Bayerns, Triers och Brandenburgs förbittring mot ärkekansleren, som fortfarande med orubbligt lugn vägrade att utsätta valdagen. Konung Leopold gaf order åt sin hofstat att hålla sig i beredskap att lemna Frankfurt. Kurfursten af Trier hotade ärkekansleren med, att de fyra kurfurstarne skulle skilja sig från de öfrige och afresa med konungen af Ungern till Nürnberg för att der låta välja honom.

Slutligen måste ärkekansleren gifva efter för de fyra kurfurstarne, af hvilka Brandenburg nu ifrigast hördes yrka på ett snart utsättande af valdagen²⁾. Den 29 Juni bestämde kollegiets majoritet den 8 Juli till valdag. Man lyckades finna en redaktion af den XIII artikeln, om hvilken alla kurfurstarne kunde förena sig, och konung Leopold

¹⁾ Snoilsky till Karl X Gustaf den 26 Juni: jfr. Droysen, a. st. III, 2, s. 406.

²⁾ Jfr. Pufendorf, *Res gestæ F. V.*, l. VII, § 41: » — — — Electioni certa dies dicebatur, eo magis nostris electionem accelerari urgentibus, ne, qui a rege Sueciæ in itinere erat, Nicolaus Braheus legatus novam remoram injiceret — — ».

sjelf förklarade omsider, att den XIII artikeln ej stode i strid mot den gyllene bullan¹⁾. Intet syntes nu stå i vägen för valet.

Björnkrou uppgaf dock ej ännu allt hopp att kunna fördröja valet. Österrike hade sett sig nödsakadt att fästa afseende vid Mainz' och Sachsens yrkande på förlikning med Sverige, och grefve Kurtz hade slutligen måst förklara, att konungen af Ungern vore benägen för en förlikning. Han hade tillagt, att Leopold ville till och med inträda i en allians med Sverige. Karl X Gustaf, alltid sangvinisk, gaf Björnkrou befallning att, i händelse Österrike hade allvar med denna allians, i hemlighet underhandla derom och föreslå en delning af Polen. För egen del åstundade Karl Gustaf erhålla Ost- och West-Preussen samt sjökusten vidare norrut med Kurland. Medgäfve Österrike detta, skulle han vara »nöjd att befordra Österrikes intresse med Krakau och annat slikt» och derjämte förbinda sig att afstå från alla förbund med Frankrike och i stället för framtiden med Österrike »hålla all god correspondence». Brandenburg skulle för sitt Preussen erhålla ersättning i Stor-Polen, eller ock skulle Österrike tillåta, att konungen och kurfursten fingo »allena nappas»²⁾. Björnkrou insåg alltför väl, att ingenting vore att bygga på Kurtz' förklaringar, helst som han genom kurfursten af Mainz fått underrättelse, att Österrike lofvat den ryske czaren att använda allt sitt inflytande för att på den stundande polska riksdagen genomdrifva, att valet till Johan Kasimirs efterträdare fölle på czarens son, genom hvilket löfte Österrike velat försäkra sig om, att Ryssland skulle med all kraft anfalla de svenska Östersjö-provinserna. Österrikes förnämsta syfte ansågs fortfarande vara att söka rädda de spanska Nederländerna, och för

¹⁾ Droysen, a. st. III, 2, s. 408; jfr. *Theatrum Europæum*, VIII, 469.

²⁾ Karl X Gustaf till Björnkrou, Flensburg den 17 Juni. Riksregistr.

vinnandet af detta mål skulle det med nöje se ett nytt krig i Tyskland, hvarunder intet skulle hindra det, då riksfreden vore bruten, från att sända trupper till Flandern. Det väntade blott, att Sverige skulle anfälla Brandenburg och derigenom göra sig skyldigt till fredsbrott, och genom Polen, Brandenburg, Ryssland och Kossakerne trodde det sig kunna betvinga Sverige, synnerligen som det hoppades att, sedan kriget väl vore börjadt, kunna förmå Holland och Danmark att ansluta sig till den nya koalitionen¹⁾.

Men Björnklou ansåg sig dock kunna draga fördel af Kurtz' yttrande. Han vände sig till Österrikes säkraste stöd bland kurfurstarne, kurfursten af Sachsen, hvilken synes uppriktigt hafva eftersträfvat freden, framställde för honom Karl X Gustafs önskan att inträda i en närmare allians med Österrike, och anhöll, att kurfursten ville utverka, att Björnklou erhöles en sammankomst med de österrikiske ministrarne, hvarigenom Björnklou i sjelfva verket blott åsyftade att »constituera» Österrikarne »uti mer confusion och beskyllningar, när de en slik offert (Karl Gustafs alliansförslag) genom en sådan vän ville utslå och förkasta»²⁾. Kurfursten visade sig beredvillig, och en sammankomst egde verkligen rum den 4 Juli mellan Björnklou och grefvarne Kurtz och Oettingen, hvilken, såsom det varit att förutse, ej ledde till något resultat, ja Björnklou framställde ej ens Karl Gustafs delningsförslag³⁾.

I kurfurstekollegiets session den 5 Juli kunde Sveriges

1) Björnklou till Karl X Gustaf den 26 Juni.

2) Björnklou till Karl X Gustaf den 29 Juni.

3) Björnklou till Karl X Gustaf den 6 Juli; jfr. Dröysen, a. st. III, 2, s. 406. Dröysen framställer denna konferens såsom åstadkommen af Björnklou för att skilja Österrike från Brandenburg och derigenom ställa Brandenburg isolerad. Men så långt sträckte sig ej Björnklous förhoppningar denna gång, utan hans afsigt var blott att väcka »confusion» och möjligen gifva anledning till att uppskjuta valet.

vänner emellertid begagna sig af denna konferens. De föreslogo, att valet skulle uppskjutas, tills en förlikning kommit till stånd emellan Österrike och Sverige, eftersom underhandlingarna derom nu blifvit så lyckligt började. Men de österrikiskt sinnade kurfurstarne voro beredde på, att detta förslag skulle väckas, och de hade tagit sina mått och steg derefter. De hade nämligen, förrän de gingo till sessionen, befallt riksmarskalken, grefve Pappenheim, att underrätta alla, som enligt den gyllene bullans föreskrift nu borde lemna valorten, att valdagen stundade, hvarföre de hade att begifva sig ur Frankfurt. Då förslaget om valets uppskjutande väcktes i kollegiet, förkastades det på grund deraf, att det kommit för sent, då nu alla förberedelser för valdagen redan voro gjorda.

Men Björnklou hade fått en vink, att saken skulle taga denna vändning. Han författade i största hast ett nytt memorial, hvori han begärde, att kurfurstarne, som hvarken afgifvit något svar på hans föregående memorial ej heller på tvenne skrivelser från Karl X Gustaf sjelf, daterade Göteborg och Flensburg, skulle nu, då valdagen snart vore inne, och innan Björnklou för valets skulle blefve nödsakad att lemna Frankfurt, afgifva sitt svar. Detta memorial »levererades in» i kollegiet och ärkekansleren föredrog det genast. Beslutet blef, att kurfurstarne följande dag skulle rådpläga deröfver¹⁾. Detta skedde, och Björnklou, som den 7 vid middagstiden ännu ej lemnat Frankfurt, fick då underrättelse, att han ej borde uppskjuta sin resa för att invänta kollegiets resolution, utan att han skulle få denna sig tillskickad. Samma dag afreste Björnklou till Hanau, de franske ambassadörerne åter afreste till Mainz.

Då Björnklou den 9, dagen efter valet, kunde åter-

---

¹⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 6 Juli.

vända till Frankfurt, erhöll han kurfurstekollegiets resolution. Hon innehöll, att kollegiet tagit i moget öfvervägande alla hans memorial, att det för att återställa den polsk-svenska freden afsändt skrivelser till konungarne af Sverige och Polen samt kurfursten af Brandenburg, med uppmaning att sluta fred, och att det anhållit hos konungen af Ungern, att han skulle till nämnde furstar afskicka sändebud för att desto mera befordra den. Kollegiet hade nu erhållit under rättelse, att fredsunderhandlingarna fått en lycklig början, och det hoppades, att de äfven skulle komma till ett lyckligt slut, om hvars vinnande det på bästa sätt skulle beflita sig, liksom det redan i XIV artikeln i valkapitulationen förbundit den nye kejsaren att i sin mon äfven medverka till detta mål¹⁾.

Den 8 Juli tidigt på morgonen hade emellertid den stora stormklockan i Frankfurt förkunnat, att valdagen var inne. Stadsportarne voro stängde, ingen fick passera ut eller in, och staden var liksom i ett belägringstillstånd. Från »der Römer» redo kurfurstarne, de andlige i skarlakansröda, fotsida talarer, de verldslige i hermelinsbebrämade sammetsrockar, till Sankt Bartolomei kyrka för att sammanträda till konklav. Omröstningen försiggick, konungen af Ungern erhöll alla rösterna och aflade kejsareeden, de gamla tempelhvalfven skallade af ropen »vivat Cæsar Leopoldus», och trehundra kanonskott förkunnade för staden och den omkringliggande nejden, att Österrike segrat och att ännu en Habsburg bestigit Ottonernes gamla tron.

Men hvilken seger och hvilken tron! Med uppoffringen

¹⁾ Londorp, VIII, 343; Theatrum Europæum, VIII, 470. Den XIV artikeln i valkapitulationen slutar med orden: Quo vero S. Imperium in constanti pacis statu securum maneat, curabimus — — — ut inter in Imperii Circulis militantes Coronas tractatus pacis in Germania realiter instituantur — — —: pari modo etiam Polonicæ pacis tractatus indilate ad debitum finem promoveantur.

af Spanien var segern vunnen, och med ytterligare afträdelse af magt var kejsaretronen bestigen. Riksdeputationen, som haft det författningsarbete om hand, som riksdagen i Regensburg undanskjutit från sig, hade hittills ej uträttat något, och fanns det ännu någon möjlighet att i författningssväg på grundvalen af den westphaliska freden gifva det tyska riket någon enhet och sammanhållning mot utlandet, så hotade rhenförbundet, som nu var färdigt att avslutas, att tillintetgöra denna. Utan att afvakta riksdeputationens förslag till en beständig valkapitulation hade kurfurstarne företagit utarbetandet af Leopolds, och de hade derunder tillräckligt förstått att på kejsarens och de medelbare undersåtarnes bekostnad tillgodose sina och furstarnes fördelar. Hade det förr varit kejsarens dyrbara rättighet och pligt att skyddande ingripa till undersåtens värn mot landsherrens godtycke, så förbinder nu kapitulationen Leopold att taga undersåten i sitt skydd på det sätt, att han hölle honom till skyldig lydnad mot sin landsherre. Det viktigaste af kejsarens prerogatif, som den westphaliska freden lemnat öfrigt, var hans lagskipning genom rikskammarrätten och rikshofrådet, men nu bestämde kapitulationen, att kammarrättens och hofrådets utslag på de besvär, som blifvit anförda af landständer eller undersåtar mot landsherrarnes domar, ej skulle ega laga kraft, så framt ej landsherrarne först blifvit hörde, hvilka senare till och med skulle ega rätt att, om de så ville, lemna dessa utslag utan verkställighet. En riksmedlem skulle ega rätt att sjelf eller med hjälp af sina grannar skaffa sig rätt mot sina undersåtar eller tvinga dem till hörsamhet. Kejsaren deremot beröfvas sin rätt att utesluta en riksmedlem utan rikets samtycke från det kollegium han tillhörde. Han måste tillåta, att rikets eller de särskilde kretsarnes ständer sammanträda, så ofta deras intressen det fordrade. Han

får ej vidare upphöja riksmedlemmar från ett lägre stånd till ett högre¹⁾.

De politiska förhållandena i norra Europa hade nu närmat sig en afgörande kris. Den 5 Juni hade Karl X Gustaf afseglat från Göteborg, den 15 landsteg han i Flensburg för att derifrån på närmare håll lättare kunna leda de diplomatiska förhandlingarna. Sändebud från alla håll ankommo till Flensburg för att möta honom. En beskickning från kurfurstekollegiet infann sig för att öfverlemna dess skrifvelse af den 24 April (se sid. 83) med uppmaningen att bilägga stridigheterna i Polen och att ej med genommarscher oroa någon af det romerska rikets stater. Det var på detta sista yrkande, som Karl Gustaf hånande svarade, att han ej kunde sätta sina trupper på en mantel och föra dem genom luften.

Mot kurfursten af Brandenburg uppträder han numera hotande. Han hade erfarit för många bevis på Brandenburgs fiendtligheter, af hvilka dess med Österrike i Februari afslutade allians, hvori han betecknades med namnet »communis hostis», var det tydligaste, för att kunna hoppas på återställandet af en närmare förening mellan sig och kurfursten. Snarare önskade han i denne se en fiende än en vän, hvilket blifver tydligt af hans yttrande vid ungefärligen denna tid till Terlon, som uppmanat honom att försona sig med kurfursten, att han skulle vara ledsen, om kurfursten vore hans vän, i hvilket fall han ej kunde låta sina trupper taga kvarter i hans länder²⁾.

Kurfursten i sin ordning visade synbart mer och mer,

¹⁾ Leopold I:s valkapitulation. Jfr. Hanser, a. st. s. 97, 98; von Pfister, Geschichte der Teutschen, V, 12—15.

²⁾ Terlon, I, 225. Han tillade: »De plus cet electeur est trop puissant, il faut mettre des bornes à son ambition, dont tout le monde n'a pas connoissance comme moy, et s'opposer aux desseins d'un prince, qui se feroit craindre un jour, si l'on n'y prenoit pas bien gardé.

hvad af honom vore att vänta. Han ratificerade nu det med Österrike i Februari afslutna förbundet¹⁾, hvilket han hittills uppskjutit på grund af kurfurstens af Mainz föreställningar, hans sändebud i Frankfurt uppträdde allt fiendtligare mot Sverige, och sjelf rustade han sig till krig. 4,000 man arbetade dagligen på befästningarna omkring Berlin, Montecuculi drog sina trupper mot gränsen af Mark-Brandenburg, och Czarnecki ryckte mot Wartha²⁾. Karl Gustaf finner sig föranlåten att återkalla den svenske residenten i Berlin, Wolfsberg, hvilken får befallning att i stället begifva sig till Magdeburg, hvilken stad — en strategisk position af största vikt i ett krig — hade begärt Sveriges hjälp mot kurfursten, som ville beröfva den dess riksfrihet³⁾. »Ainsi», skrifver Blondel till Mazarin d. 15 Juni, »je vois que tout se porte à la guerre».

Brytningen mellan Sverige och Brandenburg blef snart fullständig. Kurfursten hade lyssnat till Schlippenbachs uppmaning att sända underhandlare till Karl Gustaf. Friherre Otto v. Schwerin och doktor Weimann hade blifvit afsände för att möta den svenske konungen i Holstein, med uppdrag att uppmana honom att bilägga det polska kriget och anhålla, att han, i händelse kriget skulle förnyas, ville välja en annan väg till Polen än genom kurfurstens länder. Sedan sändebuden afrest, lemnade Wolfsberg Berlin, hvarpå kurfursten genast afsände befallning till Schwerin och Weimann att stanna på vägen och afvakta vidare order. Men denna befallning kom för sent; de hade, innan de erhöillo den, redan d. 19 Juni anländt till Flensburg⁴⁾. Karl Gustaf,

¹⁾ Blondel till Mazarin den 25 Maj (4 Juni). I Urkunden zur Geschichte Friedrich Wilhelms.

²⁾ Droysen, a. st. III, 2, s. 389.

³⁾ Blondel till Mazarin den ¹⁵/₂₅ Juni. Jfr. Carlson, a. st. 368, noten; Pufendorf, Res gestæ C. G., l. V, § 63.

⁴⁾ Pufendorf, Res gestæ F. V., l. VII, § 56.

numera i högsta grad missnöjd på kurfursten, misstänkte, att sändebuden blott hade i instruktion att yrka på freden i Polen och återställandet af det kungliga Preussen till Polen, och att kurfursten, då det var gifvet, att Sverige aldrig skulle medgifva detta, skulle från sig och på Sverige kasta skulden för det blifvande kriget. Utan att vara förvissad om, att de brandenburgska sändebuden verkligen hade order och fullmakt att bilägga misshälligheterna mellan Sverige och Brandenburg, ville han ej bevilja dem deras anhållan om audiens. Han förordnade i stället vice presidenten Mævius, regeringsrådet Kleyhe och statssekreteraren Ehrensten att sammanträda i en konferens med Schwerin och Weimann för att taga kännedom af hvad desse senare hade att andraga. Önskade de att återställa det goda förhållandet mellan Sverige och Brandenburg, så skulle de hitills uppståndna stridigheterna biläggas, för att konungen sedan skulle kunna underhandla med dem om de polska frågorna såsom med sändebud, afsända ej från en fiendtlig utan från en fullt vänskaplig och opartisk furste. Och då samtidigt i Flensburg sändebud funnos från husen Lüneburg och Hessen-Kassel, hvilka blifvit afsända just för att söka försona konungen och kurfursten, så borde dessa såsom fullt opartiska öfvervara konferensen, hvarigenom de kurfurstlige skulle betagas möjligheten att efteråt gifva åt den samma en annan färg än den verkliga.

Det är ej att undra, att Schwerin och Weimann vägrade att gå in på en sådan »audienskommission», och att de funno det oformligt att träda in i en konferens, förrän de erhållit audiens. Förgäfvos sökte Schlippenbach i en skrifvelse af den 23 visa billigheten af konungens fordran, och att det ej vore »e dignitate reipublicæ hostium legatos audire in curia», skrifvelsen träffade de kurfurstlige ej i Flensburg; de hade beslutit att med ens afbryta alla under-

handlingar genom att lemna staden, från hvilken de den 24 om morgonen helt plötsligt afreste, utan att hafva under rättat någon om sin affärd¹⁾.

Nu var söndringen ohjelpig. Kurfursten insåg, att blott svärdet kunde slita tvisterna mellan honom och konungen. Men äfven om underhandlingar i Flensburg kommit till stånd, så skulle de ej hafva ledt till något. Rådsprotokollet för den 20 Juni — det var den 19 som Schwerin och Weimann ankommit till Flensburg — upplyser om hvad Karl X hade ämnat fordra af kurfursten. Det var ingenting mindre, än att denne skulle ånyo inträda i »vasallagium», »renovera de königsbergiska (wehlauska) pacta och afdanka sin armé»²⁾. Förrän Fredrik Wilhelm beviljat sådana fordringar, skulle han hafva satt hela sin stat på spel.

Iögonfallande är den ifver, hvarmed Karl X sökte Österrikes vänskap, under det han synbart likgiltigt betraktade Brandenburgs, hvilken han kanske ansåg som ett hinder för Ost-Preussens läggande under Sveriges krona. Björnkrou får upprepade befallningar att ingenting underlåta, som kunde leda till en förlikning mellan Österrike och Sverige. En förbindelse med Frankrike vill han låta fara, men han kan ej undvara dess penningar. Björnkrou befallas derföre att söka afpressa Frankrike 200,000 eller åtminstone 100,000 riksdaler, men, tillägger konungen, »tyckes mig nästan abhorrera att stå uthi alliance medh Frankerijke, så länge een sådan man som Mazarini förer wärket och wrängier sine ordh, finnandes hoos honom ingen realitet uthan chicanerie. Gudh låte mig lefwa den dag at fåå betala honom med samma mynt!»³⁾

¹⁾ Pufendorf, Res gestæ C. G., I. V, § 64; Res gestæ F. V., I. VII, § 57, Londorp, VIII, 336 ff.; Theatrum Europæum, VIII, 780 ff.

²⁾ Rådsprotokoll, Flensburg den 20 Juni.

³⁾ Karl X Gustafs handbref till Björnkrou, Flensburg den 28 Juni. Adlersparre, a. st. del. V.

Anseende, att det hufvudsakligen var Spanien, som bestämde Österrikes rådslag, önskar han nu till och med komma på vänskaplig fot med denna magt. Sändebuden i Frankfurt få befallning att söka närma sig den spanske ambassadören Penneranda, och derest Spanien vore benäget för ett vänskapligt förhållande, så skulle konungen ej tveka att medelst afsändande af en ambassad till Spanien inträda deri¹⁾.

Den lämpliga årstiden för ett fälttåg var nu längesedan inne. Men utan att vara förvissad om den hållning, Danmark skulle komma att taga under det vidtutseende krig, som han går att börja, kan han ej intränga i Brandenburg, ty det är dit, som han först ämnar gå. Underhandlingarna i Köpenhamn visade, huru motvilligt Danskarne fogade sig efter hans önskningar, och det är nu, som han fattar tanken att börja sitt fälttåg med ett anfall på Danmark. Från Flensburg den 15 Juni är den märkliga skrifvelsen till Bjelke och Coyet daterad, hvori de befallas att ej hasta med att underskrifva recessen²⁾.

Grefve Kurtz, den österrikiske kanslern, hade yttrat till Boineburg, att, om kurfurstarne gjort freden med Sverige till ett vilkor för valet, så skulle kejsaren hafva afslutit den, då han kunnat ursäktas sig hos sina bundsförvandter Brandenburg och Polen dermed, att han blifvit tvungen der-till³⁾. Detta är sannolikt nog, men nu, då Österrike vunnit sitt mål utan detta vilkor, var det deremot föga sannolikt, att det med allvar skulle inlåta sig i de underhandlingar, som Karl X och Björnklou äfven efter valet erbjödo, och hvilka Österrike ansåg blott skulle tjena till att »väcka ombrage» hos Brandenburg och Polen. Björnklou hade visser-

¹⁾ Karl X Gustaf till Brahe och Björnklou den 13 Juli. Riksregistr.

²⁾ Skrifvelsen hos Adlersparre, a. st. del. V.

³⁾ Brahe och Björnklou till Karl X Gustaf den 31 Juli.

ligen d. 20 Juli ännu en konferens med Kurtz, Oettingen och Volmar, men den ledde till ingenting, och det blef tydligt, att de kejserlige, blott emedan de blifvit nödgade af ärkekansleren, medgifvit den. Ännu den 27 Juli hade de ej velat utväxla fullmagterna och lägga grundvalen till en negociation¹⁾).

Nils Brahe hade ändtligen d. 21 Juli anländt till Frankfurt, men hans ankomst, långt ifrån att underlätta underhandlingarna, blef i stället uppbrottssignalen för de kejserlige, som förklarade, att de blifvit tillräckligt plågade af den Svensk, som dittills funnits i Frankfurt, för att de skulle vilja erfara ytterligare obehag af ännu ett svenskt sändebud. Leopold kröntes d. 22 Juli och redan d. 29 afreste han, åtta dagar tidigare än han ursprungligen ämnat, för att undvika allt sammanträffande med Brahe²⁾). Ungefärligen samtidigt lemnade äfven de öfrige kurfurstarne Frankfurt, och d. 31 afreste den spanske ambassadören Penneranda för att blifva vice konung i Neapel, hvarigenom Karl Gustafs plan att närma sig Spanien äfven omintetgjordes. Riksdeputationen blef ajournerad till hösten.

Det fanns numera intet skäl att låta Brahe qvarstanna i Frankfurt, der föga stod att uträtta. Brahe anträdde sin återfärd d. 7 September, men först efter att med Björnkrou, enligt Karl Gustafs befallning, hafva affattat ett nytt till det romerska rikets kurfurstar och ständer stäldt memorial, hvori de gamla besvären mot Österrike och Brandenburg ånyo framställdes. Memorialet innehåller vidare en protest mot kejsaren, som efter så många uppriktiga bemödanden af Sverige att åstadkomma en förlikning både lemnat Frankfurt utan att vilja fästa något afseende derpå och i Polen ej velat börja några underhandlingar om en fredstraktat.

¹⁾ Brahe och Björnkrou till Karl X Gustaf den 27 Juli.

²⁾ Brahe och Björnkrou till Karl X Gustaf den 3 Augusti.

Det fritager Sveriges konung och krona från all skuld i det krig, som kunde uppstå inom det tyska riket. Det slutar med att af rikets furstar och ständer begära, i händelse af krig, presterandet af den garanti för Sveriges tyska provinser, som Sverige enligt den westphaliska freden och den sista riksdagens i Regensburg beslut hade att fördrå¹⁾.

Björnkrou skulle tills vidare kvarstanna i Frankfurt, i händelse något tillfälle till nya underhandlingar komme att erbjudas.

I ett egenhändigt postskriptum i ett bref till Brahe och Björnkrou d. 26 Juli skrifver Karl X Gustaf: »Jagh ämnar inom få dagar taga en sådan expedition före, som lærer gifwa nogh upsyhn i världen». Hans andra danska krig var då fullt beslutadt. Österrikes obenägenhet att lyssna till hans fredsanbud, hans egen fasthet att ej vilja afstå från besittningen af Preussen, hvars eröfring han hufvudsakligen afsett med sitt polska krig, och hvilken de lysande segrarna i Danmark ingifvit honom hoppet att kunna fullfölja, förmådde honom till detta djerfva steg. Hans underhandlingar med Danmark efter freden hade visat, huru föga det var att bygga på denna fred, Danskärne sjelfve tycktes anse, att den ej skulle blifva långvarig, och Österrike betraktade i Danmark sin bundsförvandt i det blifvande fältttåget²⁾. Osäker om den danska fredens varaktighet och med Hollands flottor i sin rygg, kunde ej Karl Gustaf med kraft utföra striden mot Österrike och Brandenburg, under det samtidigt de gamla krigen med Polen och Ryssland fortginge. Och ingen tid var att försumma, ty med hvarje dag som gick blef svenskarnes ställning i Preussen betänkligare. Sålunda framgick beslutet

¹⁾ Memorialet, dateradt den 5 Augusti, finnes hos Londorp, VIII, 376 ff., och i Theatrum Europæum, VIII, 540 ff.

²⁾ Björnkrouns brevexling.

att eröfra Danmark, för att derigenom såsom herre öfver Sundet och Bälten kunna stänga Östersjön för Hollands flottor, med nödvändighet ur Karl Gustafs politiska ställning. Öfverläggningarna med rådet i Flensburg d. 28 Juni och i Gottorp d. 7 Juli styrkte detta beslut¹⁾. I Wismar d. 23 Juli sammanträdde konungen sista gången med sitt råd för att öfverlägga om denna sak. Närvarande af rådet voro då grefve Gabriel Oxenstierna, grefve Jakob De la Gardie, grefve Schlippenbach, grefve Karl Lejonhufvud, Arvid Forbus och Wilhelm Taube. De underrättelser, som kommit från Frankfurt om Österrikes obenägenhet för underhandlingarna med Sverige, blefvo bestämmande för beslutet. Rådet tillstyrkte enhälligt kriget mot Danmark²⁾.

Samtidigt med det Karl Gustaf bröt freden med Danmark, bragtes underhandlingarna rörande rhenförbundet till

¹⁾ Rådsprotokollen den 28 Juni och den 7 Juli.

²⁾ Rådsprotokollet, Wismar den 23 Juli.

»Först lästes upp pres. Björnklaus bref af Frankfurt d. 17 Juli om Österrikarnes obenägenhet till att traktera med K. M:t och annat.

Om Austriacorum obenägenhet till fredh och andra fienders myckenhet discurrerade K. M:t, och syntes icke wara godt engagera sig uthi dhetta widlyftiga werket, förr än K. M:t wore säker för Danmark, efter dhett så gör mine af en irresolution uthi werket såsom han tergiverserar, 1:o uthi evacuationen af Schone, förr än K. M:t skulle gå uthur Zeland, 2:o om Romsdalen, 3:o om Hven, 4:o om skeppsrestitutionen, 5:o förvägrar att conjungera sin flotta. Är quæstio om K. M:t skall längre wänta efter hwad uthslag dher uthi blifwer, eller om icke K. M:t skal blifwa widh den tagna resolutionen.

Grefwe Carl (Lejonhufvud): Efter K. M:t har många fiender och ingen säkerhet på ryggen och wore inthet rådheligit sleppa dhen avantagen K. M:t nu har och wore fruchtandes, att correspondencen blefwe återigen afskuren, dherföre wore hans oförgripelige mening, att K. M:t gjorde sigh säker af Danmark efter dhen fattade resolutionen.

K. M:t mente, att dhett wore inthet rådheligit, att engagera sigh widh så satta saker uthi dhett tyska krijget, efter nu wore wahlet förbij och K. M:t ingen satisfaktion fått.

Wore K. M:t frij och säker för Danmark, så kunde K. M:t bruka dhett folket i Sverige är till krijgets dher uthi uthförande. Uthi Danmark

sitt slut. Nära att afslutas hade de under villervallan i Frankfurt dagarne före valet blifvit afbrutna. Men redan d. 11 Juli fick Björnklou bud från de franska sändebuden, som nu tagit Mainz till sin vistelseort, att möta dem i Höchst för att underhandla om alliansen, och Björnklou fann vid sin ankomst dit, förutom Fransmännen, Boineburg och bröderne Fürstenberg¹⁾. Underhandlingarna i Höchst fortsattes i Mainz, der de å Svenskarnes sida fördes af Snoilsky. Sveriges fordran af Brandenburgs uteslutande blef ej vidare något hinder, då det blef känt, att kurfursten sjelf ej ville deltaga i alliansen. Ett nytt uppehåll vållades genom furstarnes fordran af neutralitet i det blifvande kriget för de brandenburgska besittningarna, stiften Minden och Halberstadt²⁾, hvilket Sverige ej ville medgifva, men slutligen blef man ense, och d. 4 Augusti undertecknades i Frankfurt am Main förbundsakten af ombuden från kurfurstarne af Mainz, Köln och Trier, den krigiske biskopen af Münster, pfalzgrefven af Neuburg, konungen af Sverige såsom hertig af Bremen och Verden och herre till Wismar, de tre hertigarne af Braunschweig-Lüneburg och landtgrefven af Hessen. Konungen af Frankrike biträdde förbundet i en särskild birecess, undertecknad i Mainz följande dag.

kunde K. M:t få 2000 hästar och öfver 7000 knechtar, om K. M:t kundhe hafwa dhen nådhen af Gudh, att dhen desseinen skulle lyckas.

Grefwe Jacob Delagardie mente och dhetsamma som Grefwe Carl, och helt och hållet fann dhen resolutionen godh.

K. M:t contestera uthi sitt samweat, att han inthet hadhe ärnadt sådan resolution fatta, förr än K. M:t war på resan och hade opbrutit, då K. M:t sågh Danmarks onde menéer. Togs dherföre samme resolution de novo.

Och hafwa såledhes alla af rådhet, som hafwa warit hoos K. M:t i Flensburg, i Gottorp, Oldeslo och Wismar, enhälleligen rådsampt funnit att låta dhen resolutionen medh Danmark gå för sigh. — — —

¹⁾ Björnklou till Karl X Gustaf den 13 Juli.

²⁾ Snoilsky till Karl X Gustaf den 17 Juli; jfr. rådsprotokollet den 20 Juli.

Under förklaring, att denna allians ingalunda är af offensiv natur, och att den allraminst är ingången mot kejsaren och riket, utan till den tyska frihetens och den westphaliska fredens bevarande, förbinda sig de allierade att, utan att fästa afseende på hvarandras olika religionsbekännelser, i händelse af anfall försvara hvarandras tyska besittningar och skydda dem från inqvarteringar och genommarscher. Så länge det polska kriget varade, skulle de allierade vara fritagne från förbindelsen att försvara Pommern. Deremot äro de förbundne att skydda Sveriges besittningar i de nedersachsiska och westphaliska kretsarne, så framt ej Sverige anfölle Kur-Brandenburgs länder i samma kretsar. Förbundet ingås oförkränkt den allmänna garanti furstarne enligt den westphaliska freden äro förbundne att gifva. De trupper, som de allierade äro skyldige att uppställa till inbördes försvar, bestämmas till 6,700 till fot och 3,180 till häst, deri då inbegripna de trupper som Frankrike skulle tillföra förbundet. Ett råd under kurfurstens af Mainz direktorium med säte i Frankfurt står i spetsen för förbundet, hvilket eger rättighet att i öfriga kurfurstar och ständer värfva nya medlemmar. Efter det polska krigets slut skall konungen af Sverige ega rättighet att inträda såsom hertig af Pommern.

I den birecess, genom hvilken Frankrike d. 5 Augusti biträdde förbundet, försäkrar sig denna magt skola skydda den westphaliska freden och på intet sätt skada det romerska riket, men i stället förbinda sig de allierade att skydda de landsträckor, som freden tillerkände Frankrike, och att söka förhindra, att trupper fördes genom deras besittningar mot Fransmännen i Nederländerna.

Förbundet skulle gälla för tre år, räknadt från ratifikationernas utvexling, och sedermera hvart tredje år för-

nyas¹⁾. Ratifikationerna följde snart, med undantag af Triers och Münsters, hvilka uteblefvo ända till 1662²⁾.

Samma dag, som den franska birecessen undertecknadēs i Mainz, steg Karl X Gustaf ombord på sin flotta i Kiel. Den 7 landsteg han i Korsör för att anträda sin marsch mot Köpenhamn, hvars eröfring skulle försäkra honom om Danmarks. I Berlin var man redan då beredd att gå anfallsvis tillväga, och man afvaktade blott de österrikiska truppernas ankomst för att anrycka mot den svenske konungen, innan han dragit sina trupper tillsammans³⁾. Danmarks fåra påskyndade de allierade truppernas rörelser, 33,000 man Brandenburgare, Österrikare och Polackar marschera mot Jylland⁴⁾, och den holländska flottan slår sig efter den häftiga striden i Sundet igenom den svenska och undsätter Köpenhamn. Men de strider och underhandlingar, som härefter följa under den kamp, hvilken Karl X Gustaf förde mot halfva Europa, som jämnvigtssystemet och handelsintresset väpnat emot honom, ligga utom gränserna för denna uppsats.

¹⁾ Londorp, VIII, 417—423; Dumont, VI, II, 235—240.

²⁾ Vanligen omnämnas underhandlingarna för rhenförbundet såsom företagna först efter kejsarevalet för att försäkra sig om de garantier, som valkapitulationen eller westphaliska freden ej ansågos hafva gifvit, eller ock såsom hufvudsakligen bedrifna af Frankrike för att afskära de spanska Nederländerna från all österrikisk hjälp, i hvilket senare fall man ej fästat afseende på de bevekelsegrunder, som ledde de tyske furstarne. I det föregående anser jag det vara visadt, att den tanke, som ligger till grund för rhenförbundet af år 1658, är densamme som ligger till grund för rhenförbundet af år 1651 och den hildesheimska alliansen, att underhandlingarna till och med voro började före underhandlingarna om kejsarevalet, att de fortgingo under detta, och att de, om ock Frankrike var lifligt intresserad af deras fortgång, hufvudsakligen leddes af kurfursten af Mainz, understödd af kurfursten af Köln, hvilka med förbundet i främsta rummet afsågo att bilda en väpnad förening mot kejsaren till skydd för furstarnes rättigheter och till vinnandet af en fastare garanti för riksfreden.

³⁾ Blondel till Mazarin den ²⁰/₃₀ Juli. I Urkunden zur Geschichte Friedrich Wilhelms.

⁴⁾ Droysen, a. st. III, 2, s. 418.

Med rhenförbundets afslutande kunna underhandlingarna för kejsarevalet anses hafva nått sitt slut. Tydligare än något annat visa de, i hvilket omyndighetstillstånd det heliga romerska riket efter den westphaliska freden befann sig. Freden hade bekräftat furstarnes sjelfständighet, och kejsaren var numera blott »det valda öfverbufvudet i en republik af furstar.» Den magt, som han fordom utöfvat i lagstiftning, beskattning, i frågor rörande krig och fred, hade freden öfverlemnadt åt riksständerna. Lagskipningen genom rikskammarrätten och rikshofrådet, hvilka dömde i kejsarens namn, var nästan det enda af den gamla kejsaremyndigheten som lemnats öfrigt, men äfven denna hans domaremagt blef nu inskränkt genom Leopold I:s valkapitulation. Tysklands lidanden under det långvariga kriget gjorde freden framförallt önskansvärd, men för att försäkra sig om den hade man förbundit det hus, som bar den romerska kronan, att afstå från den politik, som för detsamma var den naturliga. Då det åter ville beträda den väg dess traditioner utstakade, tvangs det ånyo genom samma kapitulation, genom hvilken Leopold I köpte sig äran att bestiga tronen, att öfvergifva sin pålitligaste bundsförvandt. Den kejsarliga magten var numera blott en skugga, och det är förvånande, att Österrike så begärligt kunde eftersträfvad denna magt, som i sjelfva verket gaf så litet, men som var så dyrköpt. Riket sjelf var utan sammanhållning, och huru kunde det ega en sådan, då dess högste chef ingenting betydde, och då det sjelf var sönderdeladt i nästan fullkomligt oberoende territorier, hvilkas antal, oberäknadt riksridderskapen, uppgick till emellan två och trehundra? Ej underligt, då en enhet fattades i denna oformliga statskropp, att Sveriges och Frankrikes inflytande kunde vara så stort. Sålunda blifver rhenförbundet förklarligt, hvarigenom den styrka, som Tyskland såsom rike möjligen kunde ega, var

fullkomligt paralyserad, och hvarigenom den väg var funnen, som Napoleon halftannat århundrade senare beträddde, och som då ledde till 1806 års rhenförbund och det tyska kejsaredömet's upplösning.

Just denna enhet, som fattades det tyska riket, var det som Frankrike egde nu, sedan Richelieu's kraft och Mazarins slughet i regeringens hand laggt alla magtens tömmar. Den westphaliska freden hade afgjort Frankrikes seger öfver den österrikiska grenen af det habsburgska huset, och Leopold I:s valkapitulation hade bekräftat den, i det hon tvang Österrike att ännu en gång afstå från att understödja Spanien. Och i rhenförbundet egde Frankrike en fast garanti, att ej Österrike skulle genom att sända hjälptrupper till Nederländerna kunna förhindra Spaniens nederlag, hvilket också snart nog följde genom den pyreneiska freden. Nu först hade den fransyska politiken vunnit en afgjord seger öfver båda de habsburgska husen, i rhenförbundet hade det ett det förträffligaste medel att genom att vända Tyskland mot sig sjelf fullkomligt försvaga detsamma, och då Ludvig XIV:s eröfringsbegär satte det europeiska jämnvigtssystemet i den största fara, så var det ingalunda kejsaren, som i tripelalliansen satte skrankorna för Ludvigs eröfringar, ej heller ensamt Österrike med det tyska riket, utan en hel koalition af stater, som tillkämpade sig freden i Utrecht.

Den magt, som onekligen gaf underhandlingarna i Frankfurt den utgång de erhöllo, var Brandenburg. Vid polska krigets utbrott var Fredrik Wilhelms ställning den svåraste; sjelf en polsk vasall och ständigt utsatt för Polens förolämpningar, hade han blott haft att välja mellan att underordna sig Sverige eller söka försvara sin länsherre, den polska adelsrepubliken, i en strid, der ett nederlag kunde medföra hans stats undergång och en seger blott fortfarande skulle lemna honom till pris för

förolämpningar från Warschau. Men mästerligt hade han förstått slingra sig undan svårigheterna, och då Karl X Gustaf, som behöfde honom, såsom pris för hans bistånd måst lemna honom suveräniteten öfver Preussen, hade kurfursten förstått att genom ett affall i rätt tid från sin bundsförvandt af sin forne länsherre erhålla bekräftelse på denna suveränitet. Jämnstarka hade partierna stått i Frankfurt, och Fredrik Wilhelm hade haft i sin magt att gifva utslaget. Han hade gifvit det på ett sätt, som i det det försvagade kejsarens magt, stärkte hans egen, vasallens; i det det tvang Österrike att afstå från all inblandning i den spansk-franska striden, blott lemnade det öfrig inblandningen i den polsk-svenska och danska, der dess ställning med nödvändighet var gifven såsom Brandenburgs bundsförvandt. Kurfurstens suveränitet var betryggad, om han mot Sverige kunde försvara sitt Preussen, och i förening med Polen, Ryssland, Danmark, Österrike och Holland borde det ej vara svårt.

Hade Sverige egt att förfoga öfver lika betydliga penningssummor som Frankrike, och hade det kunnat utöfva samma inflytande öfver furstarne i det vestra Tyskland, som Frankrike genom sitt grannskap, så skulle det kanske i Frankfurt kunnat utverka samma förmoner åt sig som dess gamla allierade. Nu kom härtill, att Frankrike med flit afhållit sig från att understödja det, och att Brandenburg, som såg kriget med Sverige oundvikligt, i Frankfurt på allt sätt sökt motverka Sveriges intressen. Men ehuru valkapitulationen blott föga afsåg Sveriges fördelar, hade dock underhandlingarna utöfvat det största inflytande till dess bästa. Kejsare Ferdinands död gaf Karl X Gustaf tid att draga sina trupper ur Polen, der hans ställning var bekymmersam nog, för att möta sin nye fiende Danmark, hvilken han, så länge kejsarevalets utgång var oviss, i ostördt lugn

kunde bekämpa och besegra. Ty blott det band, som underhandlingarna om valkapitulationen pålade Österrike, hvarigenom det återhölls från att verksamt biträda den koalition, som blott afvaktade dess bestämda förklaring för att bryta löst mot Sverige, möjliggjorde freden i Roeskilde. Och då Karl X Gustaf, uppeggad af segrarna, allt djerfvare fördes framåt i sina svindlande planer, och slutligen, efter att hafva insett omöjligheten att, sedan kejsarevalet blifvit verkställt, skilja Österrike från dess öfrige bundsförvandter, beslutit sig för att upptaga kampen mot halfva Europa, hade han i rhenförbundet sin ende bundsförvandt. Genom detta voro de flesta af hans tyska provinser skyddade, genom detta beherrskade han den snart ånyo sammanträdande riksdeputationen, och den slapphet, som röjer sig i de allierades krigsföretag under de närmast följande åren, har åtminstone en förklaringsgrund i det förlamande inflytande, som rhenförbundet utöfvade på kejsaren.

Förhandlingarna i Frankfurt hade mera än något annat visat Karl X Gustaf arten af den vänskap, som Frankrike hyste för Sverige, och det var blott hans politiska ställning, som afhöll honom från att följa sin böjelse att helt och hållet bryta med en stat, som af Sverige drog den största fördel utan att vilja direkt bereda det någon tillbaka. Karl Gustaf gick snart bort från sina storartade politiska drömmar, men hans åsigter om Frankrike gingo ej bort med honom, fastän det fordrades följderna af 1672 års fransyska allians för att inom den svenska politiken bereda dem en afgjord seger. Dessa åsigter, som blefvo de bestämmande för Bengt Oxenstierna och Karl XI, tillhörde under förmyndare-regeringen en stark minoritet, och det var denna minoritet, som genomdref Sveriges deltagande i tripelalliansen. Bjelkepartiet har man kallat den, men Pufendorf, den samtida häfdatecknaren, kallar den »factio Bjoerneloviana» efter den

statsman, som i Frankfurt med ära fört Sveriges talan, men som der sett alla sina bemödanden gäckade genom Frankrikes likgiltighet för Sveriges intressen. Och denne statsman ställde Fransmännen sjelfve i jämbredd med de farligaste motståndarne till Ludvig XIV:s eröfringspolitik, en Lisola, en Johan de Witt, en William Temple¹⁾.

¹⁾ Weibull, a. st. s. 24.